

בלז'ץ

עדויות ומקורות על מחנה השמדה

מתרגם ועורך: נחום מנור-מונדרר

תוכן העניינים

3	פתח דבר / נחום מנור- מונדרר
7	דבר המערכת

מבוא

8	היחודיות של הפשע הגרמני
16	בנתיבי המוות
24	המסמך ההיסטורי

עדויות

29	א. עדות רודולף רדר Rudolf Reder
51	ב. עדות חיים הירשמן Chaim Hirschman
57	ג. עדות סנו פרבר Sano Ferber
58	ד. עדות יוסף שוסטאק Jozef Szostak
59	ה. עדות אודות איש ס.ס. וורובל Wrobel
66	ו. עדות קצין ס.ס. דר' קורט גרשטיין Dr. Kurt Gerstein

נספחים

67	דו"ח על המחנה מתוך קובץ CZKH
73	בלז'ץ – מתוך אנציקלופדיה של השואה
80	Alen Elsner, Killing field yields its secrets
84	Report on Archaeological Excavations in Belzec
90	Robert O'Neil, Belzec ;A Reassessment of the Number of Victims
124	"שבע מילים" - שיר ע"י יז'י פיצובסקי
125	"התחדשות" - גניה מנור

עיצוב והדפסה: לילה דנוביץ', חיפה

**להנצחת זכר רבבות יהודי גליציה המעונים שמצאו את מותם במחנה בלז'ץ,
ובניהם בני משפחתי:**

אבי, שלמה מונדרר

נולד בקרקוב 1893 - נרצח בבלז'ץ 28.10.1942

אמי, שרה מונדרר (שטרנפלד-לויכטר)

נולדה בבכשנוב 1895 - נרצחה בבלז'ץ 28.10.1942

אחותי, מרים מונדרר

נולדה בקרקוב 1928 - נרצחה בבלז'ץ 28.10.1942

אחי, בנימין מונדרר

נולד בקרקוב 1928 - נרצח באושוויץ 14.5.1944

אחותי, רחל לויכטר

נולדה בקרקוב 1920 - נרצחה בשטוטהוף בחורף 1945

לזכר

סבי, אברהם מונדרר מקרקוב

סבתי וסבי, בריינדל ושמעון שטרנפלד מכשנוב

דודותי, יוליה (רומוביץ') והלנה מונדרר מקרקוב

דודתי ודודי, גניה פרנקל ויעקב שטרנפלד, ושמואל יוסף שטרנפלד מכשנוב

בני דודי, לייב שטרנפלד בן 14, רבקה שטרנפלד בת 4 ורייזל שטרנפלד בת 2 - מכשנוב

יהי זכרם ברוך

פתח דבר

לפני 12 שנים נתבקשתי לתרגם לעברית חוברת בפולנית אודות רודולף רדר ומחנה המוות בבלז'ץ. הואיל ורוב משפחתי נספתה במקום ארור זה, נעיתי ברצון. לא ידעתי אז עם איזה חומר אמוציונאלי אני עומד להתמודד ובאיזו סערת רוחות אעבוד. בתום מלאכת התרגום הוספתי להתעניין ולעסוק בנושא והתבררו לי עובדות נוספות, שלא היו ידועות עד כה. כך גדל וטפח המסמך המתורגם והפך לקובץ רב דפים. ראיתי בזה עבודת קודש, גלעד על קברם הלא קיים של אהובי ויקירי - בני משפחתי וכל יהודי גליציה המעונים, אשר נרצחו שם.

אנשים רבים עזרו לי בשלבים שונים של הדפסה ועריכה ואני חב לכולם תודה עמוקה. תודה מיוחדת ללילה דנוביץ מחיפה על שיתוף הפעולה, עצה ועזרה במסירות ללא ליאות בעיצוב ובהדפסת העדות.

נחום מנור - מונדרר

באר שבע, דצמבר 2009

א. דו"ח הועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב

מס' יד ושם: C148

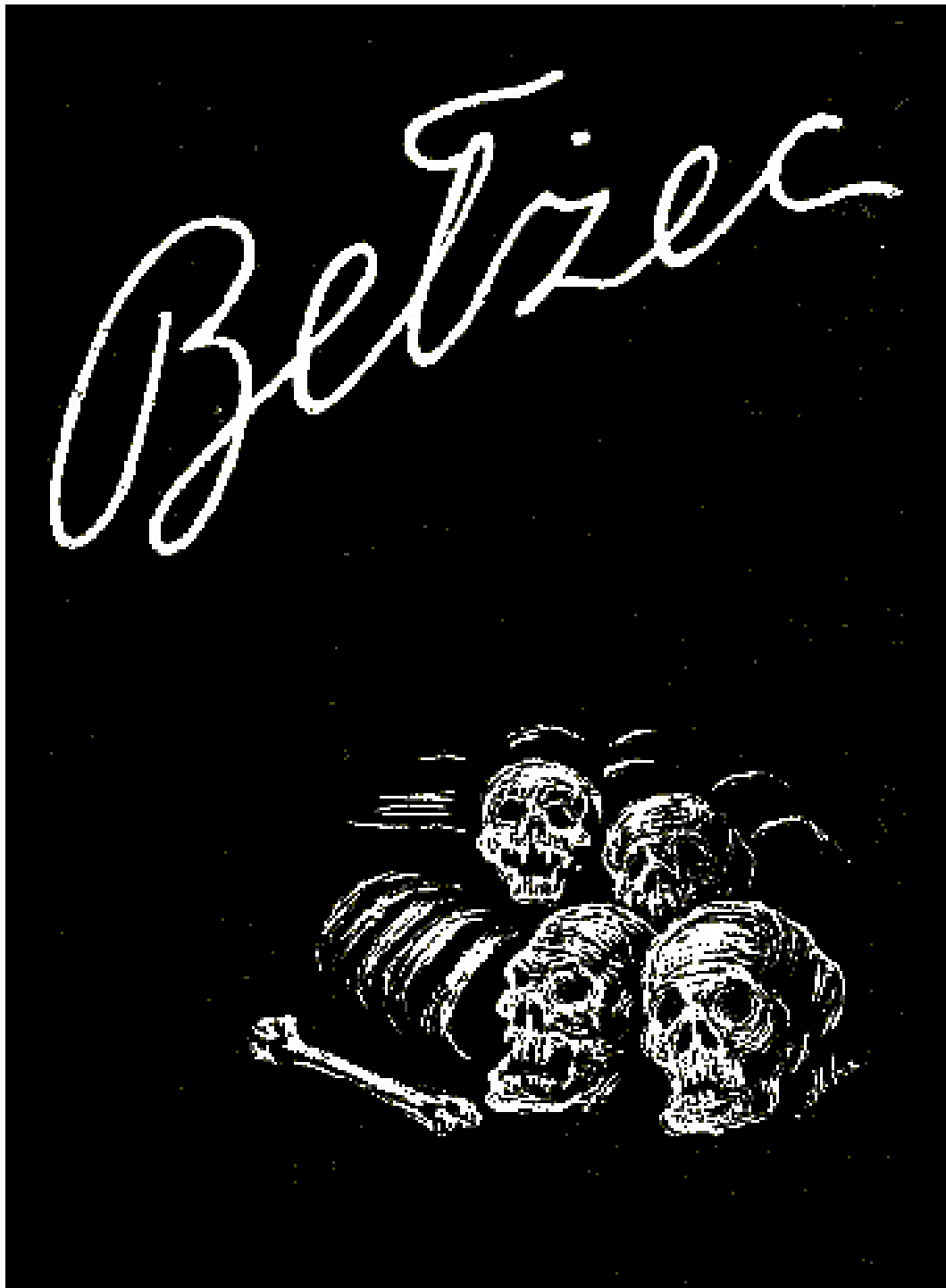
מועד ומקום מסירת העדות: הוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב
מוסר העדות: רודולף רדר (Rudolf Reder), הניצול היחידי ממחנה ההשמדה בבלז'ץ
(Belżec).

אירועי העדות: תיעוד מחנה ההשמדה בבלז'ץ בתקופה: 08.1942-11.1942.

שפת המקור: פולנית

תרגום : נחום מנור, באר שבע

מס' דפים: 78

RUDOLF REDER

רודולף רדר

BEŁŻEC

בלז'ץ

KRAKÓW 1946

קרקוב 1946

ספרי הוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב – מס' 4

חברי המערכת:

MICHAŁ M. BORWICZ מיכאל מ. בורביץ

NELLA ROST נלה רוסט

JÓZEF WULF יוסף וולף

הוועדה ההיסטורית היהודית המרכזית ליד הוועד המרכזי של יהודי פולין - הסניף בקרקוב

דבר המערכת:

רודולף רדר (Rudolf Reder), נולד ב-4.4.1881 בלבוב (Lwów), במקצועו כימאי – יצרן סבון, התגורר לפני המלחמה בלבוב, שם שהה עד 16.8.1942. כעת הוא נמצא בקרקוב והוא העד החי היחידי שנעשה בגיא ההריגה בבלז'ץ. לאחר בריחתו מבלז'ץ בנובמבר 1942, הסתתר בלבוב עד לכניסתו של הצבא האדום, כלומר עד יולי 1944; בו בחודש נחקר ע"י התובע הרוסי, יו"ר הוועדה המיוחדת לחקר פשעי הגרמנים ומסר דו"ח על האירועים שחזה בהם לסופר הרוסי וולדימיר בילייבוב (Wladimir Bielajewow). הוא מסר בינואר 1946 דין וחשבון לוועדה ראשית לחקר פשעי הגרמנים בקרקוב, בפני יושב ראש הוועדה, השופט ד"ר זן (Sehn).

בוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב נתקבלה עדותו של העד רדר ע"י ד"ר נלה רוסט (Dr. Nella Rostowa) ועדותו מתפרסמת בחוברת זאת.

בעדות נשמר הרצף ואופן התיאורים של העד, והודות לכך על האמת הייחודית של בלז'ץ מביט הקורא דרך עיניו של אחד מאלפי הקורבנות – כלומר אמת לא שכלתנית-הגיונית המסוננת ע"י האינטלקט. שורה שלמה של פרטי העדות הזאת ידועים לנו ממקורות אחרים המאשרים אותם. את ההשוואות ימצאו הקוראים במבוא של ד"ר נלה רוסט המקדים את עדותו של רדר.

את הנתונים על תולדות המחנה בבלז'ץ, משלוחי המוות, הפעילות הגרמנית בקשר למבצעי הגירוש והשמדת היהודים – אנחנו מבססים על העדויות הרבות, של יהודים ופולנים, אשר הסתתרו או התגוררו בסביבות בלז'ץ. יש להניח שבעתיד יתגלו עוד צווי הממשל הגרמני המרכזי שבעטים ביצעו הקלגסים הגרמנים את רצח מיליוני היהודים.

את הכריכה והאותיות בראש כל פרק ביצע אבא פניכל (Aba Fenichel), את סמל ההוצאה לאור, את המפה ואת תוכנית המחנה בבלז'ץ צייר יוסף באו (Józef Bau). התוכנית, המשוחזרת על סמך עדויות העד רדר, אמורה לאפשר הבנת המערך, אך מטבע הדברים אינה יכולה להיות מדויקת מבחינה הנדסית צרופה.

חבר העורכים.

1. הייחודיות של הפשע הגרמני

במקרקוב

"באפריל 1942 תכפו המשלוחים לבלז'ץ. כל המשלוחים מן המחוזות הצפוניים ודרום מזרחיים עברו את תחנת קוליקוב. קרונות מסע אטומים, אשנבים מסורגים בתיל דוקרני, ועל כל קרון משמר אנשי גסטאפו. המשלוחים

הראשונים, מוצאם מישובים שעל הגבול הרומני. כעבור כמה שבועות רבו ותכפו המשלוחים." (עדות ד"ר גרוסברד (Dr. Grossbard) מס' 186Lb.)

הארגון הפנימי של המחנה ע"פ תיאורי העד דר [עדות זהה של סניו פרבר (Sanio Ferber) אשר מעלה בעדותו את שיחתו עם רופא שיניים אלמוני שנמלט מבלז'ץ בדצמבר 1942. רופא זה נספה מאוחר יותר במחנה ינובסקי (Janowski)] חרג מתמונת מחנות השמדה אחרים, כי הרי התופת בבלז'ץ לא נכללת בתחום המושגים הגרמנים של מחנה השמדה ואף של כל מחנה מדגם אחר. זה היה כבר בית מטבחים גרידא המכיל מתקנים טכניים בלבד שנחוצים לביצוע הרצח ההמוני של היהודים. בני אדם שהובאו לשם, לא היה להם כבר כל סיכוי לחיות ולא יכלו לשרוד בשום מחיר, הואיל והושאר שם רק צוות המוות, כלומר חופרי הקברים ההמוניים וקברני אלפי גוויות מדי יום ביומו, אשר בעצמם היו משוללים כל זכויות לחיים.

"כאשר הייתי מגיעה לתחנת בלז'ץ, צחנת הגוויות הייתה כל כך חריפה שהאנשים היו מגיפים חלונות בפאניקה. מרחוק נראו תילים, סוללות ענקיות. האנשים בבלז'ץ סיפרו שאלה הן ערמות של גוויות. הרכבת עם המשלוח לתחנת בלז'ץ הייתה יורדת לשלוחה צדדית – ראיתי אותה ממרחק לא רב." (עדותה של קמינסקה (Kamińska), תצפיתה של הפולנייה מס' 590Lb.)

ערמות הגוויות שחקו על כן תפקיד ראשי על בימת הרצח ההמוני: גיא ההריגה בבלז'ץ תפקד בעוצמה משתנה כ-18 חודשים. בפרק זמן זה הצליחו להמית מעל 2 מליון בני אדם (ההערכה היום ע"פ אנציקלופדיה של השואה, היא 600,000 בני אדם – נ.מ.). ההשמדה האינטנסיבית ביותר התבצעה מיוני ועד סוף 1942. תאריכי הגירוש מאשרים זאת. לעתים קדמו לגירוש מודעות שבשרו עליהם. לדוגמא, הודבקו בויליצ'קה (Wieliczka) על הקירות, חומות, דלתות, גדרות ועמודים מודעות צבעוניות גדולות:

"צוו לביצוע גירוש היהודים מויליצ'קה על סמך הוראת מפקד האס. אס. והמשטרה במחוז קרקוב. אני מודיע כדלקמן: 1. ביום 27.08.1942 יתחיל בויליצ'קה גירוש של היהודים..." (ארכיון הוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב).

בהמשך המודעה מוזכר עונש המוות לגבי הפולנים אשר ישבשו את הפעלת תהליך הגירוש, יגישו עזרה ליהודים, יסתירו אותם וכו'... הצו חתום ע"י ראש האיזור (Kreishauptman), ד"ר שר (Dr. Schar) בקרקוב ב-22.08.42. המודעות הודבקו ביום הגירוש.

לוח הזמנים החלקי של המשלוחים ההמוניים לתאי בלז'ץ נראה כדלקמן:

מקרקוב התבצעו ב-5 ו-12 ביוני 1942 וב-28 באוקטובר 1942

מדמביצה (Dębica) – 21.07.1942

מסנדז'שוב (Sędziszów) – 25.07.1942

מוויל'צ'קה – 27.08.1942

מוודוביצה (Wadowice) – 03.07.1942

מרימנוב (Rymanów) – 01.08.1942

מרבקה (Rabka) – 30.08.1942

מצ'ורטקוב (Czortków) – 16.07.1942 ו-28.07.1942

מזברז' (Zbaraż) – 30.09.1942

מטרנופול (Tarnopol) – 30.07.1942

מסטר'י (Stryj) – 5 ו-17 אוקטובר 1942

מרדז'קוב (Radziechów) – 15.09.1942

אפשר היה לציין שורה של אינסוף תאריכים, גירושים המוניים, כלומר חיסול היהודים בפרק זמן של חודשים אחדים. "גאון" הרצח הגרמני ביצע את רצח מליוני היהודים במשך זמן לא ארוך ועל שטח אדמה מצומצם. בממוצע השמידו הגרמנים כעשרת אלפים בני אדם ביום, בנוטלם מהם את האוויר לנשימה, ואת הנחמקים צוו לקבור בשכבות צפופות, אחד על השני, הררי גוויות של בני אדם בריאים.

העבודה הגרמנית היא סודית. הגסטאפו מודע למטרות המשלוחים. לעתים, בזמן החקירות, ברצותם לשבוע מעיני קורבנותיהם, נהגו אנשי הגסטאפו לתאר בפניהם איך מתו יקיריהם. בעת ה"אקציה" בקרקוב נהג איש גסטאפו מסוים להעביר כל בחורה צעירה ויפה אשר רצתה ללכת לגירוש יחד עם אמה, לטור האנשים הממוינים – בינתיים – לחיים, בצעקה "אידיוטיט!" (Du blöde!). אך למרות הכל עוד זמן רב למדי קוננה בליבם של האנשים התחושה העיקשת שהמשלוחים המורכבים ממשפחות שלמות צפויים אולי לתנאי חיים קשים ביותר, אבל שניתן להם עוד סיכוי קיום, שלא נוטלים את חייהם.

בעת ה"אקציה" בנובי סונץ' (Nowy Sącz), הציעה אישה פולניה בשם קונינסקה (Konińska) למכרה שלה, בחורה צעירה, לבא לעזרתה ולהסתירה. הבחורה סירבה, כי פחדה מן הבריחה, בטוחה הייתה שהיא נשלחת לעבודה ובזכות עבודתה תשרוד.

עדוּתה של אישה אשר התגוררה בלובצ'וב (Lubaczów):

"ב25- למרץ 1942 התחילו הגירושים מרווה רוסקה (Rawa Ruska) (מרוחקת 40 ק"מ מלובצ'וב) לבלז'ץ. תחילה לא ידענו עוד מה זה בלז'ץ. אבל מרוב פחד מן הגירוש לא התפשטנו מאז מרץ 42 ועד ינואר 43, על מנת להיות מוכנים בכל רגע לבריחה. בנינו בונקרים. במשך כל הקיץ, פעמיים ביום, עברו משלוחי היהודים, 70 עד 80 קרונות. מתוך הקרונות נשמעו אנחות וקולות בכי של ילדים נחנקים. רובם לא ידעו לאן הם מוסעים; היו בטוחים שנוסעים לעבודה. המשלוחים המאוחרים ידעו כבר שנוסעים לגז, אנשים בודדים קפצו מתוך הרכבת, אחרים היו עד כדי כך מיואשים שלא נצלו את האפשרות של ההצלה. ליד הסוללות ופסי הרכבת היו ערמות גוויות של בני אדם אשר לא הצליחו בקופצם" (עדוּתה של פייגה קנר (Feiga Kanner), 'om. 440Lb.)

המדיניות הגרמנית של הסתרת מטרתם האמיתית של המשלוחים נחלה הצלחה, בעיקר הודות לכך שמוח האדם לא היה מסוגל לדמיין לעצמו את המצב האמיתי. הצביעות הגרמנית ידעה להסוות את התרמית. היו מקרים שבעת ה"אקציות" השלו הגרמנים את האנשים שהם מוסעים לאוקראינה לעבודות חקלאיות – מכאן קמו אגדות על גורל המשלוחים. נפוצו אפילו שמועות, שמישהו כביכול קרא מכתב מאת מכרים המתגוררים בוויניצה (Winnica) שבאוקראינה על היהודים שעובדים בשדות.

קרה גם שאנשי הגסטאפו הסבירו שאת היהודים שהם רוצים להרוג, אכן הורגים במקום. לרוב, למשלוחים קדמו הוצאות להורג במקום, וגם בצורה זאת העניקו הגרמנים אשליה לאנשים הצמאים לכל זיק תקווה – שהם נשלחים לחיים ולא למוות. כל התכסיסים האלה, מטרתם פשוטה: להחליש את רוח ההתנגדות ולהשלות שהדרך הנכונה והיחידה היא להישמע להוראות הגרמנים. וכך חלק מהלך הרוח נטה להאמין שהשקרים הגרמנים – אמת הם – "העבודה פירושה החיים" ("Arbeit heisst Leben"). זאת הייתה סיסמתם של הגרמנים כשהיו בוחרים צעירים לעבודה מתוך ההמון הגדול שנידון להשמדה. "העבודה משחררת" ("Arbeit macht frei") – כך הכריזה כתובת על שער המחנה באושוויץ ובזקסנהאוזן (Sachsenhausen). השקר נגמר רק בפתח תא הגזים,

הוצאה להורג בבוכנייה

כי עוד בחצר המוות היו משלים את ההמון העירום שנידון כבר. למטרה זאת שמשה בין היתר הכתובת "בית מרחץ" על גבי מבנה תא הגזים, וכאילו ללעג, עציץ ענק עם פרחים צבעוניים.

גם גורמים גרמנים אזוריים שתפו פעולה ביצירת אשליות שווא וניהול מדיניות צבועה. כך למשל בעת הגירוש הרצחני מוורשה לטרבלינקה במרץ 1943, כאשר מפקדת הארגון היהודי הלוחם (ŻOB – Żydowska Organizacja Bojowa), פנתה אל הציבור היהודי שלא יאמין לגרמנים ושלא ירשו להם להובילם לטבח ללא התנגדות, הופיעו על קירות הגטו בוורשה מנשרים של טבנס (Toebbens), הממונה הגרמני על המפעלים היהודים, אשר ניסה לשכנע את היהודים שלא שולחים אותם למוות אלא למחנות עבודה אחרים, לטרבניקי (Trawniki) ולפוניטוב (Poniatów), בין היתר ע"י טיעונים אשר מצוטטים דלהלן:

"הפועלים היהודים של תעשיית החימוש! אל תאמינו לאלה אשר רוצים להוליך אתכם שולל. הם רוצים להסית אתכם על מנת לגרום לתוצאות בלתי נמנעות. אין כל ביטחון ב"מקלטים" וגם החיים בצד הארי הם בלתי אפשריים. תחושת חוסר הביטחון בלבד עלולה למוטט פועל תעשייה הרגיל לעבודה.

אני שואל אתכם, מדוע אפילו יהודים עשירים מגיעים אלי מהרובע הארי ופונים אלי בבקשה שארשה להם ללכת איתי. לאלה יש מספיק כסף על מנת לחיות ברובע הארי, אבל אין הם יכולים לשאת את החיים האלה.

בכל הכרתי הפנימית, אני רק יכול ליעץ לכם: סעו לטרבניקי, סעו לפוניטוב – שם יש אפשרויות חיים, ושם אתם תשרדו מן המלחמה. מפקדת הארגון הלוחם לא עוזרת לכם ורק מפזרת אשליות שווא. הם ימכרו לכם מקומות בבונקרים בכסף רב על מנת לגרש אתכם אח"כ לרחוב ולהשאיר אתכם לגורלכם.

עברתם בעצמכם די והותר את תמרוני ההתחמקות. האמינו אך ורק למנהלי המוסדות הגרמניים המעוניינים כמוכם להעביר את הייצור לטרבניקי ופוניטוב.

קחו אתכם את נשותיכם וילדיכם, כי גם הם יזכו לעזרה וטיפול!"

וולטר צ. טבנס (Walter C. Toebbens)

מיופה כוח להעברת המפעלים ברובע היהודי בוורשה. 20.3.1943

חודש מאוחר יותר פורסם מנשר שני מתאריך 21.4.43, כלומר כבר בעת ההתקוממות בגטו וורשה. אף הוא מפתה, אבל כבר ללא קישוטים ספרותיים. המנשר מכריז על הגליה מוחלטת, העברת המכונות וכלי העבודה למקום חדש כביכול, ומסתיים בצורה הבאה בצינו את עזיבתו המוחלטת של הגטו בוורשה:

"הצו הנ"ל מתפרסם, הואיל והקשיים הגוברים מיום ליום לא מאפשרים פתרון אחר לבעיה"

(ארכיון הוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית, קרקוב.)

כל השיטות מטרות להרדים את ערנות היהודים. לרוב מטילים הגרמנים תשלום כופר כהקדמה לגירוש, אך למרות הניסיון שנרכש תוך פרק זמן קצר כל כך, שמילוי צוו הכופר לא מקנה את זכות החיים, כנגד האמת וההגיון, נולדה מחדש התקווה הקולקטיבית והשתלטה על הציבור היהודי. בעיירה משנה דולנה (Mszana Dolna) לא השלימו את תשלום הכופר הגבוה אשר הוטל על התושבים המעטים. כל יהודיה, מעל 900 איש, נורו ב-19.08.42. את האנשים האלה הוליכו שולל שיועברו לעבודה לווליניה (Wołyń), פקדו עליהם להשאיר בביתם על השולחן את רשימת כל הרהיטים, כמו כן מפתחות הבית. ולפני הוצאתם להורג ציוו עליהם לבצע תרגילי התעמלות על מנת להוכיח כביכול כמה כוח יש להם. ההוצאה להורג בוצעה בנוכחות מפקד הגסטאפו מנב' סונץ'-המן (Haman) וראש העיר משנה דולנה וולדיסלב גלבה (Władysław Gelba), אשר לאחר כניסת הגרמנים הצהיר על עצמו כעל פולקסדויץ' (Volksdeutsch). משנה דולנה הפכה לדוגמה של הענשה על אי-הציות להוראות השלטונות הגרמנים – בעולם של אשליות ופיקציות שנוצר ע"י הגרמנים. וכך למרות שתשלום הכופר זה רק תשלום מבעית של הוצאת הנסיעה למוות בתא הגזים – מיד נוצרה אמתלה להמשך האשליות. וכך גם מכרו היהודים את שארית רכושם על מנת להשיג כסף לתשלום הכופר. מהתעודה של מועצת היהודים בניפולומיצה (Niepołomice) מתברר שאך ימים אחדים לפני הגירוש נמסרו הכספים הנדרשים לשלטון הגרמני הערמומי. את התעודה הזאת אנחנו מוסרים כאן בתרגום מילולי:

"המועצה היהודית ניפולומיזה

טלפון 13

ניפולומיזה, 11 לאוגוסט 1942

לכב'

מושל המחוז בקרקוב

באמצעות האדון הקומיסר בבוכניה (Bochnia)

הנידון: סכום של 300,000 זלוטי (כסף פולני) אשר הופקד בחשבון חסום
לרשות האדון מושל מחוז קרקוב.

מועצת היהודים בניפולומיזה מדווחת שהעבירה את הסכום הכולל
300,000 זלוטי (שלוש מאות אלף) לחשבון חסום לרשות האדון מושל המחוז
בקרקוב ע"י הקופה האזורית בקרקוב לחשבון בנק הדואר מס' 2374.
במצורף מועברים 3 ספחים על הכספים שהופקדו לפי 100,000 זלוטי
(מאה אלף) כל אחד.

היודנראט בניפולומיזה
יושב הראש

(ארכיון הוועדה ההיסטורית היהודית המחוזית בקרקוב)

מסע הפירטים הגרמנים חמד לא רק דם אלא גם אוצרות. צבא השוודים
סחר בירושת הגוויה הקולקטיבית. הפושע הטוטלי חישוב ואסף רווחים. שערות
הנשים שנאספו בשקים רבים נהפכו למזרוני הגרמנים, את שיני הזהב התיכו
עבורם למטילים, הכסף השדוד ודברי הלבוש הועברו לרייך. אותו איש גסטאפו
קבוע פיקח על הפועלים בעת פרימת בגדי הקורבנות. תמיד אותם האסקרים
(שכירי חרב, חיילים מבני המקום – נ.מ.) עמדו בשמירה. האסקרים האלה
קיימו את הקשר עם הכפר השכן.

"בערבים היו מגיעים לבלז'ץ האסקרים, פזרו כספים, חלקו פרטי לבוש, לא
ספרו מאומה". (עדות מס' Lb. 590 – קונינסקה (תצפית הפולניה)

אולי אם כן הוענקה להם שותפות ברווחי המפעל בתנאי של שתיקה
מוחלטת. ממיליוני הנשדדים נצברה ביזה גדולה. לעתים קרובות מאד נשלחים
צורפים ושענים יהודים למיון הכספים בערים שונות, במשרדים של מפקד
הא.א.א. והמשטרה (SS. u. Polizeiführer). תפקידם למיין את תכולתן של
המזוודות השדודות, כלומר דברי ערך וכספים. ידוע לנו מתוך דוחי הפועלים
האלה על כמויות גדולות של שטרות מגועלים בדם, מנוקבים בכדורי האקדחים,
קרועים לחתיכות. ברור מה מקורה של הביזה הזאת.

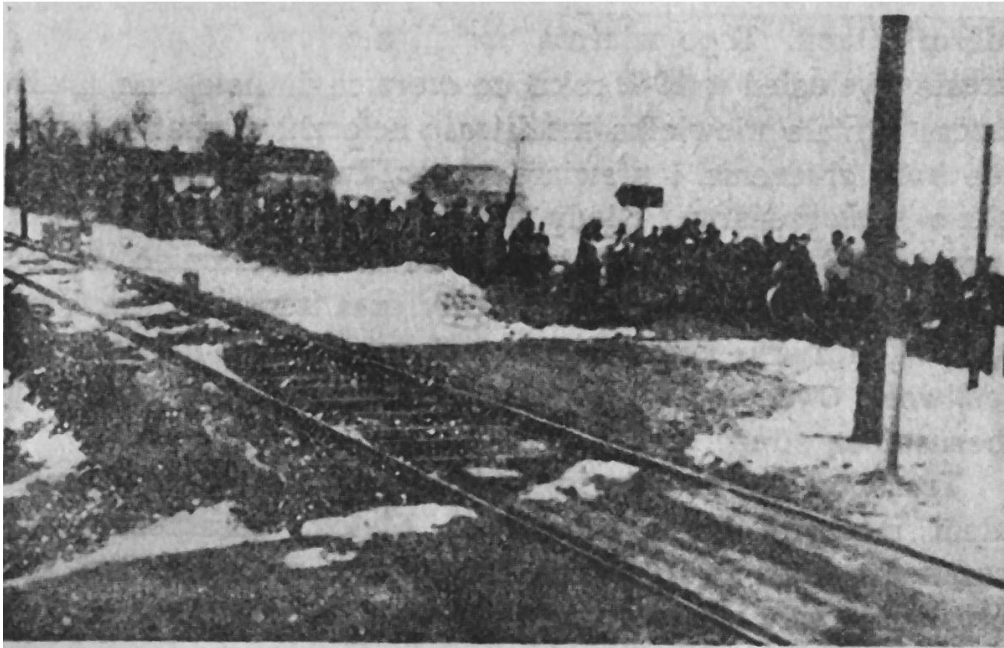
את המלאכה בגיא ההריגה ביצעו הגברים בלבד. נראה היה שבימאי הרצח הגרמני חרדו שמא אפילו בתוך האישה הגרמניה תרעד איזו נימה חבויה עמוק של אימהות מיסטית, ושתצית איזה ניצוץ של רחמים כלפי הילדים שזועקים מעבר לקיר התא המחניק, בקול לא ילדותי צורמני ומחריד. ואולי לא נתנו אימון במידת שמירת הסוד הנשית, היו על כן רק הגברים ותמיד אותם הגברים. במשך כל ארבעת החודשים – תקופת שהותו של העד רדר בבלז'ץ – לא הוחלף צוות האס.אס. והאסקרים. על פי התוכנית היה צריך לשאוף להפיכת הדגנרטים הגרמנים לרובוטים לשם ביצוע יעיל של פשעם החברתי. בין הקלגסים הגרמנים היו מומחים לצריחות והכאות. היו אלה שיטות מחושבות להביא ע"י פחד לשיתוק מוחלט של כוח הרצון המוקפא של המוני הקורבנות. הם ידעו שדווקא בעזרת התעללויות אכזריות ימריצו את בני האדם יותר מהר לתוך תאי הגזים כשהם משותקים מאימה, כאשר ברגע זה נותרה בהם רק כמיהה יחידה אחת: למות, וכמה שיותר מהר, ושזה יקרה כבר...

2. בנתיבי המוות

היום, כעבור שנים מעטות בלבד, קשה לנו כבר להבין איך הצליחה המפלצת הגרמנית להוליך לרציחה אלפי אלפים בני אדם - וזאת פעמים אחדות במשך היום – בתוך אזורים מיושבים, ואיך אנשים אלה הרשו להיות מובלים לכליה בו בזמן שכל צורת מוות אחרת הייתה יכולה להביא להם גאולה, כל הימור היה פחות מאשר הכניעה, כל פעולה שתעשה הייתה יכולה להיות נבונה יותר ובעלת פחות סממני גבורה מאשר הישמעות לצווי הגרמנים. הרי היה ידוע ברבים שהאנשים המגורשים נעלמים, ובמקביל נפוצו סיפורים אשר נשמעו דמיוניים ובלתי מתקבלים על הדעת. הרי זה לא מתקבל על הדעת שניתן להשמיד בני אדם לעשרות, מאות, אלפים ובמהרה גם מיליונים. לעומת זאת, הידיעות שאכן כן מובילים את בני האדם – אומנם בדרך נפשעת וברוטלית - לעבודה בתנאים קשים, אבל בכל זאת לעבודה ולא להמתה המונית, הן כן נראו מתקבלות על הדעת אם כי ללא כל כיסוי עובדתי. אנשים נתחו את העובדות: את הזקנים הרגו במקום, אחרים נשלחו. שוב עובדה אשר התירה מחשבה שהגרמני עוד טרם המציא את הפשע המוחלט. בדרך כלל פקדו לקחת מטען, אמנם קטן, אך זאת שוב הוכחת חיים. בעיירה נובי סונץ' (Nowy Sącz), שם הוכרז על גירוש כללי, נצטוו האנשים להצטלם ולהגיש 2 צילומים במידות תקניות. נשארה ערמה של צילומים אלה של בני אדם מעונים, דומים לרוחות רפאים. על כן דובר אומנם על רצח המונים אבל למעשה איש לא האמין שזה אכן אפשרי. הבשורה על העיר המגורשת כלומר הנרצחת הראשונה, מילץ (Mielec) הגיעה ב-19.03.1942 - אל הריכוזים והגטאות וגרמה לאי שקט, אי הבנה וניחושים, אבל העובדה הגרמנית הפשוטה שיהודי מילץ נחנקו ונשרפו בסוביבור (Sobibor) לא זכתה לשום אימון כי הנחה כזאת לא יכלה להתקיים בנפש אדם בעלת מבנה פסיכי נורמלי.

בין גירוש אחד למשנהו פוזרו תמיד שמועות שלא תהיינה יותר הגליות. הציפיות והתחושות צעדו בדרכים משונות בתוך האנדרלמוסיה, אי הוודאות ואיבוד העשתונות. ואת זה רצו הגרמנים להשיג. בתקופת ההגליות הראשונה בשנת 1942 מיוני ועד נובמבר, כאשר התקיימה עוד אפשרות מוגבלת של בריחה מן הגטו – שררה אשליה וחוסר אמונה בסבירות רצח אכלוסיה שלמה. מאוחר יותר, בשלהי שנת 1942 ובמשך כל שנת 1943 אפילו אופטימיסטים נאלצו להבין שללכת עם המשלוח, זאת אומרת: לגווע משך כל זמן הנסיעה רק על מנת לסיים בתוך תא הגזים. ברם, אז האפשרות להימלט מתוך הגטו מוקף

החומה, מסוגר בגדר תיל ושמור ללא הפסקה ע"י הקלגסים, הייתה כמעט אפסית.

גירוש ממילץ (Mielec)

ה"טרנספורט" הווה חלק של המכונה נושאת המוות, אחד מגלגלי מנגנון תא הגזים. לשיטת הובלת הנידונים הייתה דרך ייחודית משלה. משלוחים "קטנים", כלומר בני אלפים בודדים נשלחו מהר, לרוב הישר למטרה. נסיעה כזאת יכלה להמשך יום או אפילו חצי יום. מערי "פולין הקטנה", משם בוצע גירוש טוטלי – לאחר שרוכזו בהן כל יהודי הסביבה והוכן משלוח בן עשרת אלפים ואף יותר אנשים – נמשכה הנסיעה במתכוון ימים אחדים. מהאנשים נלקח הכל, אפילו צרור קטן ביותר, מנעו מהם טיפת מים, על רצפת הקרון פוזרה שכבת סיד בלתי כבוי וכך חלק רב של האנשים מתו כבר בדרך. כמעט תמיד עוד לפני הכניסה לקרונות קרו מקרים של התאבדויות. את המתים השליכו לתוך הקרונות. ב-19 לספטמבר 1942 בברודי (Brody), התאבדה רופאה ידועה ד"ר יברונר (Dr. Jawroner) עם אחותה בתחנת הרכבת לפני ההעמסה. את הגוויות צווה איש האס.אס. להשליך לתוך קרון מלא האנשים (עדות סמואל ווילר (Samuel Weiler) Lb. 398). זה היה על סדר היום, בכל מקום. בויליצ'קה שם התבצע בוזמנית הגירוש הראשון והאחרון – היה המשלוח רצחני ומתוכנן. על פי תצפיות של אישה פולניה נמסר:

"בשעה ארבע אחה"צ מתחילים להעמיס את האנשים לקרונות. בממוצע כ- 100 לקרון. נלקחים מהם כל המזוודות, החבילות והצרורות. הקרונות מכוסים, אשנבים קטנים מגודרים, על הרצפות נזרה סיד בלתי כבוי. האנשים עומדים

בצפיפות אחד ליד השני, מתחננים למים ולאוויר צח, כי נחנקים בפנים. המשלוח היה מיועד לבלז'ץ והנסיעה עמדה להמשך חמשה ימים." (עדות מס' Lb. 249 מריה ביורקובה (Maria Bajorkowa) תצפיות הפולנייה).

ואכן כך נמשכה. מתוך עובדות מרובות ניתן לצטט את הראשונה המזדמנת. לבחורה צעירה נ. קנדל (N. Kandel) נודע בקרקוב שאמה נמצאת בתוך המשלוח מויליצ'קה. היא יצאה לחפשה וביום השלישי לאחר צאת המשלוח, מצאה את הרכבת על המסילה בביז'נוב (Bieżanów) (מרוחקת כ-4 ק"מ מויליצ'קה! נ.מ.) בנובי סונץ' שנועדה אף היא לגירוש טוטלי, רוכזו בה כחמשה עשר אלף יהודים מכל הסביבה. הם הוחזקו בגטו צר וצפוף בתנאי רעב, לכלוך ומחלות במשך שבוע, ורק אז הם הומצו לקראת המוות, בהשאינם במקום מאות גוויות. הקרונות היו מגיעים לבלז'ץ ומתוכם היו משליכים לרציף הרבה ילדים חנוקים, ואז הגרמנים היו זורקים אותם חזרה. אותו דבר קרה ברווה רוסקה (Rawa Ruska) ולמעשה בכל מקום אחר. (עדותה של קסברה דרוגובסקה (Ksawera Drogowska), מס' Lb.328 – תצפיות הפולנייה).

בסקבינה (Skawina) הועמסו לקרונות 3800 אנשים לפי 160 איש לקרון מלא סיד בלתי כבוי, מכוסה קש, מגודר. נלקחו מהם החפצים והאוכל. ההעמסה הייתה בשבת והמשלוח יצא לדרך ביום ב' (עדות ברנרד פליישמן

(Bernard Fleischman) מס' 345 (Lb.) הרכבת עם המשלוח מקולומביה
(Kołomyja) צוידה בכתובות ענקיות "Verpestete" (נגועים במגפה -

"Zaraza"). בדומה הוסעו 2800 איש מצ'ורטקוב (Czortków) לבלז'ץ. בעת
ההובלה לקרונות נספו אנשים אחדים. את הגויות השליכו לתוך הקרונות והן
הוסעו יחד עם החיים. (עדות ד"ר ישראל שור (Dr. Izrael Schorr), מס'
(Lb.360)

עוד בטרם ביצוע ה-"Aussiedlung" (גירוש, הגליה) עברו האנשים את
התהליך הארוך והמכאיב של המתת רצון החיים. הגרמנים הפעילו באופן
מתוכנן במשך כל תקופת הכיבוש את שיטת הדיכוי וההשפלה. כל הצווים וכל
שגרת החיים הובילו למטרה זו. בנפרד מיתר החברה האזרחית, מוטבעים
בסימנים מבדילים, משוללים כל זכויות אנושיות ואזרחיות, עבודה בכפיה ללא
רחמים, התעללויות, מכות, מעשי רצח על כל צעד – כל זה מוביל בסוף את
האנשים לאדישות ולפסיביות. ובכל זאת אימת ה-"גירוש" – מדכאת וטראגית,
הכבידה על כל ריכוז יהודי ורק המחשבה עליו הקפיאה את החיים ומחשבת
חוסר האונים פעמה בלבה של כל אם לילד, של כל יהודי חי – למרות ייסורי
היום יום, למרות ההתכוננות למוות. ובכל זאת היו רגעים שהאנשים שכחו מזה
שהם יהודים אשר דינם נגזר, הצעירים בקשו לנצל את מלוא עלומיהם, הילדים

רצו לשחק ולשמוח, בני אדם מלאי און המשיכו לחלום על החיים, על העבודה, על האושר, על הקיום. לכן גם כל "גירוש", מיועד או כזה שהתנסו בו במפתיע, החריד את בני האדם באימת המוות. מה אירע בקרונות החתומים אשר הובילו במסילות המוות בני אדם חפים, בריאים, חיים? לתוך הקלחת הזאת השליכו הגרמנים את כולם ביחד – בריאים וחולים, ילדים אבודים, משפחות קרועות. במשלוחים המאוחרים, בתקופה שהתחושה הפסימית החלה מתגברת, כאשר האמת החלה מתפרסמת ברבים – יותר ויותר אנשים נמלטו מן המשלוח.

הבריחה אינה דבר קל, ומלבדה צריך עוד לעבור בין תושבי הכפרים שליד המסילות. רק חלק קטן של מנסי מזלם אכן ניצלו.

"בנובמבר 1942 העמיסו אותנו למשלוח לבלז'ץ. בקרונות החשמלית הובילו אותנו לקלפרוב (Kleparów) יחד עם יהודים חולי טיפוס מהמחנה בינובסקה. היה צפוף - עמדנו על רגל אחת. חולים, בלתי שפויים, מוכי שחין – בית משוגעים ממש, שאגות חיות פרא הן כלום לעומת שאגותיהם של אנשים אלה. מוכי שחין התחכחו בחבריהם, מתפתלים מכאבים. נסענו ללא טיפת מים, התחננו לקצת שלג, איש לא רצה לתת. אחדים מאתנו קפצו. אחרים היו כל-כך מיואשים שהכל היה הינו הך. (עדות של קרול טננבאום (Karol Tenenbaum), מ' 479 Lb.)

לגבי המשלוחים מן המזרח, הנהיגו הגרמנים הוראה נוספת: התפשטות מן הבגדים העליונים ומסירת הנעליים. מדובר בהכשלת הבריחה מן הרכבת הדוהרת. על כן נאלצו האנשים הקופצים מרכבות המוות לרוץ - לעתים ערומים, אפילו בחורף – עד עשרים קילומטרים למקום מושבם של יהודים. אלה שהחליטו להימלט, נהגו להחביא צבתות או כלי אחר, תלשו לוחות שליד החלון וקפצו. היה חשוב האם נמצאה בקרון אישיות בעלת מרץ אשר יכלה לארגן את הבריחה. ידועים לנו מקרים של ניסיונות בריחה בשלושה משלוחים זה אחרי זה, כאשר רק זה האחרון הצליח. מספרת לנו בחורה צעירה:

"בקרונות חשמלית ללא דפנות ("Lory") העבירו אותנו לקלפרוב (Kleparów). קרענו את חסימות ה"לורות" וניסינו לברוח. לא הצלחנו. נתפסנו ע"י העוברים והשבים והוסגרנו לגרמנים. כמה מכות ובעיטות קבלנו – קשה לתאר. בכל אופן לא וויתרנו על הבריחה. לכל אחת מאתנו היה כלי כלשהו – חתיכת ברזל או אפילו אבן. הייתה בינינו אישה מבוגרת, כבת 65, אישה פשוטה מבוצ'ץ' (Buczacz), בעלת מרץ רב. היא שארגנה את הבריחה. נדחפנו לתוך הקרונות כמו בהמות, לפי 100 איש. בקרון כפור, רטוב, רעב, יומיים ללא אוכל, יחפות, ילדים קטנים, סצנות קורעות לב. אך התחילה הרכבת

לנסוע, התחלנו בעבודתנו. לאט ובהדרגה פרקנו את הקרון, ניפצנו כל לוח בקיר, כיסינו את החורים בשמיכות על מנת שהגרמנים היושבים על הגג לא ישגו. כשהחור בקיר היה גדול דיו, התחלנו לקפוץ לפי התור. כמעט כולן קפצו, נותרה רק בחורה צעירה אחת אשר לא רצתה להיפרד מאמה הזקנה החולה. קפצתי אני, הגרמני ירה אחרי והכדור פלח את ידי. על המסילה הרבה גוויות. ליד המסילה שרצו האוקראינים תושבי הסביבה אשר שדדו, הורידו נעליים ומעילים ולעתים החזירו לידי הגרמנים. נותרתי עם ילדה קטנה מז'ולק'ב (Zólkiew) – יחפות וחצי ערומות הגענו לז'ולק'ב."

(עדות של גיזה פטרמקר (Giza Petramker), לבוב, מ'504 Lb.)

הבריחה הוותה את הקרב האחרון על החיים, אשר לעתים רחוקות הוכתר בהצלחה. האנשים קפצו אבל במקרים רבים נפלו תחת הגלגלים ונהרגו במקום. שתי נשים אשר לאחת מהן היה ילד קטן בן 18 חודשים נדברו שקודם תקפוץ אחת, השניה תעטוף את הילד ותזרוק אותו דרך הפתח ולאחר מכן תקפוץ בעצמה. אם הילד קפצה ראשונה וכאשר הנותרת עמדה להשליך את הילד, הוא הצמיד כפיים ופלט: "מלאכי הקטן!" והיא לא הייתה מסוגלת להשליכו. גבר אחד נטל את הילד מזרועותיה וזרק דרך החלון – הוא נהרג במקום עם גולגולת רצועה. לאורך המסילה נשמעו גניחות וזעקות האנשים ששכבו על הפסים. הם היו קטועי ידיים ורגליים והשלג מסביבם היה אדום מן הדם. (עדות של טאובה וולמוט (Tauba Wohlmut), מ'576 Lb.)

פעם אחרת נמצאה בקרון מזוודה כלשהי. פרצו בה חור והטמינו בה ילד קטן וזרקו את המזוודה דרך הפתח שנפרץ. הילד ניצל. במשלוח מסוים מבוברקה (Bóbrka) חתנו האנשים את חוטי הסורג בחלונות, שרו בקול רם על מנת להחריש את הלמות הפטישים ורעשי העץ המנוסר. מן המשלוח הזה נמלטו 60 איש – רק שניים נשארו בחיים. את הנותרים רצחו הגרמנים והאוקראינים אשר תפסו אותם בדרך. אנשים הכלואים בקרונות – ארונות המתים, אשר נדחפו על ידי שארית אינסטינקט החיים, פיצצו אפילו את קרונותיהם. משלוחי לילה היו בני מזל גדול יותר. רוב אלה אשר נפלו לידי אנשי הגסטאפו נספו מכדוריהם, רבים מן הפצועים קשה אשר לא יכלו לברוח שכבו והמתו למותם מידי אנשי המשטרה האוקראינית אשר בדם קר הנחיתו עליהם מכת המוות, והורידו את שארית בגדיהם. לאחר כל משלוח היו השדות לאורך המסילה זרועים גוויות. התרחשו שם לעתים מראות נואשים. לעתים האמהות היו קופצות ומישהו היה משליך את ילדיהן אחריהן – קרה שהאם מצאה את ילדה הרוג או להפך. ילדה קטנה בת שמונה נזכרת ברגעים אלה:

"נסענו לבלז'ץ. אמה'לה קפצה בדרך והיו אמורים להשליך אותי אחריה אבל היה דוחק גדול ולא יכלו. אמה'לה צעקה שיזרקו אותי וגרמני אחד שמע, ירה והרג אותה. אבל אני עוד לא ידעתי אז. אחר כך זרקו גם אותי וכשהתעוררתי בכיתי מאוד כי הייתי לבדי ומסביב היו הרבה יערות. פגשתי עוד ילדה אחת כמוני. גם היא קפצה, היו גם שתי גברות. הלכנו יחד ללגר (מחנה)"

(עדות של מניה ליידר (Mania Leider), מס', Lb. 246)

קרה שילדים בני 12 וגם צעירים מהם החליטו להתגונן ולחיות. ילד אחד נדחף לתוך הקרון – היה שם חושך, מחנק, איום ונורא. לא היה יכול ולא רצה להישאר שם. נסה לשכנע את אחותו ואחיו שיברחו אתו אבל הם לא רצו. אם כבר הגיעו לקרון הם בחרו להישאר בו, אך הוא לא רצה. האנשים חתכו חור ברצפת הקרון. נפרד מאחותו ומאחיו וקפץ. אפילו מכה לא קבל. בן דודו, אף הוא בן 12, קפץ גם הוא, הם נפגשו וצעדו יחד. ילדים אחרים במשלוח אשר הועמסו על "לורות" של החשמלית הגיעו לתחנת הרכבת בקלפרוב (Kleparów). בקרון היו ילדים, ילדים אחדים קטנים לגמרי וללא הורים. ילד אחד קטן מאוד, ערום, מת מיד בתוך הקרון. פקדו עליהם לחלוץ נעליים, למסור מעילים. הילד התיישב עם האחרים על האדמה וחלץ את נעליו. יחף וללא מעיל מצא את עצמו בתוך הקרון. היו שם 140 אנשים. ליד הדפנות שכבו חולי הטיפוס, גוססים וילדים קטנים. אחדים התפללו, אחרים בכו. כולם ידעו דבר אחד: נוסעים לבלז'ץ. משעה 12 בצוהריים עמדו בתוך הקרונות – עד 11 בלילה. אז יצאה הרכבת לדרכה. כבר ליד בז'וכוביצה (Brzuchowice) התחילו להתכונן לבריחה. הוא ידע שהוא נוסע למוות. לא רצה למות, ואם כבר נגזר כך, אז לא בבלז'ץ, לא בגז. ראשון קפץ ילד קטן דרך האשנב הממוקם גבוה מאוד, אחריו איזה גבר והוא בעצמו היה שלישי. מן הרכבת ירו ללא הפסקה, כי כל הזמן מישוהו קפץ. אבל היה חושך והיה קשה לפגוע (עדות של אדם לנדסברג (Adam Landesberg), מס' 60, Lb.).

סביב לרכבות מרובות הקרונות של המעונים, של המוות נטול הגיון, אשר בהם נכלא הכאב, מרד הנעורים, אימת הילדים – השתרע עולם גדול. עולם תחת מגלב המפלצת הגרמנית – ובכל זאת עולם האנשים שעוד חיים. בני אדם אלה חזו במשלוחים, שמעו זעקות וקולות בכי שבקעו מן הקרונות, שמעו תחינות לטיפת מים. היו רגעים שבהם רגשי חמלה או העוינות – הצילו או נטלו את החיים. עולם של חבל ארץ צמוד למסילה, של הפרפור האחרון במאבק נגד הכפייה, של הצעקה ההרואית האחרונה למען החיים – עולם זה נחלק למצילים ולבוזזים. ליד המסילות שרצו כנופיות של שודדי דרכים המשחרות לקורבנותיהן. אולי הביגוד ואולי יש עוד משהו מוסתר בתוך

הביגוד הזה. גרמנים ואוקראינים עקבו ורדפו אחרי הניצולים המעטים, מתוך מיליוני הנידונים. הנשים הגרמניות היו מודעות לנעשה, הסכימו...

"ביולי 1942 – "אקציה". חמשת אלפים גורשו לבלז'ץ. לכל קרון דחפו 150 איש. הגרמנים פזרו בקרונות אבקת אמוניה אשר חנקה וגרמה לדמעות. כולם שקעו בייאוש, הילדים בכו. מול הרכבת עמדה רכבת נוסעים עם קרונות "פולמן" (קרונות נוסעים משופרים – נ.מ.). ליד החלונות עמדו נשים גרמניות וצחקו בקול רם על היהודים השרויים בייאוש".

(עדוּתה של ינינה סובל (Janina Sobel), סטריי (Stryj), מס' 562 (Lb.)

במיוחד באזור המזרחי שוטטו כנופיות אוקראיניות, במטרה להסגיר את האנשים לידי הגרמנים, לבזוז ולהרוג. ובאזור הזה שכן כפר פולני קושצ'וב (Kościejów) ליד ז'ולקוב, תושביו היו תמיד מלאי רחמים, תמיד מוכנים לעזור. בני הכפר נתנו מזון למורעבים ובגד לערומים.

אווירת הסביבה ברדיוס רכבות המוות הייתה בעלת חשיבות עקרונית. אם כבר מישוהו הצליח להינצל, בפוגשו הענות, רצון טוב ועזרה – התעודד וצעד בדרך היסורים כשהוא חזק יותר. כל משלוחי המוות שמנו יחד כשני מליון איש, הגיעו אל סוף פרשת העינויים. עשרות, או אולי מאות ניסו למלט את נפשם בעת המסע, אך רק בודדים ניצלו.

3. המסמך ההיסטורי

בעידן האידיאולוגיה והשפלות הגרמנית, קבלו מילים מסוימות משמעות מיוחדת. המחקר שלהן מוביל לגילוי העובדות עצמן. את המילה "Aussiedlung" – גירוש, הגליה, מבאר מחבר עבודה בלשנית מעניינת (הנמצאת כעת בתהליך ההדפסה) נ. בלומנטל (N. Blumenthal), כהשמדת בני אדם וגזילת רכושם. זאת המשמעות הנכונה של המילה בהמשך התפתחות האירועים. בהקשר לכיבוש, סימנה תחילה המילה "Aussiedlung" ביחס ליהודים את גירושם ממקום אחד למשנהו, נטישה מתוך כפיה של רכושם. אנחנו מוצאים הרבה צווים גרמניים המתייחסים לאיוש יחידות עבודה כביכול, או לפקודת פינוי של ערים גדולות, על כן הכירו האנשים את המושג הזה, המאיים אף במובנו המקורי. פירוש חורבן, הטלטלות ונדודים, השארות פתאומית ללא מקום עבודה המהווה עבור היהודי סכנת חיים – במילה אחת: עינוי מתמיד ע"י הגרמנים. המשמעות הסופית והמזעזעת של המילה "Aussiedlung", מתגלה במסמך שבו מדובר בהתייעצות באס.אס. בעניין המשלוחים היהודיים. Hauptsturmführer (סרן) הפלה (Hoefle) מפקד "מבצע ריינהרד" (Einsatz Reinhardt) של יחידת מחץ ניידת בלובלין, אשר בצעה את ה"אקציה" בוורשה (ביולי 1942, בינואר 1943, באפריל 1943) מוסר על תוכנית שילוח היהודים לבלז'ץ, משם לא יחזרו עוד לשטחי הגנרל גוברנמנט. אנחנו מצרפים את תוכנו של המסמך במלואו, בתרגום פולני מילולי. (כעת עברי – נ.מ.)

"לובלין 17.11.1942. Ref.II.r/We.

ביום 4.3.1942 קבלתי מברק משלטונות העיר קרקוב, חתום על ידי מפקד מדור האס.אס. זיברט (Siebert), שבו המשפט הסופי הוא כדלהלן:
נא להגיש סיוע למפקד האס.אס. והמשטרה בנוגע להוראותיו.

בתאריך 7.3. קבלתי דרישה טלפונית מאת הרשות, המיור רגגר (Regger) בקשר להגליית יהודי מילץ (Mielec) למחוז לובלין, אשר בה נדרש בפירוש הן שיתוף פעולה עם מפקד האס.אס. והמשטרה והן קיום מגע עם ראש המטה נמס (Stabsführer Nemes). הדבר לא עלה בידי, למרות הטלפונים המרובים במרווחי זמן קצרים במשך שלושה ימים. רק כאשר התקשרתי אל משרד כוח האדם של הג"ג (G.G. – גנרל גוברנמנט) קבלתי הודעה שראש המטה נמס נמצא בחופשה. בתאריך 12.3.1942 הופנית אל ה-Obersturmführer- (סגן) פול (Pohl) אשר אומנם לא היה ממונה על עיני גירוש היהודים. הוא הפנה אותי אל האופטשטורמפירר הפלה בקסקטין "שרק"

(Schreckkaserne), (בתרגום "קסרקטין האימה" – יתכן ומדובר בשם צופן שלא נמצא לו הסבר) טלפון 1570/25 (לאחר שעות העבודה – 2004). עם האופטשטורמפירר הפלה נדברנו לוועידה (המשפט מחוק בדיו – ד"ר רוסט) דהיינו לשעה 17.30. במשך הוועידה הסביר האופטשטורמפירר הפלה כדלקמן:

1. היה רצוי שבמשלוחי היהודים למחוז לובלין יבוצע מיון של הכשירים לעבודה כבר בתחנות מוצא המשלוח. במקרה והדבר לא ניתן לביצוע בתחנות המוצא, יהיה צורך לבצע הפרדת המשלוח בלובלין ע"פ העקרון הנ"ל.

2. יהודים בלתי כשירים לעבודה מובאים כולם לבלז'ץ, התחנה הסופית באזור זמושץ (Zamość).

3. האופטשטורמפירר הפלה מתכנן הקמת מחנה גדול שבו ישוכנו כל היהודים הכשירים לעבודה וימוינו לפי מקצועותיהם ומשם ניתן יהיה לשבצם לעבודה.

4. העיירה פיאסקי (Piaski) תפונה מיהודי פולין ותשמש מקודת ריכוז עבור יהודי הרייך (גרמניה).

5. היהודים לא ישוכנו זמנית בטרבניקי (Trawniki).

6. האופטשטורמפירר שואל האם ניתן להוריד 60,000 יהודים בקו דמבלין-טרבניקי (Dęblin-Trawniki). לאחר קבלת המידע אודות משלוח היהודים אשר מתבצע אצלנו כעת, הצהיר הפלה שמתוך 500 יהודי סושצ'ץ (Suściec) ניתן אולי למיין ולהפריד את הבלתי כשירים לעבודה ולהפנותם לבלז'ץ. על פי מברק מן הממשלה מ-4.3.1942, יוצא כעת משלוח היהודים מפרוטקטוראט (שטח צ'כיה הכבושה) למקום המיועד בטרבניקי. את היהודים האלה לא הורידו בטרבניקי אלא העבירו לאיזביצה (Izbica).

לבקשת ראש העיר זמושץ' להעביר אליו משם 200 יהודים לצורך עבודה ניתן אישור ע"י הפלה.

לסיום הצהיר שהוא מסוגל לספק 4-5 משלוחים של יהודים, של 1000 איש כל אחד מדי יום ביומו לתחנה הסופית בבלז'ץ. אנשים אלה יעברו את הגבול ולא ישובו לעולם לגנרל גוברנמנט.

(מתוך הארכיון של הוועדה היהודית ההיסטורית המרכזית, לודז'.
ההדגשות של – דר' נ.ר. המסמך המקורי בגרמנית מצוטט בסוף התרגום
ונמצא בתעודה הפולנית)

מתוך המסמך מתברר לאיזו מטרה היה אמור לשמש מחנה בלז'ץ ובאיזה היקף
אדיר אמור היה לבלוע את קורבנותיו ואיזה מטה רחב של אנשים תכנן ובצע את שיטת
הרציחות הגרמניות.

בלז'ץ הוא מפעל הרצח המחתרתי המוסתר ביותר בין כל יתר בתי החרושת של
מוות המוני. מלבד עד הראיה היחיד ר. רדר שאת עדותו אנחנו מגישים – לא נותר ממנו
איש. אף מסמך – זולת זה המצוטט כאן ושמקורו בשלטון המרכזי – לא נגיש בשלב זה.
אנחנו בטוחים שברבות הזמן ייחשפו ברבים התעודות מאחורי הקלעים של התוכנית
הרצחנית וביצועה. כיום, על סמך תחקיר של העד היחיד רדר – שמעדויותיו שאף בילייב
(Bielajew) במאמרו המפורסם בעיתון האוקראיני "אוקראינה החופשית" ("Wilna
Ukraina") ו"הדגל האדום" בספטמבר 1944 תחת השם "מדורות הנצח של בלז'ץ" –
ועל סמך התחקירים בין אולוסיית הסביבה וממסמכים המתייחסים למחנות מוות בקנה
מידה קטן יותר, "מכוניות הגז", ניתן לקבוע נתונים היפותטיים אודות המחנה, על מספר
הנרצחים, מועדים ושיטת הרצח.

אולוסיית הסביבה, במיוחד זו שהתגוררה בשוב הקטן בלז'ץ, מוסרת שכבר
לקראת סוף שנת 1941 נבנו צריפים אחדים במרחק 2 ק"מ מתחנת הרכבת של הכפר.
הבניה האינטנסיבית החלה בתחילת 1942 ע"י בריגדה יהודית שממנה לא נותר איש
בחיים. החודשים שבהם שהה העד רדר במחנה, מאוגוסט עד סוף נובמבר 1942, הוו
ללא ספק את תקופת רציחות היהודים המרובות ביותר מספרית, אם כי המשלוחים לא
פסקו, בהתאם לעדויות הצופים מבלז'ץ, רוזה רוסקה, קוליקוב ולובצ'וב. במשך שנת
1943 היו המשלוחים דלילים יותר ובעלי מספר קרונות קטן יותר. לסיכום ניתן להניח
שמספר הנחנקים בתא הגזים הגיע לשני מיליון.

תושבת לובצ'וב מספרת:

"כבר מהתחלה, כלומר ממרץ 1942 ועד 3 בינואר 1943 ספרנו את
הקרונות, צפינו כמה משלוחים ביום עברו וכל הזמן הזה עשינו חשבון והגענו
לשני מיליון יהודים בקירוב שנשלחו לבלז'ץ" (עדות פייגה קנר (Feiga
(Kanner, 'מס' 440 Lb.)

אומדן דומה מאשרים תושבים אחרים של ישובי הסביבה. אם אכן נוסף את המשלוחים הקודמים, דלילים וקטנים יותר, וגם את המאוחזרים, אף הם לא סדירים – מספר הנרצחים בבלז'ץ המחושב לשני מיליון לא יראה מוגזם.

העד רדר מוסר לנו תאור לא מדויק של מכונת המוות בבלז'ץ. על סמך התיאור לא יכלו מומחי המכונות להגיע למסקנה איזה מין מכניזם היא הניעה. ברם, הנתונים הבאים הקשורים בשיטת ההמתה זורקים אלומת אור על החידה המקאברית הזאת. העובדה שמשך זמן הגסיסה חושב ל-20 דקות, שמתוכם 10-15 דקות נשמעו תחילה צריחות מפלחות אוויר למרחקים, שניתן היה בנקל להבחין בהן מילים וגניחות אשר בהדרגה נרגעו, שכנו, השתתקו ונדמו לחלוטין; העובדה שלעולם לא הובאו לשם בלוני גז כלשהם, ולעומת זאת כן הובאו מכלי בדיון, הרבה מעל הצורך להפעלת המנוע, העובדה שהגז לא השאיר כל ריח, ולבסוף עובדה בלתי מעורערת והיא שפני הגוויות לא נשתנו כלל, נראו כבני אדם השקועים בשנתם העמוקה – נתונים אלו שימשו בסיס לעיון ושיקולים של המדור הרפואי של עמותת ידידי הוועדה ההיסטורית היהודית בקרקוב, אשר הורכבה מהרופאים: ד"ר, ד"ר אלכסנדרוביץ (Dr. Aleksandrowicz), בורנשטיין (Bornstein), ליפשיץ (Liwszyc), העלמה לב (Loewówna), מנדל (Mandel), מירובסקי (Mirowski) ואחרים. לאחר התייעצות ארוכה, בעצה אחת עם כימאי ופרופסור לרפואה משפטית, הם דחו את ההשערה שההרג התבצע על ידי לחץ גבוה או לחליפין תת לחץ (ריק), והעלו היפותזה שהבדיון בכמויות כל כך גדולות שמש לא רק להנעת המנוע אלא יצר גז שריפה, תחמוצת הפחמן, המוחדר לתאים דחוסי המוני אדם, במבנים נמוכי תקרה ללא אוויר, בכמויות כאלה שהיו מוכרחים לגרום למותם של האנשים שנדחסו שם.

הפעולה האיטית של הגז הזה אינה גורמת לשינויים דרסטיים במראהו של הנפטר. בעיתון הרוסי "איזבסטיה" ("Izvestia") מ-15 בדצמבר 1945, פורסם הדו"ח ממשפט נירנברג (Nürnberg). בין האחרים מפרסם הכתב שני מסמכים שהוצגו על ידי התובע. מסמכים אלה מוכיחים ביתר שאת עד כמה מפורטים היו לא רק הטכניקה אלא גם הפסיכולוגיה של שיטת רציחת בני האדם. התובע מצטט דיווח של אונטרשטורמפירר O.A. בקר (S.S. Untersturmführer Becker) בדו"ח מדובר בצדדים מעשיים של המתת בני האדם במכונות הגז המכונות "דושוגובי" (Duszoguby – ביטוי עממי, בתרגום חופשי "קוטלי הנשמות"). בקר ממליץ על הסוואת מכונות הגז על מנת לא לעורר חשדות מצד הקורבנות ואפילו מציע לצייר חלונות על דפנות המכונות בדומה למכונות שדה רגילות. למרות הכל נעשו המכונות כל כך מפורסמות עד שזכו לכינוי שלהן. בהמשך דואג בקר לצוות המשרת ב-"דושוגובי" וממליץ לו להתרחק מן המכונות

בעת הפעלת הגז על מנת לא לסכן את הבריאות. בדו"ח נלקחה אפילו בחשבון השפעתו השלילית של מראה הנחמקים על הפושעים מן האס.אס. בקר מעיר שעיוותי הפנים של המתים הגורמים להתרשמות בלתי נעימה אצל הצוות המפעיל, מקורם בנהג שלעתים ממהר ולוחץ בחוזקה על מתקן המווסת את זרימת הגז. מחבר הדו"ח מייעץ להשתמש במתקן הזה באופן איטי ומתון ומבטיח שאז פני הנפטרים יקבלו מראה של יסורים שנת נצח.

אם אכן עשו הגרמנים ניסיונות ממין זה, ש"במכונית הגז" שימוש בגז השריפה בקצב מהיר ובפרק זמן קצר, גורמים לשינויים נמרצים במראם של האנשים החנוקים, ולעומתו הזרמת גז איטית ומבוקרת משאירה את פניהם ללא שינוי – אז ניתן מאן להסיק שגם בתא הגזים בבלז'ץ, בהתאם לניסיון שנרכש והוראות השלטונות המרכזיים (אשר את מקורותיהם טרם הכרנו) הופעלה אותה השיטה ואותם האמצעים שהודות להם הושגה המטרה, ז"א רציחת מיליוני אנשים אשר גסיסתם נמשכה אומנם זמן רב, אבל הודות למראיהם לא השפיעו בצורה מעצבנת על הגרמנים והאוקראינים המועסקים בייצור המוות.

בנאיביות בלתי מובנת ויאה לרוצחים צנועים יותר, טשטש הגרמני את עקבות פשעו. ניתן הרי לרמות המוני בני אדם חסרי מגן, למשוך אותם לתוך מלכודת, להשמידם בלי להניד עפעף – אבל את ההיסטוריה ומשפט הדורות אי אפשר לרמות. פסק דין זה בעתיד יקציב מקום ראוי לגרמנים הנפשעים בהיררכיה של העמים. גרמניה ביצעה רצח מיליוני בני אדם בכוונה תחילה ובמחשבת זדון והתנקשות באנושות כולה בהציגה לעיני העולם את הדומניציה ובמקום דמות האדם את המפלצת הטורפת המתברברת בגרימת עוולה גדולה.

Nella Rost נלה רוסט

א. עדות רודולף רדר Rudolf Reder

I

באוגוסט 1942 עוד לא היה לנו גטו נפרד בלבוב. היו כמה רחובות אשר יועדו ליהודים בלבד. הם היו את הרובע היהודי המורכב מרחובות אחדים מתוך הרובע השלישי של לבוב (Lwow), כגון: פנינסקה (Panieńska), וונסקה (Wąska), אוגרודניצקה (Ogrodnicka), סלונצ'נה, (Słoneczna) ועוד. כאן חיינו באי-שקט וסבל מתמיד. כבר שבועיים לפני הגירוש דובר ברבים על האסון המתקרב. נתקפנו ויאווש וחרדה. ידענו כבר אז מה פירוש המילה "גירוש". רוחה שמועה על פועל מתוך צוות המוות בבלז'ץ אשר הצליח להימלט. בימים הראשונים של הקמת בית החרושת למוות הוא עסק בבניין התאים, והוא סיפר על "בית המרחץ" אשר במציאות היה בנין המיועד לתאי הגז. הוא חזה שאיש מן המגורשים לשם לא יחזור עוד.

דובר גם על אחד האוקראינים העוסקים ברצח יהודים, שסיפר על הנעשה בבלז'ץ לידידתו, אשר נבהלה וראתה כחובתה להפיץ את הסיפור ולהזהיר את הנידונים. בדרכים אלה הגיעו אלינו הידיעות על בלז'ץ.

כך, האגדה על בלז'ץ הפכה לאמת, אותה הכרנו ומפניה רעדנו מפחד. ולכן, כבר כמה ימים לפני העשירי באוגוסט סובבו באין אונים אנשים מפוחדים ברחובות הרובע היהודי ושאלו איש את רעהו: "מה לעשות? מה לעשות?".

ואז ב-10 לאוגוסט עם שחר הקיפו המשמרות את כל מוצאי רחובות הרובע. אנשי הגסטאפו, האס. אס. (S.S.), הזונדרדינסט (Sonderdienst - "השרות המיוחד") בחמישיות או בשישיות סובבו ברחובות על כל צעד ושעל.

עזרו להם מאוד אנשי המיליציה האוקראינית. עוד שבועיים לפני כן העניק הגנרל מיור קצמן (Generalmajor Katzman), הקלגס הראשי של לבוב ו"פולין הקטנה" (Małopolska), חותמות (אישורי שהיה - נ.מ.) ליחידות עבודה אחדות. יחידות אחרות קבלו חותמות כאלה במפקדה בכיכר סמולקי (Smolki). אך "בני מזל" כאלו לא היו רבים. הרוב נתקף בפחד מוות וחיפש אחרי הצלה, מסתור, בריחה - אך למעשה איש לא ידע מה לעשות ואיך להינצל.

בינתיים, במשך ימים אחדים ערכו הפטרולים חיפושים, בית אחר בית, פינה אחר פינה. לגבי אחדים הכירו אנשי הגסטאפו בתוקפן של החותמות ולאחרים לא. מי שהחותמת לא הייתה ברשותו ומי שלא הכירו לו בתקפותה, גורש בכוח מן הבית - לא התירו להם לקחת אתם אף פיסת לבוש, אף פרוסת לחם. לאחר מכן הריצו המוני אדם וכל מי שהתנגד קבל כדור בראש. אני עבדתי בסדנתי. חותמת לא הייתה לי, על כן נעלתי את הדלת ולא עניתי למרות ששמעתי את הדפיקות העזות. אנשי הגסטאפו פרצו את הדלת, מצאו אותי במחבוא, הרביצו לי במגלב על הראש ונטלו אותי איתם. העמיסו אותנו על קרוניות (ללא דפנות) של החשמלית, דחסו בחוזק כזה שלא ניתן לנשום או לזוז והביאו אותנו למחנה ינובסקי (Janowski).

הערב ירד כבר. ריכזו את כולנו בחלקת שדה במעגל סגור. היינו ששת אלפים איש. פקדו עלינו לשבת - אסור היה לקום או לזוז, או להושיט יד או רגל. מן המגדל הוורנו בזרקור - היה בהיר כמו לאור היום. מוקפים על ידי קלגסים מזוינים ישבנו דחוסים בצורה שלא תאמן, כולנו יחד: צעירים וזקנים, נשים וילדים בגילאים שונים. נורו כמה יריות קולעות, מישהו קם - אולי רצה שיירו בו.

כך עבר עלינו הלילה. שררה דממת מוות. אף אישה, אף ילד לא בכה. בשעה שש בבקר פקדו עלינו לקום מן הדשא הלח, להתייצב ברביעיות וטור ארוך של הנידונים צעד לתחנת הרכבת בקלפרוב (Kleparów). אנשי הגסטאפו והאוקראינים הקיפו אותנו בשרשרת עבה. איש לא היה יכול לברוח. הריצו אותנו לתחנה עד לרמפה (rampa - משטח העמסה - רציף - נ.מ.). מעבר לרמפה המתינה כבר רכבת משא ארוכה. היו שם חמישים קרונות. החלה ההעמסה לרכבת. דלתות הקרונות הוזזו, משני הצדדים עמדו אנשי הגסטאפו, שניים מכל צד ובידיהם מגלבים, הם הכו בכל הנכנסים בפנים ובראש. כל אנשי הגסטאפו הרביצו והשאירו לכולנו סימני הצלפה על הפנים וחבורות על הראש. הנשים יבבו, הילדים שנצמדו אל אמהותיהם בכו. היו בינינו נשים עם תינוקות. נדחפים על ידי אנשי הגסטאפו אשר הרביצו ללא רחם - נדחקנו אחד על השני. סף הקרון היה גבוה ונאלצנו לטפס, אחד הפיל את השני - מיהרנו בעצמנו, רצינו שזה כבר יהיה מאחורינו. על גג כל קרון ישב איש גסטאפו עם מקלע. אנשי הגסטאפו הרביצו וספרו מאה איש לכל קרון. כל זה התנהל כל כך מהר שהעמסת כמה אלפי אנשים נמשכה לא יותר משעה.

במשלוח שלנו היו גברים רבים, גם כאלה שעבדו, עם כל סוגי אישורי העבודה, כביכול "בטוחים", ילדים קטנטנים וגדולים יותר, בחורות צעירות ונשים מבוגרות.

לבסוף סגרו את הקרונות בחותם. דחוסים בחבורה אחת של אנשים רועדים, עמדנו ונדחקנו, כמעט אחד על השני. חם, מחניק - היינו קרובים לאיבוד השפיות. אף טיפת

מים, אף פרור לחם. בשעה 8 בבקר זזה הרכבת. ידעתי שנהג הקטר והמסיק הם גרמנים. הרכבת נסעה מהר - לנו היה נדמה שזה לאט מאוד. הרכבת עצרה שלוש פעמים: בקוליקוב (Kulików), בז'ולקייב (Żółkiew) וברווה רוסקה (Rawa Ruska). יש לשער שהעצירות היו נחוצות לוויסות תנועת הרכבות. בעת ההמתנה ירדו אנשי הגסטאפו מגגות הקרונות ולא התירו לאיש גישה לרכבת. לא התירו אפילו קצת מים אשר אנשים רחמנים רצו להגיש למתעלפים מצמא דרך החלון הקטן והמסורג.

המשכנו לנסוע, איש לא פצה פה. נסענו בהכרה מלאה שאנו נוסעים לקראת המוות, שאין לנו ישועה; אפתיים, ללא אנחות. כולנו חשבנו על דבר אחד: איך לברוח, אבל לא הייתה כל אפשרות. הקרון בו נסענו היה חדש לגמרי והחלון כל כך צר שלא יכולתי לחמוק דרכו. כנראה שבקרונות האחרים היה ניתן לפרוץ את הדלת, כי מדי כמה דקות שמענו יריות בעקבות הנמלטים. איש לא דבר אל רעהו, איש לא ניחם את הנשים המייבבות, איש לא הפריע לילדים לבכות. ידענו כולנו: אנחנו נוסעים לקראת מוות בטוח ואכזרי. איחלנו לעצמנו שזה רק ייגמר כבר. אולי מישהו ניצל, לא אדע... אפשר היה לנסות להימלט רק מתוך הרכבת.

קרוב לצוהריים נכנסה הרכבת לתחנת בלז'ץ. הייתה זאת תחנה קטנה. מסביב עמדו בתים קטנים. בבתים אלו התגוררו אנשי גסטאפו. בלז'ץ ממוקמת על הקו לובלין (Lublin) - טומשוב (Tomaszów). היא מרוחקת מרווה רוסקה כ-15 ק"מ. בתחנת בלז'ץ הוסטה הרכבת מן המסילה הראשית והופנתה למסילה צדדית שהולכה עוד קילומטר היישר לשער מחנה המוות. על יד התחנה התגוררו גם אנשי הרכבת האוקראינים ועמד שם בניין דואר קטן. בתחנת בלז'ץ היה עולה לקטר גרמני זקן עם שפם שחור עבה - אינני יודע את שמו אבל הייתי מזהה אותו מיד - נראה כמו תלין; הוא היה נוטל פיקוד על הרכבת והיה מכניס אותה פנימה. הדרך לתוך המחנה נמשכה שתי דקות, במשך ארבעה חודשים תמימים ראיתי בקביעות את אותו הרוצח.

השלוחה הובילה בין השדות. משני הצדדים היה שטח פנוי לגמרי, לא היה אף מבנה. הגרמני אשר הכניס את הרכבת למחנה, ירד מן הקטר. "עזר". במכות ובצעקות הבריא את האנשים מן הקרונות. הוא נכנס בעצמו לכל קרון לבדוק שמא מישהו נשאר. הוא ידע על הכל. כאשר הרכבת התרוקנה ונבדקה, היה מאותת בדגלון ומוציא אותה מן המחנה.

כל השטח הזה החל מבלז'ץ היה תפוס ע"י הגרמנים. היה אסור לשהות שם. האזרחים שטעו - נורו. הרכבת הייתה נכנסת לרחבה, כקילומטר אחד רוחבה ואורכה, מגודרת בתיל דוקרני ורשתות ברזל בנויות אחת על גבי השניה בגובה שני מטר. החוטים לא היו מחושמלים. אל הרחבה היו נכנסים דרך שער עץ רחב מכוסה בגדרות

תיל דוקרני. ליד השער עמדה סוכה (Budka) בה ישבו אנשי המשמר עם טלפון. לפני הסוכה עמדו כמה אנשי אס.אס. עם כלבים. כאשר הרכבת נכנסה דרך השער, השומר היה מגיף אותו ונכנס לתוך הסוכה. מרגע זה התקיימה "קבלת הרכבת". כמה עשרות אנשי אס.אס. פתחו את הקרונות בצריחות: "Los!" (קדימה! מהר!). במגלבים וקתות רובים גרשו את האנשים מן הקרונות. דלתות הקרונות היו בגובה של למעלה ממטר מעל הקרקע. תחת מטר המכות כולם היו צריכים לקפוץ - צעירים וזקנים. אנשים שברו ידיים ורגליים – היו חייבים לקפוץ למטה. הילדים נפצעו, כולם נפלו, מלוכלכים, מותשים, מבוהלים. לצד אנשי האס.אס. שרתו המכונים "ראשי קבוצות" (Zugsführer). היו אלה הפקחים של צוות המוות היהודי הקבוע במחנה, לבושים רגיל ללא סימנים ואותות.

את החולים, הזקנים והילדים הקטנים, כלומר כל אלה שלא מסוגלים ללכת בכוחות עצמם, היו משכיבים על אלונקות ומושיבים על שפת תעלות ענק חפורות. שם ירה בהם איש הגסטאפו אירמן (Irman) ולאחר מכן הפילים בקת לתוך הבור. אותו אירמן, מומחה לחיסול הזקנים והילדים הקטנים, איש גסטאפו גבה קומה, שחור שער, נאה למראה, בעל ארשת פנים נורמלית, התגורר בדומה לאחרים, בבלז'ץ ליד התחנה, בבית קטן, לגמרי לבדו, ובדומה לאחרים - ללא משפחה וללא נשים.

בבקר מוקדם היה מופיע במחנה, נשאר שם למשך כל היום וקבל את משלוחי המוות. מיד לאחר פריקת הקורבנות מן הרכבת, רכזו אותם ברחבה מוקפת אסקרים מזוינים - וכאן אירמן נאם את נאמו. הייתה דומיית מוות. הוא נעמד קרוב להמון. כל אחד רצה לשמוע - פתאום צצה בנו תקווה - "אם נואמים לפנינו, אולי נזכה לחיות, אולי תהיה כאן איזה עבודה, אולי בכל זאת..."

אירמן דיבר בכל רם וברור מאוד: "Ihr geht jetzt baden, nachher werdet ihr zur Arbeit geschickt" ("אתם הולכים עכשיו למרחץ ואחר-כך תשלחו לעבודה"), זה הכל. כולם שמחו, היו מאושרים שבכל זאת הולכים לעבודה, מחאו כפיים. אני זוכר את מלותיו שחזר עליהן יום יום, לרוב שלוש פעמים ביום במשך ארבעת החודשים ששהיתי שם. זה היה הרגע של תקווה ואשליה. לרגע נשמו האנשים בהקלה. הייתה שלוה מוחלטת. בשקט צעד ההמון הלאה - הגברים היישר למבנה שעליו היה רשום באותיות גדולות: "Bade und Inhalationsräume" ("מתקני מרחץ ואינהלציה"). הנשים צעדו עוד 20 מטר נוספים לצריף גדול, כשלושים מטר על חמשה עשר. בצריף זה גילונו לנשים ולבחורות את השערות. הן נכנסו מבלי לדעת לשם מה מכניסים אותן לשם. ועוד היה רגע של שלוה ושקט. למדתי אחר-כך שתוך דקות ספורות, לאחר שהגישו להן שרפרפי עץ מסודרים לרוחב הצריף, פקדו עליהן לשבת ושמונה ספרים יהודים הפועלים

כמו אוטומטים שותקים, ניגשו אליהן על מנת לגלח במכונה את שערותיהן עד העור - ברגע זה הגיעה האמת כולה להכרתן ואף אחת מהן ואף גבר בדרכו אל התאים לא יכלו עוד להשלות את עצמם.

כולם, זולת כמה גברים אשר נבחרו בתור בעלי מלאכה הנחוצים במקום - כולם - הצעירים והזקנים, הילדים והנשים - כולם צעדו למוות בטוח. בנות עם שערות ארוכות הופנו לגילוח השערות, ילדות קטנות עם שערות קצרות הלכו עם הגברים ישר לתאים.

לפתע פתאום - ללא כל מעבר מן התקווה ועד ייאוש קיצוני - קמו יבבות, וצעקות. נשים רבות היו מקבלות התקפי טרוף. ברם, נשים רבות מאוד צעדו למוות בדם קר, במיוחד בנות צעירות. במשלוח שלנו היו אלפי אינטליגנטים, הרבה גברים צעירים וגם - בדומה לכל משלוח מאוחר יותר - הרוב היו נשים.

עמדתי בצד בחצר יחד עם קבוצה קטנה של אנשים שהושארו לחפירת קברים והבטתי באחי, אחיותי, מכרים וידידים שהריצו אותם לקראת מותם. ברגע שהריצו את הנשים, ערומות, מגולחות, בעזרת השוט כמו צאן לטבח, ללא ספירה, מהר, מהר - הגברים 1000 כבר בתאים. גילוח הנשים נמשך פחות או יותר שעותיים - אותו פרק זמן נמשכו ההכנות לרצח והרצח עצמו.

כעשרים אס.אס.מנים (S.S. man) הריצו במגלבים וכידונים חדים את הנשים עד לבניין התאים, דרך שלוש מדרגות לפרוזדור ושם האסקרים ספרו 750 איש לכל תא. לנשים אשר התנגדו להיכנס, תקעו האסקרים כידונים לתוך הגוף, הדם נשפך, וכך הכריחו אותן להיכנס פנימה. שמעתי את רעש הדלתות המוגפות, גניחות וצעקות, שמעתי קריאות ייאוש, בפולנית בידיש, יבבות מקפאות דם של ילדים ונשים ואחר-כך זעקה אחת איומה משותפת... זה נמשך 15 דקות - עשרים דקות עבדה המכונה ולאחר 20 דקות השתרר שקט, האסקרים הזיזו את הדלתות בצד החיצוני ואז אני יחד עם פועלים אחרים אשר הושארו כמוני מן המשלוחים הקודמים - ללא כל סימנים וללא כל קעקוע - התחלנו בעבודתנו. סחבנו גוויות של בני אדם שלפני זמן קצר עוד היו בחיים, סחבנו בעזרת רצועות עור אל קברים המוניים ענקיים אשר הוכנו מקודם, והתזמורת נגנה כל העת - נגנה מן הבקר ועד הערב...

I

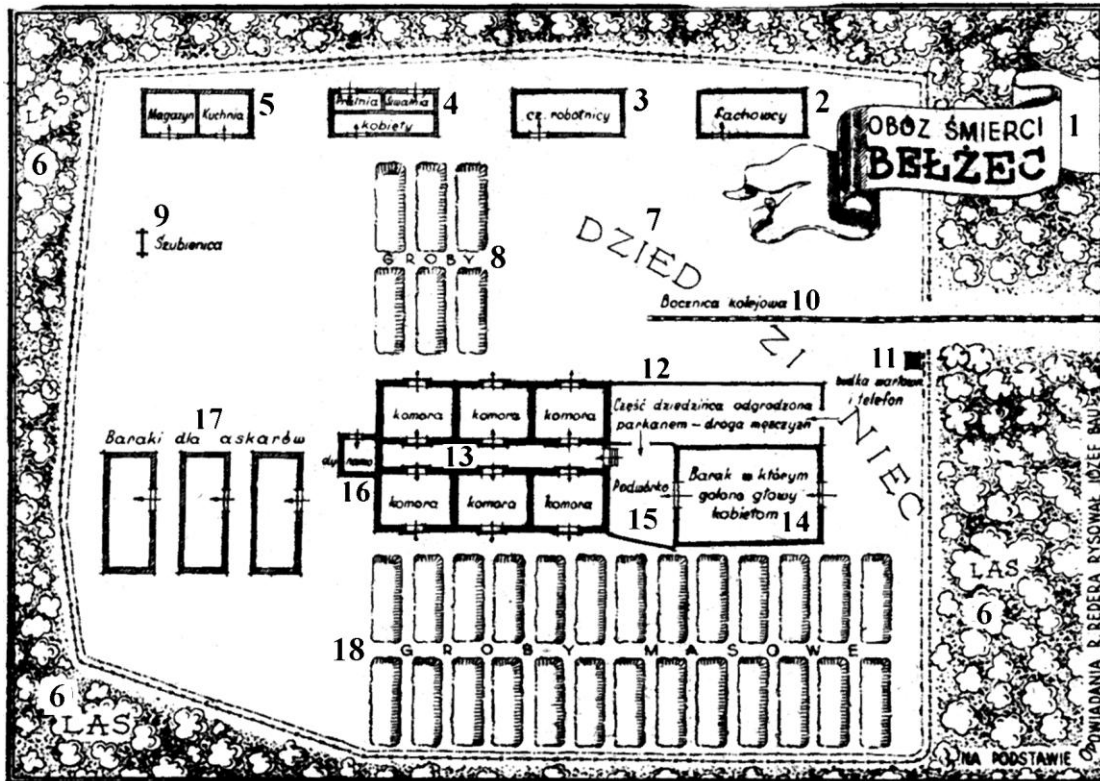
כעבור זמן מסוים הכרתי כבר היטב את כל השטח. המחנה היה ממוקם בתוך חורש אורנים צעיר. הצמחייה הייתה סבוכה ועל מנת להקטין עוד יותר את חדירת האור - היו קושרים עוד עצים אחרים אל העצים הקיימים, וכך הוכפלה סמיכות הצמחייה מעל אתר התאים. מאחוריהם הייתה דרך חולית שעליה סחבו את הגוויות. מעליה פרסו הגרמנים גג העשוי מחוט תיל חלק שעליו הושם ירק. הכוונה הייתה לאבטח את השטח בפני תצפיות אוויריות. חלק זה של

המחנה מתחת לגגון העלים היה חשוק. מן השער הובילה הדרך אל מגרש ענקי. על המגרש עמד צריף שבו גלחו לנשים את השערות. לידו הייתה חצר קטנה מוקפת גדר עשויה מלוחות עץ מהודקים ללא חריץ קטן ביותר, בגובה שלושה מטר. הגדר הזאת העשויה מלוחות אפורים הוליכה עד פתח התאים. כך לא יכול היה איש לראות מה נעשה מאחוריה. המבנה שבו שכנו התאים היה לא גבוה, ארוך ורחב, עשוי מבטון אפור. היה לו גג שטוח מכוסה בבד מזופת ועליו עוד גגון מרשת מכוסה ירק. מן החצר הוליכו אליו שלוש מדרגות ברוחב מטר אחד, ללא מעקה. בחזית המבנה הושם עציץ גדול עם פרחים בשלל צבעים. על הקיר הייתה כתובת באותיות ברורות וקריאות: "מתקני מרחץ ואינהלציה" (Bade und Inhalationsräume). מן המדרגות הייתה עליה לפרוזדור אפל ברוחב מטר וחצי, אך ארוך מאוד. הוא היה ריק לחלוטין - רק ארבע קירות ביטון. מן הפרוזדור הובילו משני הצדדים, ימינה ושמאלה, הדלתות לתאים. הדלתות, בנויות עץ, ברוחב מטר אחד, היו ניתנות להזזה באמצעות תפס מעץ. התאים היו חשוכים לגמרי, ללא חלונות וריקים לחלוטין. בכל תא נראה פתח עגול בגודל מפסק חשמלי. הקירות ורצפת התא היו מבטון. גם הפרוזדור וגם התאים היו נמוכים במקצת מן החדרים הרגילים - גובהם לא עלה על 2 מטר. בקיר מול כל דלת כניסה הייתה שוב דלת הזזה ברוחב שני מטר, שדרכה הוציאו את גוויות האנשים לאחר המתתם. מחוץ למבנה הייתה תוספת לא גדולה - אולי במידות 2x2 מטר, שבה עמדה "המכונה" - מנוע בנזין. התאים נמצאו כמטר וחצי מעל הקרקע, הרציף לאורך הדלתות היה בגובה של התא שממנו זרקו את הגוויות על הקרקע.

במחנה עמדו שני צריפים המיועדים לצוות המוות: אחד בשביל פועלים כלליים והשני בשביל המכונים בעלי מלאכה. כל צריף הכיל 250 פועלים. דרגשי השינה היו בעלי 2 קומות. שני הצריפים היו זהים. הדרגשים - אלה היו לוחות עץ ערומים עם לוח

קטן אלכסוני מתחת לראש. לא רחוק מן הצריפים עמדו המטבחים, ובהמשך - המחסן, המנהלה, המכבסה והמתפרה ולבסוף צריפים משופרים עבור ה"אסקרים" משני צדדיו של מבנה תאי הגז היו קברים - ריקים ומלאים. ראיתי שורה שלמה של קברים, שהיו כבר מלאים ומכוסים בחול - גבוה מעל פני הקרקע. רק כעבור זמן מה שקע החול לגובה נמוך יותר. תמיד היה חייב להיות קבר ריק ברזרבה...

מקרא מפה:

1. מחנה המוות בלז'ץ	8. קברים	15. החצר
2. בעלי המלאכה	9. עמוד התלייה	16. המנוע
3. פועלים זמניים	10. שלוחת הרכבת	17. צריפי האסקרים
4. הנשים - המתפרה, המכבסה	11. סכנת המשמר והטלפון	18. קברי אחים
5. המטבח, המחסן	12. החלק המגודר של החצר - נתיב הגברים	
6. יער	13. התאים	
7. המגרש	14. הצריף בו גולחו שערות הנשים	

צויר ע"י יוסף באו על סמך עדותו של ר. דר

II

שהיתי במחנה המוות מאוגוסט ועד סוף נובמבר 1942 - הייתה זאת התקופה של המתה המונית של יהודים. רעיי לסבל הבוודדים, הספורים, שעלה בידם לשהות שם תקופה ארוכה יותר, ספרו לי שבתקופה ההיא הגיעו רוב משלוחי המוות. הם היו מגיעים מדי יום, ללא הפסק זמן אף של יום אחד, לרוב שלוש פעמים ביום, וכל רכבת מנתה חמישים קרונות ובכל קרון היו מאה איש. כאשר המשלוח היה מגיע בלילה, קורבנות בלז'ץ המתינו בקרונות סגורים עד השעה שש בבוקר. בממוצע הומתו במשך יום עשרת אלפים בני

אדם.

לפעמים המשלוחים היו עוד יותר גדולים וגם בתכיפות רבה יותר. הגיעו יהודים מכל מקום ואך ורק יהודים; מעולם לא היה משלוח מסוג אחר. בלז'ץ שמש בלעדית להמתת היהודים. ליד הקרונות עסקו בפריקה אנשי הגסטאפו, האסקרים, "ראשי קבוצות" (Zugsführer); במרחק כמה צעדים, על המגרש, בעת ההתפשטות עבדו כבר בנוסף פועלים יהודיים - הם שאלו בלחש: "מאין אתם?" ובלחש נענו: "מלבוב..." (Lwów), "מקרקוב..." (Kraków), "מזמושץ'..." (Zamość), "מוויליצ'קה..." (Wieliczka), "מיסלו..." (Jasło), "מטרנוב..." (Tarnów) וכו'. ראיתי זאת מדי יום, פעמיים, שלוש.

כמו במשלוח שלי, בכל משלוח אירע אותו דבר. פקדו להתפשט, החפצים הושארו על המגרש, תמיד נאם אירמן (Irman) הצבוע ותמיד אותו דבר. וברגע זה תמיד שמחו האנשים, הבחנתי באותו ניצוץ התקווה בעיניהם - התקווה שהולכים לעבוד. אך רגע אחר-כך נקרעו התינוקות מאמהותיהם, הזקנים והחולים הוטלו על האלונקות, הגברים והילדות הקטנות נדחפו בקתות רובים הלאה והלאה אל השביל המגודר היישר לתוך התאים, והנשים הערומות כונו בגסות אל הצריף השני, שם גולחו שערותיהן. ידעתי בבירור באיזה רגע הגיע אל תודעתם מה מצפה להם, והפחד, האימה, הייאוש, הצריחות והגניחות האימות התערבבו עם צלילי התזמורת.

תחילה הגברים, נדקרו בכידונים, נדחפו בריצה אל תוך תאי הגז. האסקרים ספרו 750 איש לכל תא. וכך עד שנתמלאו כל ששת התאים. בתא הראשון נאלצו האנשים להתענות מזה שעתיים. רק לאחר שכל ששת התאים היו מלאים ודחוסים שבקושי ניתן היה לסגור את הדלתות - הותנעה המכונה.

המכונה הייתה גדולה - כמטר וחצי על מטר - היה זה מנוע וגלגלים. המנוע נהם במרווחי זמן גדולים, עבד די מהר ולא ניתן היה להבחין בחישובי הגלגלים. המכונה עבדה 20 דקות לפי השעון. לאחר עשרים דקות היו מדוממים אותה. מיד פתחו את דלתות התאים בצד החיצוני, אשר הובילו לרמפה (רציף הפריקה וההעמסה) והשליכו על הקרקע את הגוויות אשר יצרו ערמה ענקית בגובה מטרים אחדים. בעת פתיחת הדלתות לא נהגו האסקרים שום אמצעי זהירות, לא הרגשנו כל ריח, לעולם לא ראיתי שום מיכלי גז או כל תוספות של חומר אחר שהיו עלולים לערבב לתוכם - ראיתי אך ורק ג'ריקנים של בניין. תצרוכת בניין יומית הגיעה לשמונים עד מאה ליטר. במכונה התעסקו שני אסקרים. פעם אחת כאשר המכונה התקלקלה, קראו לי - הואיל וכוניתי "מומחה התנורים" - הסתכלתי עליה וראיתי צינוריות זכוכית שחוברו אל הצינורות שהובילו לכל תא. היינו בדעה שהמכונה יצרה לחץ גבוה, או גרמה לוואקום או שהבניין יצר תחמוצת פחמן שהרגה בני אדם. זעקות העזרה, צריחות, גניחות יאוש של הסגורים והנחנקים בתאים נמשכו עשר עד חמש עשרה דקות - קולניות עד כדי להבהיל, ולאחר מכן הגניחות נחלשו ובסוף הכל נדם. שמעתי זעקות יאוש וקריאות בשפות שונות, כי לא רק יהודים פולנים היו שם - היו גם משלוחי יהודים זרים. בין המשלוחים הזרים, הרוב היו יהודים צרפתיים, היו גם הולנדים, יוונים ואפילו נורבגים. לא זכור לי אף משלוח של יהודים גרמנים - לעומת זה, כן היו יהודים צ'כים...

הם היו מגיעים באותם הקרונות, כמו משלוחי יהודי פולין, אבל עם מטען ומצוידים היטב וגם עם מזון. המשלוחים מפולין היו מלאי נשים וילדים. משלוחי יהודים זרים היו במידה רבה יותר משלוחים של גברים - והיו פחות ילדים. כנראה שהוריהם יכלו להשאיר אותם בחסות בני ארצם וכך להגן עליהם בפני הגורל האכזרי. יהודי ארצות זרות היו מגיעים לבלז' באי ידיעה מוחלטת מה מחכה להם, בטוחים שכאן מצפה להם עבודה. היו לבושים בצורה תרבותית, מוכנים בקפידה לדרך. הקלגסים הגרמנים התייחסו אל אנשים אלה כמו אל אנשי משלוחים אחרים וגם שיטת הרצח הייתה דומה. הם נספו באותה אכזריות איומה ומייאשת.

בעת שהייתי במחנה, עברו שם אולי מאה אלף יהודי חו"ל - כולם הומתו בגז.

כאשר בתום חניקה בת עשרים הדקות הזיזו האסקרים את הדלתות האטומות, הגוויות היו במצב עמידה, פניהם כאילו בשינה, ללא שינוי, לא כחולות, פה ושם דם על גופם מדקירות כידוני האסקרים, פיותיהם פתוחים קמעא, ידיהם מכווצות, לעתים הדוקות סביב הריאות. הגופות שעמדו ליד הפתח נפלו בעצמן כמו בובות דרך הדלתות הפתוחות לרווחה.

III

כל הנשים גולחו לפני הרצחן. דחפו אותן לצריף ויתרן
חיכו לתורן לפני הצריף - ערומות, יחפות, אפילו בחורף
ובשלג. בין הנשים שרר בכי ויאוש. ברגע זה החלו הצעקות
והקינות, האמהות חבקו את הילדים אל חיקן, אבדו עשתונות.
לבי נחמץ כל פעם מחדש, לא יכולתי לשאת את המראה הזה.
את קבוצת הנשים המגולחות הריצו הלאה והבאות אחריהן
דרכו על שערות מכל הצבעים שכיסו את רצפת הצריף כמו
שטיח גבוה וצמרי. לאחר שגולחו כל נשות המשלוח באו 4

פועלים וטאטאו במטאטאים עשויים מענפי תרזה ורכזו את כל השערות לערמה אחת
ענקית רבת הצבעים בגובה מחצית החדר. מלאו בידיהם שקי יוטה בשערות והעבירו
למחסן.

מחסן השערות, הלבנים ובגדי קורבנות תאי הגזים, שכן בצריף נפרד, קטן מידות -
כשבעה על שמונה מטר. שם רוכזו החפצים והשערות במשך עשרה ימים ולאחר מכן
הוטענו השקים עם השערות לחוד, והשקים עם הבגדים לחוד ואז הייתה מגיעה רכבת
משא ונוטלת את הביזה. האנשים אשר עבדו במשרד, סיפרו שהשערות נשלחו
לבודפשט (Budapest). יהודי אחד, עורך הדין שרייבר (Schreiber) מאזור הסודטים
(Sudeten) שעבד במשרד, העביר את המידע. הוא היה אדם הגון - אירמן הבטיח לו
שייקח אותו כאשר ייסע לחופשה. פעם אחת נסע אירמן לחופשה קצרה. שמעתי
ששרייבר שאל אותו: "אתה לוקח אותי איתך?" ("Nehmen Sie mich mit?"), ואירמן
ענה לו: "עוד לא." ("Noch nicht."). באופן כזה הוא רימה אותו, ובוודאות מלאה
שרייבר נספה כמו כל האחרים. הוא בעצמו סיפר לי שמדי ימים אחדים יוצא קרון מלא
עם שקי שערות ממוען לבודפשט. מלבד השערות שלחו הגרמנים סלים שלמים עם שיני
זהב.

בדרך המובילה מתא הגזים אל הקברים, כלומר במרחק של כמה מאות מטרים,
עמדו כמה רופאי שיניים עם צבתות ועצרו את כל סוחבי הגוויות. הם פתחו את פיו של
המת, הביטו פנימה, הוציאו את הזהב וזרקו לסל. היו שמונה רופאי שיניים. היו אלה
לרוב אנשים צעירים שהושארו מן המשלוחים לצורך ביצוע העבודה הזאת. את אחד
מהם הכרתי מקרוב - שמו היה צוקר (Zucker) ומוצאו מז'שוב (Rzeszów). רופאי
השיניים שכנו בצריף קטן נפרד יחד עם הרופא והרוקח. עם רדת החשכה היו מביאים
סלים מלאי שיני זהב אל הצריף, מפרידים את הזהב ומתיכים למטילים. פקח עליהם
איש הגסטאפו שמידט (Schmidt) והרביץ להם כאשר העבודה התבצעה בעצלותיים. כל

משלוח היה חייב להיות מוכן תוך שעותיים. את השיניים התיכו למטילים בעובי סנטימטר, ברוחב חצי סנטימטר ובאורך 20 ס"מ.

מדי יום ביומו הוצאו מן המחסן דברי ערך, כסף, דולרים. אנשי האס.אס. בעצמם אספו אותם והכניסו למזוודות, אותם נשא הפועל בבלז'ץ, למפקדה. בראש צעד אחד מאנשי הגסטאפו והפועלים היהודיים נשאו את המזוודות. המרחק לתחנת בלז'ץ לא היה רב - כ-20 דקות הליכה. המחנה בבלז'ץ, כלומר גיא ההריגה בלז'ץ, היה כפוף למפקדה הזאת. היהודים אשר עבדו במנהלה סיפרו, שכל משלוח של זהב, דברי ערך והכספים, היה מועבר ללובלין (Lublin), שם שכנה המפקדה הראשית, לה הייתה כפופה המפקדה בבלז'ץ. את הבגדים שהופשטו מן הקורבנות היהודיים האומללים, נטלו הפועלים והעבירו למחסן. שם עבדו עשרה פועלים אחרים אשר נאלצו לפרוץ כל חתיכת בגד, בקפדנות יתרה ותחת פיקוחם ושוטיהם של אנשי האס.אס. אשר חלקו ביניהם את הכספים שנמצאו. לעבודה זו הוקצבו אנשי אס.אס. מיוחדים - ולעולם אותם האנשים. הפועלים היהודים אשר עבדו במיון הבגדים ופרימתם לא יכלו לקחת לעצמם שום דבר וגם לא היה להם כל ענין בזה. מה היה לנו איכפת מכסף או מדברי ערך? לא יכולנו לקנות בזה שום דבר ולא הייתה לנו שום תיקווה לשרוד. איש לא האמין בנס. כל פועל עבר חיפוש מדוקדק, ולעתים דרכנו על דולרים מושלכים שלא שמנו לב אליהם. אפילו לא הושטנו יד אליהם. זה היה חסר תועלת ובלאו הכי לא יכולנו לעשות עם זה כלום. פעם אחת לקח סנדלר אחד שטר של חמישה דולר - בגלוי וביודעין. ירו בו ובבנו - הוא הלך אל מותו מרוצה, הוא רצה שזה יסתיים כבר. המוות היה בטוח - אז למה לסבול ולהתענות עוד... וכך יכלו הדולרים בבלז'ץ גם לעזור לנו למות בקלות יתרה...

IV

אני השתייכתי לצוות המוות הקבוע – בסך הכל היינו חמש מאות איש – "מקצוענים" היו רק מאתיים וחמישים, אבל מתוכם מאתיים עסקו בעבודה שלא צריכה מומחיות: כריית בורות לקברים וסחיבת גוויות. חפרנו בורות וקברים המוניים ענקיים וסחבנו גוויות. גם המומחים היו חייבים לתרום את חלקם בנוסף לעבודתם המקצועית. חפרנו בעזרת האתים. הייתה גם מכונה אשר העמיסה והוציאה את החול מעל לקרקע. מהחול נוצר הר שבו כיסו את הקברים שכבר

התמלאו גוויות. ליד הקברים הועסקו בקביעות ארבע מאות וחמישים איש. חפירת בור אחד נמשכה שבוע. הדבר האיום ביותר עבורי היה שפקדו להניח את הגוויות בגבה מטר אחד מעל לקבר המלא כבר, ולכסותו בחול. דם שחור וסמיך בקע מתוך הקברים והציף כמו ים את כל השטח. אנחנו נאלצנו לעבור משפת קבר אחת לשניה על מנת להגיע לקבר השני. טבלנו את רגלינו בדמם של אחינו, דרכנו על ערמות של גוויות וזה היה הדבר האיום והמזעזע ביותר...

הקלגס שמיד פיקח עלינו בעבודתנו: הרביץ, בעט. אם לדעתו מישהו לא עבד די מהר, צווה עליו לשכב, והלקה אותו בעשרים וחמש מלקות במגלב ופקד עליו לספור, ואם טעה בספירה, הלקה חמישים מלקות במקום עשרים וחמש. האדם המעונה לא היה יכול לעמוד בחמישים המלקות, לרוב סחב את עצמו אל הצריף וגווע למחרת. הדבר חזר על עצמו במשך היום עם אסירים אחרים.

מדי יום היו גם יורים בשלושים עד ארבעים פועלים. בדרך כלל היה הרופא מגיש רשימה של המותשים, או המפקח הראשי המכונה Oberzugsführer, את רשימת "העבריינים"; כך על מנת להבטיח את מכסת השלושים – ארבעים אסירים ליום. בשעות הצוהריים הובילו אותם לשפת הקבר וירו בהם. מדי יום גם הושלמה הרשימה במספר אנשים זהה מתוך המשלוחים היומיים. במשרד המנהלה נהלו רק את רישום הכמות – של פועלים קודמים וחדשים – ודאגו לחשב שהמספר הכולל של האסירים יהיה תמיד חמש מאות. לא נוהל רישום מפורט של משלוחי הקורבנות.

ידענו למשל, שהיהודים הקימו את המחנה הזה והציבו את מכונת המוות. מן הבריגדה ההיא לא נותר איש. אם מישהו בצוות בלז'ץ החזיק מעמד חמישה שישה חודשים – הדבר נחשב לנס.

במכונה עצמה טפלו 2 אסקרים, רוצחים, תמיד אותם האנשים. הם היו שם כאשר הגעתי ונשארו כאשר עזבתי. לפועלים יהודים לא היה כל קשר איתם, בדומה לכל אסקר אחר. כאשר האנשים מן המשלוחים התחננו לטיפת מים, ירו האסקרים בפועלים יהודיים שהגישו להם זאת.

מלבד חפירת הבורות, מתפקידו של צוות המוות הייתה הוצאת הגויות מן התאים והטלתן לערמה גדולה ולאחר מכן סחיבתן עד לבורות. הקרקע הייתה חולית. שני פועלים נאלצו לסחוב גוויה אחת. היו לנו רצועות עור בעלות לולאה, אותה הרכבנו על ידיה של הגופה, הראש לעתים נתקע בחול, וסחבנו... את גופות הילדים הקטנים צוונו לשאת על כתפנו, שתיים שתיים... כאשר סחבנו גויות הפסקנו את חפירת הבורות. כאשר חפרנו בורות ידענו שבתוך התאים נחמקים וגוססים אלפים של אחינו. כך נאלצנו לעבוד מעלות השחר ועד רדת החשכה. החושך סיים את יום עבודתנו. כי ה"עבודה" התבצעה רק לאור היום.

כבר בשעה שלוש וחצי בבוקר דפק בדלת האסקר השומר (Askar Posten) אשר במשך הלילה סובב את הצריף, וצרח: "לקום! החוצה!" ("Auf! Heraus!") עוד בטרם יכולנו לקום, פרץ פנימה המרצח שמיד והבריח אותנו במגלב מן הצריף. רצנו עם נעל אחת ביד או יחפים. בדרך כלל לא התפשטנו, ואפילו נשכבנו לישון בנעליים כי בבוקר לא יכולנו להספיק להתלבש.

כאשר העירו אותנו בבוקר, היה עוד חושך; היה אסור להדליק אור. שמיד התרוצץ בצריף, הרביץ לימין ולשמאל. היינו קמים אומללים, מותשים עד קצה גבול היכולת – כפי ששכבנו לישון. כל אחד קיבל שמיכה דקה אחת – אפשר היה להתכסות בה או להציע אותה על הדרגש. במחסן בחרו עבורנו סמרטוטים בלויים ומשופשפים – כאשר מישו רק נאנח, היה מקבל סטירה. בערב דלק האור במשך חצי שעה, ואחר-כך כובה. הפקח הראשי "Oberzugsführer" סובב בצריף עם מגלב ולא הרשה לשוחח. דברנו עם השכנים בלחש.

הצוות הורכב לרוב מאנשים שנשותיהם, ילדיהם, הוריהם הומתו בגז. רבים מהם "רכשו" טלית ותפילין מן המחסן וכאשר נעלו את הצריף ללילה שמענו מן הדרגשים רחש של תפילת "קדיש". מלמלנו את התפילה לזכר המתים. אחר-כך השתרר שקט. לא התלוננו, היינו מיואשים לגמרי. אולי חמשה עשר המפקחים (Zugsführer) השלו את עצמם – אנחנו לא.

התנועענו כולנו כמו אנשים נטולי כל כוח רצון. היינו להמון אחד. אני מכיר כמה שמות, אבל לא הרבה. זה היה חסר משמעות מי היה מי, ומה היה שמו. אני יודע שהרופא היה דוקטור צעיר מפשמישל (Przemyśl) ושמו היה יעקובוביץ'

(Jakubowicz). הכרתי גם סוחר מקרקוב (Kraków) בשם שליסל (Schlüssel) ואת בנו, יהודי צ'כי אחר בשם אלבוגן (Ellbogen), בעל חנות לאופניים, הטבח גולדשמיד (Goldschmidt), הידוע ממסעדה בקרלסבד (Karlsbad) בשם "האחים הניצקה" (Brüder Hanicka). איש לא התעניין בזולת, חיינו חיים איומים באופן מכני.

בשעה שתיים עשרה קבלנו ארוחת צוהריים מהמטבח – עברנו מול שני אשנבים, באחד קיבלנו סיר ובשני קיבלנו חצי ליטר מרק גריסי שעורה – כלומר מים, לפעמים עם תפוח אדמה. לפני הארוחה הוכרחנו לשיר שירים – גם לפני הקפה בערב הוכרחנו לשיר. באותה עת נשמעו מן התאים גניחות הנחמקים, התזמורת נגנה.

מול המטבח עמד מתקן תלייה גבוה...

V

חיי אנשי האס.אס. בבלז'ץ ובגיא ההריגה עצמו התנהלו ללא נוכחות נשים. אפילו מסיבות שכרות היו על טהרת הגברים. את כל העבודות בצעו הגברים. כך זה התנהל עד אוקטובר. באוקטובר הגיע מזמושץ' משלוח נשים יהודיות מצ'כיה. היו אלה כמה עשרות נשים, אשר בעליהן עבדו בצוות המוות. נפלה ההחלטה לעכב מן המשלוח הזה כמה עשרות נשים. ארבעים יועדו לעבודה במטבח, מכבסה ומתפרה. היה להן אסור להתראות עם בעליהן. במטבח הן

קלפו תפוחי אדמה, שטפו סירים, נשאו מים. אינני יודע מה היה גורלן. אני מניח שחלקן את גורל כולם. הן היו כולן ממעמד האינטליגנציה. הגיעו יחד עם המטען. אחדות הביאו אתן אפילו חתיכת חמאה. נתנו לנו מה שהיה להן. הן גרו בצריף נבדל; שמרה עליהן מפקחת (Zugsführerin). בעת עבודתי (אני תיקנתי תנורים בכל המקומות והסתובבתי בכל שטח המחנה) התבוננתי איך הנשים שוחחו ביניהן. הן לא עונו כמונו. עבודתן נסתיימה עם רדת החשכה ואז הסתדרו בזוגות לחלוקת הקפה והמרק. בדומה לנו לא נלקחו מהן בגדיהן, לא חלקו להן בגדי פסים. לא השתלם להנהיג לבוש אחיד לתקופה כל כך קצרה.

היישר מן הקרונות, לבושות ועם ראש לא מגולח הפנו אותן לסדנאות עבודה ולמטבח. מבעד חלונות המטבח והמתפרה הביטו כל היום על משלוחי המוות המגיעים.

VI

מחנה המוות נשם רצח המונים מדי יום ביומו. היה זה יום רגיל של חרדת מוות המונית ורצח המוני. אבל בנוסף היו אירועים נפרדים של עינוי אישי. שרדתי וראיתי גם את זה. בבלז'ץ לא התקיימו מסדרים. לא היה בהם צורך. חזיונות האימה התקיימו ללא התרעה כללית.

אני מוכרח לספר על המשלוח מזמושץ'. זה קרה סמוך ל-15 בנובמבר. היה כבר קר ושלג ובז'ץ כיסה את האדמה. בסופה כזאת הגיע משלוח גדול מזמושץ' – אחד מני רבים.

בתוך המשלוח הגיעו כל אנשי היודנראט. כאשר כולם עמדו כבר ערומים, נהדפו הגברים לפי סדר האירועים הקבוע לתאים והנשים לצריף לשם גילוח השערות. על ראש היודנראט פקדו להישאר במגרש. האסקרים הריצו את המשלוח להשמדה וכל צמרת האס.אס-מנים נעמדו סביב יושב הראש. לא ידעתי מה שמו, ראיתי רק אדם בגיל הביניים, חוור כמו סיד ושקט לגמרי.

האס.אס. פקדו על התזמורת לעבור לחצר ולחכות להוראות. התזמורת, מורכבת מששה נגנים, נגנה בדרך כלל בשטח שבין תאי הגזים לבין הקברים. הם נגנו ללא הפסקה על כלים שנותרו אחרי הנרצחים. עבדתי אז בקרבת המקום בעבודת בניין כלשהי וראיתי את כולם. אנשי האס.אס. פקדו על התזמורת לנגן את המנגינה:

"Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei" ("הכל עובר, הכל חולף" – מנגינה גרמנית פופולרית).

"Drei Lilien, kommt ein Reiter gefahren, bricht die Lilien..." ("שלוש שושנים, מגיע רוכב, שובר את השושנים...")

הם ניגנו על כינורות, חלילי צד, ואקורדיון. כך זה נמשך זמן מה. אחר כך העמידו את יושב ראש היודנראט מזמושץ' אל הקיר והכו אותו בשוטים עם עופרת בקצוות עד זוב דם, במיוחד על הראש והפנים. עינו: אירמן, שוורץ (Schwartz) איש הגסטאפו השמן, שמיד ועוד כמה אסקרים. הם פקדו על הקורבן לרקוד ולקפץ תוך מכות ומוזיקה. כעבור כמה שעות הביאו לו רבע לחם ובמכות הכריחו אותו לאכול. הוא עמד, זב דם, אדיש ורציני – לא שמעתי אף אנחה אחת. העיניים של האדם הזה נמשכו שבע שעות. האס.אס.מנים (אנשי האס.אס.) עמדו וצחקו: "Das ist eine höhere Person, " ("זאת אישיות רמת מעלה, נשיא היודנראט") – צעקו

בקולניות וברשעות. רק בשעה שש בערב דחף אותו איש הגסטאפו שמיד אל הקבר, ירה בראשו ובעט בו בכיוון ערמת הגופות.

היו גם אירועים מיוחדים אחרים. זמן לא רב לאחר בואי לבלז'ץ נבחר מתוך אחד המשלוחים – אינני יודע מאיזו עיר; לא תמיד ידענו מהיכן הגיע המשלוח – מבין כמה אחרים, בחורון אחד צעיר. הוא היה התגלמות הבריאות, הכוח והנעורים. הוא הפליא אותנו במזגו הנוח. הוא הסתכל מסביב ושאל כמעט בעליזות: האם מישהו כבר הסתלק מכאן? זה הספיק. מישהו מן הגרמנים שמע והבחור הזה - כמעט ילד - עונה למוות. הפשיטו אותו, תלו אותו על עמוד התליה עם הראש למטה, הוא היה תלוי כך שלוש שעות. היה חזק ועוד דבק בחיים. הורידו אותו, השכיבו על החול ודחפו לו במקלות חול לתוך הגרון. גווע.

היה והגיעו משלוחים מרובים מן המקובל. קרה שבמקום חמישים קרונות הגיעו שישים ועוד יותר. זמן לא רב לפני בריחתי, בחודש נובמבר, ממשלוח עם צפיפות יתר נאלצו להשאיר מאה אנשים, כבר ערומים לאחר התפשטותם, לעבודות קבורת הגויות, כי אנשי הגסטאפו עשו חשבון שהצוות הקבוע לא יספיק תוך זמן קצר כזה להניח את כל המומתים בבורות. הושארו בחורים צעירים בלבד. במשך כל היום סחבו את הגויות לקברים תחת מטר מכות השוטים, לא נתנו להם טיפת מים, ערומים בתוך השלג ובקור – בערב הוביל אותם הרוצח שמיד לעבר הבור וירה בהם בבראונינג (אקדח). עבור כעשרים לא הספיקו לו כבר כדורים ואז הרג אותם אחד אחרי השני, עד האחרון שבהם בדקירות להט הפגיון. לא שמעתי אנחות, רק ראיתי אותם בעומדם בתור למוות, משתדלים להקדים אחד את השני, שאריות חסרות ישע של חיים ונעורים.

VII

כל המחנה עמד באופן מתמיד תחת שמירת שרשרות אסקרים מזוינים וכמה עשרות אנשי אס.אס. אבל רק בודדים היו פעילים. אחדים בלטו על כל צעד באכזריותם המיוחדת. חיות טרף ממש. ההבדל היה רק שאחדים רצחו והרביצו "על קר" ואילו אחרים שמחו שהם רוצחים, פניהם צהלו, ראיתי כמה מאושרים היו בהתבוננם בבני אדם ערומים נדחפים בכידונים אל תוך התאים.

בעונג הסתכלו על דמויות צל אדם של אנשים צעירים לרוב השרויים באימה ופחד. ידענו שבביתן הכי יפה ליד התחנה בבלז' מתגורר המפקד הראשי של המחנה. היה זה אוברשטורמפירר (Obersturmführer - סגן) שבשמו אינני יכול להיזכר, למרות שאני מנסה כל הזמן להחזיר את השם הזה לזיכרוני; היה לו צליל קצר. הוא שהה במחנה לעתים רחוקות, היה מופיע בקשר לאירוע כלשהו. היה זה בריון גבוה, רחב כתפיים, בן ארבעים, עם תווי פנים גסים – כך נראה בוודאי רוצח מלידה, הייתה זאת בהמה מוחלטת.

פעם אחת מכונת ההמתה התקלקלה; כשהודיעו לו על כך, הגיע רכוב על סוס, פקד לתקן את המכונה ולא הרשה להוציא את האנשים מתוך התאים - שייחנקו ויגססו במשך עוד כמה שעות. הוא רתח מזעם, צרח ורעד כולו. למרות שהופיע לעתים נדירות, היה לאימת אנשי האס.אס. הוא גר לבד עם השרת, אסקר שטיפל בו. מדי יום האסקר הביא לו את הדווחים. המפקד הראשי ואנשי גסטאפו רבים לא עמדו בקשר הדוק עם המחנה. היה להם חדר אוכל נפרד משלהם וטבח שהובא מגרמניה אשר בישל עבור כל הגרמנים. לעולם לא באו אליהם בני משפחותיהם, איש מהם לא גר יחד עם אישה. הם גידלו להקות שלמות של ברווזים ואווזים. אנשים סיפרו שבבא האביב נשלחו אליהם סלים מלאים עם גודגדנים. מדי יום הובאו אליהם ארגזים עם וודקה ויינות.

פעם תיקנתי שם תנור. נמצאו שם שתי יהודיות לצורך מריטת נוצות ברווזים – זרקו לי בצל וחתיכת סלק. ראיתי גם בחורה כפריה אשר עבדה שם, מלבדה רק השרתים.

בכל יום א' בערב היו מביאים את התזמורת ועורכים הילולות שתיה. נאספו שם רק אנשי גסטאפו, זללו וסבאו. לנגנים השליכו שאריות אוכל. כאשר המפקד היה מופיע במחנה לדקות מספר, ראיתי איך אנשי הגסטאפו רועדים מפחד.

מלבדו שלטו באנשי הגסטאפו ארבעה רוצחים נוספים ופיקחו וניהלו את כל ממלכת הרצח. קשה לדמיין בריונים גרועים מהם. אחד מהם היה פריץ אירמן (Fritz Irrman),

אדם כבן 30. רב סמל בכיר (Stabsscharführer), ממונה על האספקה במחנה, היה מומחה לירי בילדים ובזקנים. בצע את כל האכזריות בשלווה מושלמת, שתקן ולובש ארשת סוד, מדי יום היה מבשר לנידונים שהולכים למרחץ ולעבודה. רוצח קפדן.

אחרת ממש את אכזריותיו הסמל פאיקס ריינהולד (Oberscharführer Faix Reinhold). נראה שמוצאו מגבלונץ על נהר ניסה (Gablonz a.d. Neisse – צ'כיה), סופר שהוא נשוי ואב לשני ילדים. הייתה לו צורת דיבור של אדם אינטליגנטי. דיבר מהר. כאשר לא הובן מייד, הרביץ, צרח בקולי קולות כמו משוגע. פעם אחת פקד לסייד את המטבח ואת המלאכה ביצע יהודי, דוקטור לכימיה, שעמד בראש הסולם מתחת לתקרה – פאיקס פקד עליו כל רגע לרדת מן הסולם והכה בו בשוט על הפנים כך שהוא היה נפוח וזב דם. כך עשה את עבודתו. פאיקס עשה רושם של לא שפוי. גן על כינור. פקד על התזמורת לנגן ללא הפסק עד כלות הנשימה את המנגינה: "איש הרים, האם אינך מצטער?" ("Göralu czy ci nie żal?" – מנגינת עם פולנית). צווה על האנשים לשיר, לרקוד, התקלס בהם ועינה. מפלצת מטורפת.

ואינני יודע מי מהם היה שטני ואכזרי יותר: פאיקס או אולי הגוץ השמן, הרוצח השחור שוורץ (Schwarz – שמוצאו מעומק הרייך). הוא השגיח על האסקרים, האם הם מספיק חיתיים ביחס אלינו והאם מענים מספיק חזק. פקח עלינו בעת כריית הבורות, כלומר לא התיר רגע לנשום. בצריחות, בשוט, ברדיפה ללא רחם. מן הבורות רץ אל התאים, שם כבר חיכו ערמות גוויות להמשך דרכן אל הקברים העמוקים. על שפת הקברים המתינו זקנים, ילדים וחולים ובמבט מטורף הביטו באטימות למטה. הם המתינו למותם. הותירו להם להביט כאוות נפשם בגוויות, בדם, לנשום את אדי הריקבון וכעבור דקות אחדות להיות מחוסלים ביריות איש הדמים אירמן. שוורץ הרביץ כל הזמן לכולם. היה אסור להגן על הפנים בפני המכות. "להוריד ידיים!" ("Hände ab!") - צרח והתעלל בתאוה.

עוד יותר נהנה משליחותו הבהמית פולקסדויץ' (Volksdeutsch) צעיר בשם שמיד הנ' (Schmidt Heni), קרוב לוודאי ממוצא לטבי. דבר גרמנית בצורה מוזרה, במקום "s" היה מבטא "t" (לא "was" אלא "wat"). עם האסקרים דבר רוסית. לא רצה לעזוב את המחנה אפילו ליום אחד. זריז, מהיר, רזה עם פרצוף של רוצח שכיר, שיכור תמיד, התרוצץ משעה ארבע בבוקר עד הערב, עינה, התבונן בעיון הקורבנות ושמח במראם. "זה הבריון הגרוע ביותר" התלחשו האסירים ומיד ענו לעצמם: "כולם הם הגרועים ביותר". בכל מקום בו עינו הכי הרבה את האנשים - שם הוא היה מופיע הראשון. הוא השתתף תמיד בדחיסת הקורבנות האומללים לתוך התאים. האזין לזעקות הנשים החודרות ומפלחות את האוויר, שבקעו מתוך תאי האימה. הוא היה

"נשמת" המחנה, הכי מנוול. הכי מפלצתי. צמא דם. בעונג הביט בפנים הכויות, המיוגעות עד לגבול האחרון, של החוזרים בערב אל הצריף. הוא היה חייב להצליף בשוט על כל אחד בפנים. אם מי מאתנו הצליח להתחמק, הוא רדף אחריו והיה מוכרך לייסר אותו. אנשי גסטאפו אלה, וגם האחרים אשר בלטו פחות, היו יצורים מפלצתיים. איש מהם - ולאף רגע אחד - לא היה אנושי. החל משעה שבע בבוקר ועד לרדת החשכה ייסרו והתעללו בכל מיני שיטות באלפי אנשים. בערב היו חוזרים אל בתיהם שליד התחנה. האסקרים מילאו את שמירת הלילה ליד מכונות הירייה. במשך היום קבלו אנשי האס.אס. בטקס חגיגי את משלוחי המוות.

את החגיגה הגדולה ביותר של הבריונים הווה ביקורו של הימלר (Himmler). זה היה באמצע אוקטובר. מן הבוקר שמנו לב איך שמתרוצצים בסודיות מרצחי הגסטאפו. ביום זה כל תהליך רציחת אלפי האנשים נמשך זמן קצר יותר. "מגיעה אישיות רמת מעלה, צריך להיות בסדר" ("Es kommt eine höhere Person, muss Ordnung sein"). לא אמרו מי, אבל כולם ידעו כי האסקרים התלחשו על זה ביניהם.

בסביבות השעה שלוש הגיע הימלר עם הגנרל-מיוזר קצמן (Katzman) הרוצח הראשי של לבוב והאזור, בלויית שלישי ועשרה אנשי גסטאפו. אירמן והאחרים הובילו את האורחים אל התאים, מקום שם נפלטו אז הגוויות והושלכו למקום שם צמחה וגדלה ערמה מחרידה של גופות צעירות וקטנות לגמרי של ילדים. האסירים סחבו גוויות. הימלר הביט במשך חצי שעה ונסע לו. ראיתי שמחה ומצב רוח מרומם אצל אנשי הגסטאפו, ראיתי עד כמה היו מרוצים, איך צחקו. שמעתי ששוחחו על הקידומים הצפויים.

VIII

אינני מסוגל לתאר את התחושה בה חיינו, אנחנו האסירים הנידונים, ומה חשנו בשומענו את הקינות האיומות של האנשים הנחנקים מדי יום, וזעקות הילדים. שלוש פעמים ביום ראינו את אלפי האנשים, קרובים לאובדן החושים. וגם אנחנו היינו קרובים לאבדן השפיות. התנועענו יום לאחר יום מבלי לדעת בעצמנו איך זה אפשרי. לאף רגע אחד לא היו לנו אשליה. מתנו במקצת מדי יום, יחד עם כל משלוחי האנשים אשר עוד לרגע קט עברו את עינוי האשליה. אפתיים

ומיאושים – לא חשנו אפילו את הרעב ואת הקור. כל אחד חכה לתורו, ידע שנגזר עליו למות ולהתענות. רק כאשר זעקו הילדים: "אמא'לה", אני הרי הייתי ילד טוב! חושך! חושך!" – הלב שלנו נקרע לגזרים. ולאחר מכן שוב הפסקנו לחוש.

בסוף נובמבר – מלאו כמעט ארבעה חודשים לשהותי שלא תאומן בגיא ההריגה בבלז'ץ. הבריון אירמן בישר לי בוקר אחד שבמחנה נחוץ פח, הרבה פח. הייתי אז נפוח כולי ומכוסה חבורות; מן הפצעים ניגרה מוגלה. איש הגסטאפו שמיד הכה אותי באלה על הפנים מצד אחד ומן השני. בחיוך ארסי הודיע לי אירמן שעלי לנסוע תחת משמר ללבוב ולהביא את הפח: "שלא תברח" ("Sollst nicht durchgehen")

נסעתי, דחוס במכונית עם ארבעה אנשי גסטאפו ושומר. בלבוב לאחר יום שלם של העמסת הפח, נותרתי במכונית תחת שמירה של בריון אחד - השאר הלכו להשתעשע. שעות אחדות ישבתי נטול מחשבות וללא נוע. במקרה שמתי לב שהשומר שלי נרדם ונותר. בתגובה בלתי-רצונית ומבלי להרהר לרגע, השתחלתי מן המכונית למטה, והבריון ישן, נעמדתי על המדרכה, עשיתי את עצמי שאני מתעסק עוד קצת עם הפח, לאט התרחקתי, ברחוב לגיונוב (Legionów) הייתה תנועה ערה. משכתי את הכובע יותר עמוק על המצח, ברחוב הייתה האפלה ואיש לא ראה אותי. זכרתי איפה התגוררה בעלת ביתי הפולנייה, והלכתי אליה. היא הסתירה אותי. במשך עשרים חודשים עסקתי בריפוי הפצעים שעל כל גופי. ולא רק של הפצעים. רדפו אחרי תמונות האימה שעברתי. בשינה ובהקיץ שמעתי את גניחות הקורבנות המעונים, וזעקות הילדים. וטרטור המנוע. לא יכולתי לתלוש מדמיוני את פרצופם הרצחני של כל אנשי הגסטאפו. החזקתי מעמד עד רגע השחרור.

כאשר הצבא האדום גירש את הקלגסים הגרמנים מלבוב וניתן לי לצאת ממחבואי, להסתכל ללא פחד, לנשום אוויר צח ובפעם הראשונה מאז השבי הגרמני לחשוב ולחוש

– השתוקקתי לראות את המקום, בו נחנקו שניים וחצי מליון בני אדם אשר רצונם היה לחיות. לחיות.

כעבור זמן מה נסעתי. שוחחתי עם תושבי הסביבה. סיפרו לי שבשנת 1943 התמעטו המשלוחים. מרכז המתת היהודים עבר לתאי הגז באושוויץ. בשנת 1944 פתחו את הבורות, שפכו במזין על הגויות ושרפו אותן. ענני עשן כהה וסמיך רחפו עשרות קילומטרים סביב המדורות הענקיות, והצחנה והסרחון התפזרו באיטיות מרובה על פני שטח גדול. וזאת במשך ימים ולילות ארוכים, במשך שבועות ארוכים.

ואחר כך – מספרים תושבי הסביבה – טחנו את העצמות והרוח פיזרה את האפר מעל השדות והיערות. את המכונה לטחינת עצמות אדם, התקין אסיר המחנה ינובסקי (Janowski) בשם ספילקה (Spilke) אשר הובא לבלז'ץ למטרה זו. הוא סיפר לי שמצא שם רק ערמות עצמות, כל המבנים נעלמו. לאחר מכן עלה בידו לברוח ולהינצל. כעת הוא שוהה בהונגריה. את הדווח הזה מסר לי כבר אחרי שחרור לבוב בידי הצבא האדום. כאשר הסתיים יצור "הדשן המלאכותי" ממיליוני עצמות אדם, כוסו הבורות הפעורים, ושטח האדמה רווית הדם יושר בקפדנות. המפלצת הרצחנית הגרמנית כיסתה בצמחיה ירוקה עסיסית את קבר מיליוני היהודים בגיא ההריגה בבלז'ץ.

נפרדתי ממארחי ויצאתי לדרך שכל כך הייתה ידועה לי – של "המסילה הצדדית". היא לא הייתה קיימת עוד. השדה הוביל אותי אל יער אורנים, חי ומריח; עכשיו שררה שם דממה. ובפנים הייתה קרחת יער ענקית, בהירה.

ב. עדות חיים הירשמן Chaim Hirschman

מס. יד ושם : M 49 E – 1476

מקור המסמך : המכון ההיסטורי היהודי, וורשה – ZIH, Warszawa

מוסר העדות : HIRSZMAN Chaim

מועד ומקום מסירת העדות : 19.3.1946 - Lublin , הוועדה היהודית ההיסטורית – המחוזית.

מועד ומקום האירוע : אוקטובר 1939 - מרץ 1946; הגטו ב- Janow (Lubelski) משלוח למחנה Belzec. עם חיסול המחנה כעבור 9 חודשים, נשלח ל- Sobibor. ברח מן הרכבת והצטרף לפרטיזנים.

שפת המקור : פולנית

תרגום : נחום מנור , באר שבע 4-03

מס. דפים : 4

פרוטוקול

המעיד : HIRSZMAN Chaim, יליד 24.10.1912 ב- Janow Lubelski. השכלה : בית ספר מקצועי. עיסוק לפני המלחמה : עובד מתכת – מכונאי, כעת ב- W.U.B.P. (המשרד המחוזי לביטחון ציבור – המשטרה החשאית). התגורר לפני המלחמה ב- Janow Lubelski, ולחליפין ב- Stalowa Wola ב- C.O.P. (האזור התעשייתי המרכזי). בעת הכיבוש – ב- Janow. רושמת הפרוטוקול : Irena Szajewicz

כאשר נכנסו הגרמנים ב- 39 ל- Janow, חיו שם כ- 4.000 יהודים. רוב הבתים היו הרוסים עקב פעולות המלחמה. החנויות הבוודות אשר ניצלו, נפרצו ונבזזו ע"י הגרמנים. ברחוב נערכו כל הזמן חטיפות לעבודה. אני נהגתי לברוח או להסתתר ולא נתפשתי אף פעם. בעת העבודה נתנו מכות והיה אפילו מקרה שהרגו יהודי מבוגר אחד. תחילה גרתי עם הוריי ואחיי, בהמשך התחתנתי וגרתי עם אשתי. היהודים חויבו לעבוד סרטים (עם מגן דוד- נ.מ.). היו גרמנים אחדים אשר התעללו במיוחד ביהודים. היו אלה: Müller, איש הגסטאפו בעל קומה

ממוצעת, בלודיני שמן בעל עיניים כחולות; Derband , ז'נדרם גבה קומה, ברונט נאה עם עיניים כחולות. הייתה לו רגל אחת קצרה יותר ; Zeiss , ראש לשכת העבודה, אשר התעלל ביהודים, בהם נתקל ברחוב.

עבדתי בתור פחח בחברת בנייה של המהנדס Ferdynand Ksiazka - פולקסדויץ' (פולני אשר הצהיר על מוצאו הגרמני). כאשר פעם לא הגעתי לעבודה , הוא הודיע על כך לשכת העבודה ו-Zeiss הזמין אותי אליו. כאשר התייצבתי במשרד, הוא הרביץ לי מכות. לא חזרתי יותר לאותה חברה והלכתי לעבוד בחברת בנייה אחרת. התליין הגרוע מכולם היה Leng , ראש נפה האחרון של Janow.

עד ספטמבר 42 לא נערכה שום אקציה מיוחדת. אז פקדו על כל היהודים לצאת מ-Janow. מותר היה ללכת ל-Krasnik או ל-Zaklikow. אני עם משפחתי נסענו ל-Zaklikow. שם נערכה הסגרציה (מיון). גברים כשרים לעבודה הועמדו לחוד, ואילו הנשים, הילדים, הזקנים ובלתי כשרים לעבודה – לחוד. אותי הציבו בצד הנבחרים לעבודה, אבל בגלל שאשתי ובני בן החצי שנה הועמדו בצד שני, עברתי אליהם והורשיתי להישאר אתם. הועמסנו על הרכבת והוסענו ל-Belzec. הרכבת נכנסה לחורש. כל צוות ההפעלה הוחלף. את מקום עובדי הרכבת תפסו אנשי ה-אס.אס. ממחנה המוות. אז עוד לא עמדנו על משמעותו של הדבר. הרכבת נכנסה לתוך המחנה עצמו. אנשי אס.אס. אחרים קבלו את פנינו והובילו את כולנו יחד – נשים, גברים וילדים – לצריף. נאמר לנו שאנו נלך לבית מרחץ ופקדו עלינו להתפשט. מיד הבנתי את פשר הדבר. לאחר ההתפשטות פקדו עלינו להתייצב בשורות, גברים בנפרד מנשים וילדים. עמד שם איש אס.אס. עם שוט רוכבים ועל ידי מכה היה מורה לגברים האם לפנות שמאלה או ימינה; למוות או לעבודה. אותי הפנה לצד המוות – אז עוד לא הבנתי את זה. לתומי חשבתי ששני הצדדים פירושם זהה : מוות. אבל כאשר פניתי לכוון המצווה, קרא לי איש ה-אס.אס. ואמר: "Du bist ein Militärmensch, dich können wir brauchen" (אתה הנך איש צבא, לך אנו יכולים להזדקק). עלינו, אשר נבחרנו לעבודה, פקדו להתלבש מחדש. עלי ועל עוד גברים אחדים ציוו להוליך את האנשים אל התנור. אותי הציבו אל הנשים. ליד הכניסה לתא הגזים עמד פולקסדויץ', אס.אס. אוקראיני והכה במגלב כל אישה נכנסת. לפני נעילת הדלתות, ירה פעמים אחדות מאקדחו ואז הדלתות ננעלו אוטומטית וכעבור 40 דקות היינו נכנסים ונוטלים את הגוויות ל... (חסרה מילה) מיוחד ושם גילחנו לגוויות את השערות, אשר נארזו בשקים והגרמנים היו לוקחים אותם. את הילדים היו משליכים לתוך התאים , פשוט מעל ראשי הנשים. באחד ה"משלוחים" מתא הגזים, הייתה גווייתה של אשתי – נאלצתי לגלח את שערותיה. את הגוויות לא קברו מיד; היו ממתינים להצטברות כמות גדולה יותר. ביום ההוא לא קברנו. כפי

שהבחנתי, היו במחנה אנשים רבים – יהודים בלבד. היו צריפים המכונים "נקיים" וגם מלוכלכים. אותי הפנו לצריף "נקי". ראש הבלוק הקצה לי דרגש...

בתאריך 19.3.1946 רשמתי פרוטוקול רק עד המקום הזה, הואיל ולמעיד לא היה פנאי להמשיך בעדותו באותו יום. הוא היה אמור לעשות זאת למחרת היום. בו בערב הוא נרצח על ידי שניים או שלושה טיפוסים מ- N.S.Z. (Narodowe Sily Zbrojne – "כוחות לאומיים מזוינים", קבוצת מחתרת פולנית קיצונית ימנית ואנטישמית, אשר רצחה הרבה יהודים בעת המלחמה ואחריה – נ.מ.).... בהמשך תעיד אשתו הנוכחית (למעשה אלמנתו), אשר במשך כמעט שנת נישואיהם המשותפים שמעה מפיו את כל הפרטים על שהייתו ב- Belzec ועל בריחתו מאוחר יותר.....רושמת הפרוטוקול Irena Szajewicz

במקום הבעל הנרצח Chaim Hirszman - מעידה Pola Hirszman

Pola Hirszman מבית Kaminer, ילידת 30.5.1923 ב- Bilgoraj, מעידה על הידוע לה אודות המחנה Belzec על פי סיפוריו של בעלה.

ידוע לי מפי בעלי שהמחנה ב- Belzec על כל צריפיו של הפועלים (אשר הורכבו בלעדית מיהודים שהושארו מתוך הטרנספורטים) - היווה יחידה שלמה אחת. מבחוץ היה מוקף חורשה, כך שלא ניתן להבחין בכלום. היה צריף אחד, אליו היו מריצים את כל האנשים המיועדים למוות; דלתותיו היו נסגרות אוטומטית ושם המיתו בני אדם בגז. לאחר מכן הוציאו פועלים יהודים את הגוויות; תחילה קברו ובשלב מאוחר יותר שרפו. בעלי סיפר לי על מקרה, שפועל אחד היה פעם כל כך רעב, עד שבעת שרפת הגופות אכל חתיכת רגל אדם. פעם הובא משלוח ילדים עד גיל שלוש - אינני יכולה להגיד כמה בדיוק היו, אבל אני יודעת שהרבה. פקדו על הפועלים לכרות בור אחד גדול ולתוכו הושלכו הילדים; אחר כך נצטוו לכסות את הבור בעודם בחיים. בעלי היה נתקף אימה וחלחלה כאשר היה נזכר באירוע, ולא היה יכול לשכוח איך האדמה התרוממה עד שכל הילדים נחנקו למוות. ממה שסיפר לי, אני מניחה שלא היה שם קרמטוריום, אלא שרפו גוויות על המוקד. המחנה דמה כאילו לעיר – היו אפילו שמות לרחובות. הצריפים היו בנויים מעץ, להוציא המבנה של תא הגזים. בשעה 4 בבקר הייתה השכמה. האסירים התייצבו למסדר. הגרמנים סקרו אותם, ומי שלא מצא חן בעיניהם או שהיה חולה - נבחר ל"קומנדו".

מדי יום הוכרחו היהודים לשיר : "Góralu, czy ci nie żal?... " ("איש הרים, האיך מצטער...") – שיר עם פולני, מן הידועים) וכל אחד פנה לעבודתו. ידוע לי שהיה מקום למיון חפצים, שם עבד בעלי תקופת מה בעריכת חיפוש בבגדים וקיפולם. פעמים אחדות הצליח להבריח דברי ערך, אבל תמיד היה משליך אותם בשירותים, כי לא היה להם בעיניו כל ערך; הוא היה צפוי ומוכן כל רגע למות. הוא עבד זמן מה בתור גנן ובסוף בתור פחח. פעם אחת עבד על גג צריף אחד. הצריף היה בקצה המחנה והגג היה משופע. בעלי החל לתכנן תחבולות, איך לגלוש מן הגג מבלי שאיש יבחין, ולעבור אל מחוץ למחנה. הוא ראה מרחוק מבני משק של איכר והתכוון להגיע אליהם. בינתיים נתגלה במחנה שאחד האסירים, יהודי צ'כי, מתכנן בריחה. אנשי אס.אס. פקדו לבנות עמוד תלייה ואספו את כל האסירים על מנת שישתתפו בהוצאה להורג. צוו על בעלי להביא חבל ולקשור את הנדון. בעלי התחמק מזה איכשהו, כי היה שם יהודי אחד שהתמחה בקשירה ובעלי כך כוון את העניינים שגם הפעם הוא יבצע זאת. לפני שהאיש נתלה, הוא אמר : "אני הולך למות, אבל היטלר יאבד וגרמניה תפסיד במלחמה". האסירים קבלו מכות ולא עבר יום מבלי שכמה מאנשי הצוות ייהרגו. מחלת טיפוס הבהרות פשטה, אבל אסור היה להודות במחלה. את החולים הרגו מיד. לא דובר בכלל על ריפוי או מנוחה. בעלי עבד בהיותו חולה ועם 40 מעלות חום, ואיכשהו הצליח להסתיר מפני הגרמנים את מצבו. הוא היה אחד האסירים המבוגרים. איש לא החזיק מעמד כמוהו כל כך הרבה זמן. בשלב מאוחר יותר, כבר לא סבלו כל כך מרעב. היה אוקראיני אחד אשר קנה להם מזון תמורת דברי ערך, והרי לכל איש במחנה היו הזדמנויות די והותר לזכות בדברים כאלה. גם לבושים היו לא רע; כמובן הלכו בבגדי הנרצחים. המשלוחים הגיעו יום יום. לרוב מפולין, אבל גם מארצות אירופה השונות : גרמניה, אוסטריה, צ'כיה ועוד. פעם אחת במשלוח נשים נמצאה אוקראינית אחת. היא הוכיחה בעזרת תעודותיה שהיא באמת ארית ולא היו בנושא שום ספקות – למרות זאת הלכה לגז. מי שעבר פעם את שער המחנה, לא יצא ממנו חי.

במרחק קילומטר אחד מן המחנה נמצא משרד המחנה. באותו מבנה התגורר גם מפקד המחנה. אנשי צוות השמירה גרו בתוך המחנה. משמות אנשי ה-אס.אס. זכור לי רק איש אחד : Feix. הוא נחרת בזיכרוני, כי הוא היה קודם מפקד המחנה ב-Janow Lubelski. הוא היה בלומדיני גבה קומה ורזה, מאוד נאה. ב-Belzec הוא נמנה על האכזריים ביותר. אינני יודעת איזה תפקיד היה לו שם. במשרד המחנה עבדו גם שתי יהודיות צ'כיות. גם הן לא נכנסו לתוך המחנה. אפילו נהנו מחופש תנועה מסוים. לעתים נסעו עם אנשי ה-אס.אס. לעיירה לכל מיני סידורים. יום אחד נאמר להן שעומדים להראות להן את המחנה. אנשי אס.אס. סיירו אתן בכל המחנה וברגע מסוים הובילו אותן ל"תא", וכאשר נמצאו בפנים – טרקו מאחוריהן את הדלת. חיסלו אותן על אף הבטחותיהן להיות נאמנות. הגרמנים פקדו על האסירים להקים קבוצת

כדורגל ובימי א' התקיימו המשחקים. היהודים שחקו נגד אנשי אס.אס. – אותם האנשים אשר עינו ורצחו אותם. הגרמנים התייחסו לעניין באופן ספורטיבי וכאשר הפסידו משחק, לא באו בטענות על כך. לא עבר יום ללא משלוח; לרוב הובאו נשים וילדים.

האוקראינים המועסקים במחנה התעללו באנשים עוד יותר מאשר הגרמנים. היהודים תכננו מרד ובריחה המונית, אבל הודות לבגידה נאלצו לוותר על התוכנית. במחנה הועסקו גם הנשים אבל במספר הרבה יותר קטן מאשר הגברים. ילדים לא היו קיימים בכלל. הנשים עבדו. הן נבחרו מתוך המשלוחים. תמיד היה צריך להתהלך עם פרוצוף שבע רצון והיה אסור להיות עצוב. אם הפרצוף לא מצא חן בעיני הגרמני – הוא ירה או שלח ל"ארובה". בעת העבודה הרביצו ללא רחמים. היה אסור להפנות מבט - בעבור זה ירו.

בעלי היה ראש קבוצת הפחחים ונדמה לי שרק הודות לכך החזיק מעמד זמן כה רב. כעבור תשעה חודשי שהייתו שם, הגרמנים חיסלו את המחנה. האסירים שעבדו במחנה, הוסעו משם. לפני כן חוסלו כל בתי המלאכה והמשרד. מזה כמה שבועות האחרונים פסקו המשלוחים לחלוטין. צוות המחנה והאסירים יצאו ברכבת מתוך המחנה למחנה Sobibor. הגרמנים הודיעו להם שהם נוסעים לעבודה. בראותם שהם עוברים את Chelm, הבינו היהודים לאן הם מובלים. בעלי החליט לברוח. הוא נידבר עם עוד שני חברים שהיו באותו קרון. הוא פירק לוח מרצפת הקרון ואחר כך הם הפילו גורל מי בורח ראשון. בעלי זכה; הוא השתחל דרך הפתח. קודם הוציא את הרגליים ואחר כך החליק עם כל הגוף. הוא נאלץ לשכב עד שהרכבת עברה, וגם אחר כך לא היה יכול לקום מיד, כי על גגות הקרונות ישבו הגרמנים עם נשק אוטומטי. האחרים היו אמורים לברוח מיד אחרי בעלי. הם נדברו להיפגש במקום מסוים. בעלי חיכה, אך הם לא הופיעו – כנראה לא הצליחו לברוח. בעלי תמיד חשב שאיש מלבדו לא ניצל. בכל תקופת שהותו ב-Belzec, על פי חישוביו שלו ושל חבריו, אבדו שם 800.000 יהודים, כלומר הומתו בגז. לאחר הבריחה ניגש בעלי לתחנת הרכבת. הוא שאל שם עובד רכבת אחד על הדרך ל-Hrubieszow. הוא עבר כברת דרך והבחין שמישהו הולך בעקבותיו. הוא הבין שהאיש הלשין עליו. כעת נערך אחריו מצוד אמיתי. אוקראינים על אופנים רדפו אחריו. הוא הצליח להסתתר בשדה שיפון. מתוך המסתור שלו צפה איך "השחורים" (כינוי לאוקראינים במדיהם השחורים-נ.מ.) סרקו את השיחים בצדי הדרך, האירו בזרקורים וירו מנשק אוטומטי. איכשהו ועל אף הכל הוא ניצל. הוא הצליח להגיע ל-Janow Lubelski ומשם אל היער ואל הפרטיזנים של A.L. (Armia Ludowa) - צבא העם, המחתרת השמאלנית). הוא חבר ליחידה מס. 23 של הבריגדה ע"ש WI. Grzybowski ונשאר בה ממרץ 1944 ועד לכניסת הצבא האדום.

בעת שהייתו ביחידת הפרטיזנים הוא הרג 29 גרמנים – זה הוכח במסמך צבאי – וזכה לעיטור
 "Krzyż Grunwaldu" ("צלב גרונולד" – עיטור כבוד צבאי פולני).

רשמה : Irena Szajewicz

Pola Hirszman

ג'ניה מנור, "התחנה הסופית-אושוויץ 1944"

ג. עדות סנו פרבר Sano Ferber

מס. יד ושם : M 49 E / 4732 (מס. מקורי : 573)

מקור העדות : המכון היהודי ההיסטורי, וורשה – ZIH, Warszawa

מוסר העדות : FERBER Sano

מועד ומקום האירוע : דצמבר 1942; מחנה ההשמדה Belzec

שפת המקור : פולנית תרגום : נחום מנור, באר שבע 08-03 מס. דפים : 1

FERBER Sano יליד 14.4.1899 ב- Podwoloczyska, בן Majer ו- Cyla
מבית Berman. מתגורר ב- Bytom, רח' Rooswelta 27/2.

BELZEC

עבדתי ב- Rohstofffassung (היחידה לאיסוף חומרי גלם ממוחזרים) ב-Lwow אצל
Kremliz בסניף 47 Piskozob Kazimierzowska. לקראת סוף דצמבר 1942 הגיע פעם
לסדנתי אל האדון Maurycy Wohlmur מכר שלו, רופא שיניים צעיר אשר את שמו אינני זוכר.
הוא סיפר לנו שנמלט ממחנה Belzec. לפני חג המולד ב- 1942 הוא הבטיח לאנשי הגסטאפו
במחנה שידאג להשיג להם וודקה ב-Lwow. הם הגיעו אתו ל-Lwow; הוא אמנם השיג את
מבוקשם וכאשר השתכרו מצא רגע מתאים להימלט. רופא שיניים זה שהה ב-Belzec שלושה
חודשים. הוא צורף שם לקבוצת רופאי שיניים אשר מנתה, על פי זכרוני, 15 איש. תפקידם היה
לעקור פרוטזות ושיני זהב מפיות הגוויות אשר הוצאו מתאי הגז.

הוא סיפר שכאשר הרכבת נכנסה לשטח המחנה, האנשים עברו מיון – הגברים לחוד
והנשים עם הילדים לחוד. מתוך הגברים נבחרו בעלי מלאכה; הם הועסקו בפעילות המחנה
והשלמת עבודות בניה. צוות העובדים היהודים מנה 500 איש, מתוכם נרצחו רבים במרוצת
הזמן והוחלפו על ידי אנשים חדשים המגיעים במשלוחים שוטפים. לנשים גזזו את שערותיהן.
את החפצים הניחו ומיינו. אנשים ערומים הורצו אל התאים. את הסרבנים רצחו במקום וגם
הושלכו לתאים בכוח. הצעקות והגניחות בתאים נמשכו 10 דקות; כעבור 20 דקות נפתחו
התאים... קבוצה מיוחדת הוציאה את הגוויות, רופאי השיניים בדקו את מערכות השיניים ועקרו
פרוטזות וכתרים מזהב. צוות השמירה הורכב ברובו מ"אסקרים". פירוש המילה באוזבקית :
לוחם. ה"אסקרים" עסקו במיוחד במכות. הם היו מרביצים מרגע פתיחת הקרונות ועד נעילת
האנשים בתאי הגז. (מקור המילה "אסקר" מן השפה הערבית. חיילי משמר הסולטן במרוקו
במאה ה-XVIII כונו כך, וגם חיילים ילידים בצבאות קולוניאליים באפריקה, אשר שמרו על
השיירות במאות XIX ו-XX. –ג.מ.)

ד. עדות יוסף שוסטאק Jozef Szostak

מס' ביד ושם: 4727

מוסר העדות: יוסף שוסטק (Josef Szostak), פולי שגר בכפר לוביטש קרולבסקי סמוך לבלז'ץ

מקום ומועד האירוע: 1942/3 מחנה ההשמדה בלז'ץ

מקור המסמך: המכון ההיסטורי היהודי – וורשה.

מס' עמדים: 2

שפה: פולנית

המתרגם: משה גל קיבוץ גלאון.

גרתי בלוביטש קרולבסקי (Lubycz Krolewski) 4 ק"מ מבלז'ץ, התחנה האחרונה לפני בלז'ץ במסילת הברזל Bełżec-Rawa Ruska. מחודש אוקטובר 1942 עד חודש ינואר 1944. לוביטש קרולבסקי היה כפר אוקראיני. הקרונות נסעו מ-Rawa Ruska ולא אחת המשלוחים עמדו במשך כל הלילה בלוביטש, כשהיה עומס גדול במסילת הברזל.

המשלוחים הגיעו מחודש מאי 1942. לא אחת קרה שאנשים ברחו. אך התושבים האוקראינים תפסו אותם. לכפר הגיעו לעיתים קרובות גרמנים ואוקראינים. האסקרים המכונים "שחורים" באו לקנות וודקה ושילמו בדולרים ובזהב בלי היסוסים. סחרו עם התושבים. הם ספרו שמביאים 4-5 משלוחים ביום. בשנת 1943 הגיעו משלוחים במבלגיה ומהמערב, גם הם בקרונות משא, אבל קצת פחות לחוץ. לא פעם נשמעה נגינת אקורדיון מהקרונות. אנשי הכפר התקדמו לקרונות ומכרו מים, הגרמנים הרשו להם ופתחו את הקרונות. כיוון שזה היה סוף הדרך, אנשים שאלו היכן בית החרושת שאליו נוסעים. כששרפו גוויות בבלז'ץ, נראו בלוביטש הלהבות. בסוף 1943 נחלשה התנועה לבלז'ץ; היו מידי פעם פחות משלוחים.

"בית החרושת" פעל בבלז'ץ עד מחצית 1943. את הגופות המשיכו לשרוף, כי את הגופות ממשלוחים הקודמים כיסו בבטון. הם פוצצו אותו בגזים מבפנים והתחילו להוציא גופות במחפרים ולשרוף. הריח הנורא היה כל כך חזק שבלוביטש אי אפשר היה לפתוח את חלונות הבתים.

בלז'ץ היה ישוב שמנה כאלפיים תושבים, בעיקר פולנים. הם לא הועברו ממקומם. הם גרו 2- ק"מ מהמחנה. היו נפגשים עם צוות המחנה ומספקים להם וודקה.

בשלהי 1943 התחילו לחסל את המחנה. פירקו את הצריפים ושרפו את הגופות מהקברים הישנים. את שטח המחנה כיסו ביערות. אנשים התחילו לחפש שם זהב. חפרו בשטחים שבהם היה המחנה ומצאו אוצרות. את עצמות הקורבנות טחנו והסיעו משם במשאיות צבאיות אשר הובילו שקים עם חומר לדשן.

בינואר 1944 עזבתי את לוביטש מאימת ההתנפלויות של האוקראינים על הפולנים.

במודלי מלה (Modly Mle) נשאר קבר המוני של 300 צוענים משנת 1942 בקו הרכבת רווה רוסקה- בלז'ץ.

חתום: יוזף שוסטק Josef Szostak

ה. קטעים מתוך עדות אודות איש ס.ס. וורובל Wrobel

מס' ביד-שם : M49E/5734 (עדות מקוצרת)

מוסר העדות : HUBERT JAN URBASIK ;

מקום ומועד : KATOWICE, 9.7.1960 ש

המקור : המסן היהודי ההיסטורי בוורשה

האיחזים : שיחות של המעיד עם איש SS הגרמני RUDOLF WROBEL, שומר ב-BELZEC,

מס' העמודים : 7

השפה : פולנית

המתרגם : טוניה פרצבסקי, חיפה מפעל תרגום: יוסלה כרמין מגן

המדפיס : חת שטן, מגידו

כמגורש בזמן הכיבוש הגרמני עברתי גיהנום ממשי בזמן הכיבוש מצד המרצחים ההיטלראים והיות ובידי הרבה הוכחות של רציחות מזוועות שהם ביצעו בעמים שונים באירופה, ובמיוחד ביהודים, אני מעז להציע לוועד הנ"ל את עבודתי העיתונאית: "BELZEC - ההשמדה הגדולה ביותר של היהודים".

את העבודה הזאת עשיתי על סמך חוויותי האישיות בזמן הכיבוש הגרמני, וזאת משום שאני שולט בשפה הגרמנית והייתה לי אפשרות להשיג ידיעות מגרמנים הפעילים בעלי השקפות רצחניות במאה ה-20.

החיסול הגדול ביותר של היהודים ב-BELZEC

בהיותי מגורש ע"י הגרמנים ב- 22.1.41 מ-KATOWICE לכפר קטן ליד TARNOW בגנרל גוברנמנט, עברתי באותו זמן חוויות קשות מאד. מיום 2.12.1941 ועד 26.7.1944 גרתי ב-PRZEMYSL וחוויתי גיהנום מושלם בזמן מלחמת העולם השנייה. היות וידעתי את השפה הגרמנית, הייתה לי אפשרות של קשר עם הפעילים בש.ב. הגרמני ובדרך זו הצלחתי להשיג אצלם ידיעות שונות על הברוטליות ועל השמדת היהודים והפולנים.

מאז 1 באוגוסט עד 29 בדצמבר 1941, עבדתי כאזרח בעבודות כפייה באזור TARNOW, סמוך מאד לאתר חפירת הביצורים באזור ונתקלתי שם באדם, אשר שמר עלינו עם רובה ושמו היה RUDOLF WROBEL. מי היה אותו איש ? כפי שיכולתי להסיק מדברי האיש (וזוהי קורה רק כשהוא היה בהשפעת אלקוהול) שלפני פרוץ המלחמה היה מבריא סחורות אטרקטיביות

מגרמניה לפולין בקטע הגבול של שלזיה. ההתמחות שלו הייתה בהברחת סכרין ודנטלים יקרים. סכרין הוא היה מבריה בחביות מדגים מלוחים, כך שהיה מסווה אותו בדגים מלוחים למעלה (דגי מטיאס) וכל שאר החבית היה מלא בסכרין. בזכות הברחות אלה הוא הגיע לכך שקנה לעצמו אוטובוס להסעת אנשים, אותו הביא מגרמניה ובאזור POZNAN החכיר למישהו, ומההסעות הרוויח לא רע. בפרוץ המלחמה הוא היה חבר בארגון פעיל של לוחמים במחלקת הקורפוס החופשי "EBBINGHAUSEN". לפני המלחמה הגרמנים היו מגייסים למחלקה זו כל מיני טיפוסים של פושעים למיניהם ומברחים בעיקר משלזיה הפולנית ל-GLIWICE, היות והם הכירו היטב את אזור הגבול ויכלו לשמש ככלי יעיל לפרובוקציות גרמניות סמוך לפרוץ המלחמה. אותו WROBEL היה אח"כ איש o.s. ובסוף המלחמה התרחק בערמה מהארגון הזה. בין היתר הוא התוודה בפני, איך בהיותו חשוד ע"י הגרמנים כאיש שלזיה פולני, הגיע לקו הראשון של החזית, כדי להשגיח על הפולנים בחפירת התעלות בחזית המזרח ב-KLIKOWA ליד TARNOW, שם אני עבדתי בעבודות כפייה קשות בסוף המלחמה בשנת 1944. באמת הוא היה שנוא ע"י רשויות הביטחון הגרמניות ובתור חשוד מס' 1, נשלח לקו חזית הראשון. הוא עצמו, כפי שיכולתי להסיק, וכפי שהוא בעצמו העיד, היה נאמן ללא דופי לארגון זה והוא שכנע אותי, שראה הרבה זוועות שהגסטאפו ביצע באנשים תמימים בשעת חיסול בבתי הכלא הזמניים ובמחנות מסויימים. לכן, לדבריו, הוא לא יכול היה לסבול דם של בני אדם, שנשפך, כשבוצעו פעולות חיתיות, בעיקר כלפי היהודים. הוא סיפר לי מקרה שבחופשתו בבית אמו ביקשה ממנו לשחוט עזה קטנה, והוא אמר לה שהיא תפנה לגיסו, כי בזמן שירותו ב-o.s. הוא לא הרג אף אדם, ואיננו רוצה ללכלך את ידיו בדם, ואפילו דם של חיות איננו מסוגל לראות. אינני יודע אם הדברים האלה היו נכונים, או היו אלה דברי הצטדקות, כדי לשכנעני שהוא היה אדם הגון וידיד נקיות.

RUDOLF WROBEL, כפי שהודה בפני, (תמיד היינו משוחחים על השמדת האנשים במחנות כשהוא במצב של שכרות) היה בזמן המלחמה איש גסטפו ובד בבד שומר במחנה המפורסם B.L.B – (BELZ -BLITZLAGER, כפי שהגרמנים היו מכנים אותו) הוא BELZEC. המחנה היה ממוקם במזרח פולין בתוך יער ממש. שם שלטונות המחנה היו שולחים את WROBEL תמיד לביתן השומרים, במקום הקרוב ביותר לקרמטוריום והרוח היתה מביאה אתה ריח נורא משריפת הגויות של הקרבנות האומללים. התופעה הזאת בזמן השריפות ההמוניות, גרמה ל-WROBEL כאב ראש נורא וכל הזמן הוא דרש שיחליפו אותו לביתן אחר, כדי שישתחרר מהגיהינום של BELZEC. הוא אפילו ניסה להתחזות למשוגע ובכנות אמר לגרמנים, שהוא לא יכול עוד לשאת בעבודה זו ובסוף הוא יברח מהמשמר ויספר את כל הזוועות שהם מבצעים שם, כדי שהעולם יידע באיזה אופן הגרמנים מחסלים את האנשים ללא שום משפט וגזר דין. המאבק על החלפת תפקיד השומר בקטע זה של המחנה, היה קשה והממונים עליו במיוחד היו מתעללים בו ולא היה מי שישמע את טענותיו ואת בקשתו. לא עזר שום דבר. WROBEL נשאר שם עד הסוף, עד חיסול המחנה, אשר חוסל אחרי השמדת 3 מליון יהודים (לפי דבריו) בפקודתו של HIMMLER.

אחרי זה כמעט כל הסגל של אנשי ה.ס.ו. הועבר ל-MAJDANEK. שם הוא שהה 6 שבועות ובאותו זמן, כפי ש WROBEL סיפר לי, הגרמנים חיסלו 180000 איש, אשר הביאו לשם מהארצות הכבושות: הולנד, בלגיה וצרפת. הוא עצמו בערמה יצא מן המחנה הזה. במקרה לגמרי קיבל משרה כמנהל משמר במפעל לתרופות "WANDERER" ב-KRAKOW. כעבור מספר שבועות של השירות שם, הוא גנב כמה תרופות יקרות ערך. היות ותפסו אותו, הוא נשלח בתור עונש לקו החזית הראשון לשמור על הפולנים, כפי שצינתי קודם.

הוא לבש מדי משמר המפעל ועל זרועו סרט עם צלב קרס. כמו כל הגרמנים נשא אתו רובה אך בלי תחמושת. בעבודות אלה יכולתי לבוא אתו בדברים, כי בתור איש שלזיה, הוא שוחח אתי ברצון ומטרתו היתה להוציא ממנו כמה שיותר על מה שקורה ליהודים במחנות ההשמדה. עניינה אותי מאד השמדת היהודים ב-BELZEC, כי בהיותי ב-PRZEMYSL, ראיתי תמונות עצובות מאד של היהודים שגורשו מן הגטו לשם. היו הרבה ידיעות על המחנה החשאי הזה ועל השמדת היהודים בו.

כשהייתי עובר ברחובות העיר בשנת 1943, ראיתי מחזה קשה. כשהגרמנים חשו שהחזית המזרחית מתקרבת אליהם, הם ביצעו מתוך זעם, פשעים נוראים כלפי היהודים והתחילו למחות את העקבות האלה באזור PRZEMYSL. הם התחילו לפתוח את קברי האחים עם הגוויות שהורעלו באורח מסתורי והובילו אותם במשאיות בעזרת האסירים והשוטרים האוקראינים למקום בלתי ידוע. באותו זמן הרגשתי ריח נורא אחרי פתיחת קבר גדול של יהודים. ליד שער בית הקברות עמד על המשמר שוטר גרמני ולא נתן לאיש להיכנס למקום הפשע. היות ושלטתי בגרמנית היטב, ניגשתי לאותו שוטר, כי רציתי לדעת מה הם מובילים מאותו בית קברות. פניתי אליו ושאלתי "תאמר לי יקירי, לאן כל אלה נשלחים?" על זה הוא ענה לי: "הטינופת הארורה הזאת של היהודים נשלחת ל-BELZEC לשריפה ואח"כ יעשו ממנה סבון". כך נתגלה הסוד, שמתוך קברי היהודים ב-PRZEMYSL, מובילים את הגוויות ל-BELZEC, מחנה המוות, עוד ב-1943.

אם לחזור שוב לרגעי שיחתי עם WROBEL, בזמן בניית הביצורים, עלי לציין שכמעט יום יום בזמן העבודה, בימים קרים וגשומים, הייתי הספק של יי"ש (תוצרת עצמית) לעובדים הפולנים במקום, כשגם הגרמנים נהנו מכך. WROBEL אהב לשתות ולרוב גם השתכר, ומטרתו הייתה לסחוט כמה שיותר פרטים על החיסולים של היהודים מאותו שומר שיכור. יום אחד, הוא רתח מכעס וזרק את הרובה שלו לתוך בור מלא מים. גרמני אחד דיווח למפקח על המקרה הזה אחרי העבודה. כעבור כמה ימים WROBEL נעצר ל-5 ימים. על כך יכולים להעיד אנשים שעבדו במקום. (צעירים מהכפר BIALA על שפת DUNAJEC ומהעיירה KLIKOWA ליד TARNOW). אחרי המעצר הוא עוד מילא את התפקיד, אבל כמה ימים התאפק משתיית אלכוהול וזמן קצר לפני הפלישה של הצבא האדום, הבוגד הזה, שמסר סודות מהשירות שלו, אחרי שהשיג מהעובדים בגדים אזרחיים, הסתלק והסתתר בכפר BIALA. ייתכן שבדרך זו הוא שרד את המלחמה. היכן הוא היום (כלומר, בעת מסירת העדות הזאת) אינני יודע.

אחרי בריחתו, כל עובדי הביצורים דיברו ביניהם שאת ה"וורקשוץ" (שומר) הטוב" הגרמנים היו צריכים להרוג. בכל אופן מאותו זמן נעלמו עקבותיו וכולם הצטערו ואני במיוחד, כי לא יכולתי לקבל יותר ידיעות ממנו, אם כי כל הזמן הוא הבטיח לי שבפגישה אישית הוא יספר לי כל מיני דברים על מעשי הגרמנים שהתעללו בפולנים וביהודים, עליהם הוא ידע תוך כדי שירותו בתור איש o.s. לא יזמתי פגישה כזאת (בטירה של KLIKOW שם גרו רק גרמנים) כי פחדתי מהסביבה, שבתור פולני אני מתיידד עם הגרמנים. בזמן שיחותי עם WROBEL בעבודה, הוא העיר לי תמיד שלא אדבר על עניינים פוליטיים עם חברי, כי בין העובדים יש כל מיני מרגלים והם מלשינים למשטרה הגרמנית, וחבל שאפול בפח, ואגיע לבית הסוהר בTARNOW, שם יושבים פולנים תחת משמר כבד והם נשלחים לעבודות בניין הקשות ביותר, ומה שהוא מספר לי בסוד על הפשעים שהגרמנים מבצעים, יכול להועיל לי אחרי סיום המלחמה.

בהתייחס לאופיו של הגרמני הזה, אני רוצה להדגיש במיוחד ולתאר בפרוטרוט כל מה שנוגע למחנה ההשמדה של היהודים בBELZEC, כי על העולם לדעת איזה זוועות התרחשו שם ואיך התעללו במלחמה הזאת באומה היהודית, אשר סבלה הכי הרבה מכל עמי אירופה. ועכשיו אני מעז לתאר בהרחבה את הפרטים שסיפר לי אותו איש o.s. RUDOLF WROBEL.

כשהוא דיבר על היהודים, אני בכוונה הזכרתי כלאחר יד, את האקציות, עליהן ידעתי מחברי, בהן הגרמנים בארצות הכבושות, כמו הולנד, בלגיה וצרפת, שלחו למחנות בפולין את הפעילים בתנועות ההתנגדות, כדי להשמידם באופן חשאי. WROBEL היה מכחיש עובדות אלה וטען, שדווקא במדינות אלה הגסטאפו בצורה ערמומית ביותר היה שולח רק יהודים למחנות כאלה, (שהקוד שלהם היה BLB) ואת המקום בחרו משום שBELZEC הייתה מרוחקת ושם ישב רב יהודי ראשי ואת המעשים הנוראים ביצעו ביער. בהמשך WROBEL סיפר שהגרמנים החליטו להשמיד את היהודים כליל ובאופן שיטתי.

ביער עצמו סמוך מאד לBELZEC, כדי להטעות את היהודים, הגרמנים בנו מחנה, כאילו מחנה מעבר. בקיץ 1941 התחילו לבנות את המחנה בד בבד עם בניית מסילת ברזל, אותם בנו בצורה מזורזת. הוא המשיך ואמר: "כשנשלחנו לבניית המחנה, 100 אנשי o.s. בערך, היו במקום הרבה שבויים רוסיים, שהחזיקו אותם בינתיים בקרונות רכבת. בצריף זמני שיכנו אותנו, בעלי התפקידים, השומרים, ושם גרנו עד שבנו לנו צריפים קבועים. בצריף הישן שיכנו את השבויים החולים. כמה בעלי מקצוע, בנאים שהובאו מגרמניה, שיכנו בצריף בנאי.

היו כ-4000 שבויים אשר התחילו בשלב הראשון לבנות מסילת ברזל כפולה, שהובילה לתחנת הרכבת של המחנה המתוכנן. שום דבר לא היה מכוון לאנשים שיוכלו לחיות שם, אלא הכל תוכנן מראש להשמדה. אנחנו, אנשי o.s., בעלי התפקידים, היינו אמורים לחכות קודם למשלוחים עם חומרי בניין ואח"כ למכשירים מיוחדים. כעבור כמה ימים קיבלנו משלוח של אזרחים, מומחים לבניין, כ-200 איש. על השבויים שמרו אנשי הוורמכט. אנשים אלה נמסרו להשגחתנו, כדי שבמהירות הבזק, עפ"י פקודתו של HIMMLER, תבוצע השמדתם. אסירים אלה לנו בקרונות הרכבת על מצע של קש. הייתה פקודה, שאיש מקבוצה זו לא יישאר בחיים. על כן היינו צריכים

להשגיה על האנשים האלה, כדי שאיש לא יברח מהעבודה ליער. אם מישהו נמלט, גם איש ה.ס.ש. שילם בחייו, עפ"י ההוראות שקיבלנו. לפי הפקודה החמורה הזאת, הסתבר מיד שגם בשביל אנשי ה.ס.ש. היה זה תפקיד קשה מאד. אסור היה להתקרב לשטח הבניה לשום אזרח והייתה אפילו פקודה שמי יתקרב, יירה במקום בלי להזהירו ממרחק של קילומטר אחד. לכן תחום המחנה הזה היה שמור יום ולילה ונערכו בו סיורים של אנשינו. נאסר גם על המטוסים הגרמנים לטוס מעל למקום הזה, והשטח היה מסומן בדגלונים מיוחדים. המומחים מגרמניה ניגשו לבניית תחנת רכבת מפוארת עם 3 כניסות מוארות ומעליהן כתובות עם חיצים: "רופאים ורופאי שיניים, לוינה, לבודפשט, לקייב". בבניין עצמו היו קופות, שמירת חפצים ומזון, שניתן היה במטבע שונה לקנות בו דברים.

בהתחלה הגרמנים חיסלו את הרופאים ורופאי השיניים. היהודים מארצות המערב היו הראשונים לרצח האכזרי. קודם כל שכנעו אותם שעליהם לנסוע למזרח, כי הוורמכט זקוק לרופאים כדי שיטפלו בחיילים בחזית המזרחית. וכך כמו כבשים, הרופאים המומחים התייצבו למקודות רישום עם המטען שלהם ועם מכשירים רפואיים, כדי לנסוע למזרח. כך בכל תחנה בדרך על סמך כרטיסים מיוחדים שהיו גם לכל אנשי הצבא "MARSCHBEFEHL", היו מקבלים אספקת מזון. לכן במחנה המוות BELZEC השלט הראשון הבולט לעין היה: "רופאים ורופאי שיניים", וכל הזמן אמרו להם שבוינה הם יקבלו השתלמות מיוחדת בטיפול בחיילים פצועים. לא הייתה זו מלאכה קלה ל"עבוד" על יהודים משכילים ותמימים.

שאלתי את WROBEL: "ואיך נראה הקרמטוריום עצמו באותו המחנה שאגב, הם קראו BLITZLAGER?" הוא ענה: "המערכת עצמה הייתה בנויה כך, שבהפעלת גז ראשונה, היו שולחים את האנשים ל"מקלחת", כ-1000 איש. בתקופה הראשונה היו מרעילים בגז CYKLON B, כפי שעשו ב-TREBLINKA, SOBIBOR, AUSCHWITZ, MAJDANEK. לקראת הסוף בנו ליד הקרמטוריום מכונה מיוחדת, שייצרה גז רעיל וצינור שדרכו היו מזרימים את הגז לתא עצמו. כשהפקח ראה דרך האשנב, שהקבוצה כולה כבר מורעלת, הוא נתן סימן, וקבוצה הבאה נשלחה ל"מקלחת" ואילו הרצפה של ה"מקלחת" (תא הגז) נפתחה באופן אוטומטי תחת הכובד והגוויות נפלו לתא התחתון. באולם התחתון הזה היו עוקרים לקרבנות את השיניים ואפילו גילחו להם את השערות. היו מגלחים אפילו את הגבות. הסיבה לכך, שבזמן שהיו שורפים את הגוויות, הריח לא יחדור החוצה.

אחר כך היו מעמיסים לפי 100 גוויות לתוך תנורי חשמל מיוחדים, מחברים לחשמל והגופות היו נשרפות במהירות רבה בעזרת צינוריות מיוחדות שהיו מותקנות בתנור. את השומן היו אוספים במיכלים מיוחדים ובתוספת חומרים כימיים שולחים לגרמניה למפעל לייצור סבון. את השאריות המעוותות של הגופות היו מעמיסים בעגלות למקודה המרוחקת ב-200 מ', שם היו רמפות מיוחדות מהן היו מעבירים את הגופות לעגלות רתומות לסוסים ומובילים לבורות מוכנים 5 מ' עומק. את האדמה מהבורות אספו ע"י מחפרון מיוחד. את הבורות היו מכסות מכונות אחרות המיועדות לכך.

אחרי האקציה הזאת של השמדה המונית, בה נספו כ-3 מיליון יהודים, הרסו במחנה את כל המבנים והמסילות ונטעו יער צעיר כדי לטשטש את העקבות של הפשע הנורא הזה.

המשלוחים של היהודים בתקופת השיא, התנהלו כדלקמן: "מכל קצות אירופה, כפי שנודע לי אחר כך, לא רק מארצות המערב, אלא מכל הגטאות של היהודים, הגיעו רכבות. בהתחלה הגיעו בקרונות בהמות ואחר כך אפילו בקרונות פחם מוקפים חוטי תיל. היהודים בוודאי לא ידעו לאן מובילים אותם ומה יהיה גורלם. עובדי הרכבת הפולנים, היו מוסרים את הקטר 3 ק"מ לפני המחנה, בדרך כלל 50-60 קרונות, לידי מומחי רכבות o.s., אשר נהגו את הקטר ואלה המשיכו להוביל את המשלוחים. למחנה עצמו העבירו רק 25 קרונות. בכל קרון היו 150-200 איש ועל הקרון היה מסומן מספרם בגיר. מהמחנה יצאו קרונות מקיים ומיליות מלאות בשומן אדם. הקרונות, לפי התיאור, יצאו מכל ארצות אירופה, ל-BELZEC והגיעו בהם יהודים מכל קצות אירופה: משטח הגנרל גוברנמנט, מגרמניה, בולגריה, אוסטריה, צ'כיה ואפילו מרוסיה. במשך חודשים ארוכים הובילו ל-BELZEC יהודים בני לאומים שונים, זקנים, חולים, נכים, נשים וילדים. כשהביאו למחנה את אלה מהמזרח, כולם שאלו אם הם יעבדו בחקלאות ואולי יוכלו לקבל קצת מזון, כי עד עכשיו הם היו מורעבים מאד. (?) היו ביניהם מומחים לכריתת יערות והיו להם המכשירים הנחוצים לכך. שמתי לב שלכל יהודי היה מטען של 20 ק"ג ומזון לכמה ימים. היו יהודים שהגיעו למחנה ללא מזון, כי את הכל אכלו בדרך הארוכה. אפילו לא היו להם מים ומיד ביקשו מים. כמובן שסיירו לתת להם. הם הובלו לבניין התחנה, למזנון (?) האנשים בקרונות היו כל כך דחוסים, שלעתים קרובות לא היתה להם שום אפשרות לזוז. לפעמים היו יוצאים מהקרון בעיקר זקנים, שכנראה נפטרו בזמן המסע כתוצאה מהתקף לב.

המשלוחים שהיו מגיעים מאירופה המערבית, מאוסטריה ומארצות הדרום, מראם היה שונה לגמרי. היהודים מהמשלוחים האחרונים עד הרגע האחרון לא ידעו שהם באו למחנה הנורא הזה והם חשבו שבאו לעבוד. המראה העצוב ביותר היו הילדים בגילים שונים. כולם ביקשו את ההורים לאכול ומיד רצו לנסוע חזרה הביתה. במגרש התרחשו מחזות קורעי לב, כי מיד הפרידו בין הגברים והנשים.

כשכבר מיינו את כולם, התורן איש o.s. הוביל את כולם לתחנת הרכבת ואמר להם שהם ממשיכים לנסוע, הגברים לחוד והנשים עם הילדים לחוד. החולים והזקנים הוכנסו בינתיים ל"ריפוי". הם נצטוו מיד להשאיר את המטען חוץ מתעודות אישיות, תכשיטים וחפצים הנחוצים ביותר. הם הלכו ל"מקלחת" בקבוצות במטרה להתרחץ. בפרוזדור לפני ה"מקלחת" אנשי o.s. לקחו מהם בכוח את כל החפצים. במקום "מקלחת" חיכתה ליהודים המסכנים המתה בגז.

לסיום השיחה שלי עם WROBEL, הוא גילה לי בהמשך שאחרי חיסולו של מחנה ההשמדה הסודי, בו המיתו בדרך חשאית 3 מיליון יהודים (BELZEC) חלק מהציוד הועבר ברכבת ל-MAJDANEK ליד LUBLIN והשאר לכיוון בלתי ידוע. כמו כן כל הסגל של אנשי o.s. גם הועבר לשם. השטח טושטש והוסווה באופן כזה, שהיום איש לא יוכל למצוא את המקום ביער ליד BELZEC, בו בוצעו הפשעים האיומים ביותר של המאה ה-20.

את כל היהודים, גם קבוצת מומחי הבניין וגם שבויי המלחמה, אלה שבנו את המחנה, חיסלו עד האחרון שבהם.

האם נשמע כדבר הזה בכל המאות עד כה? האם יש עוד עם שהמציא שיטות כה אכזריות לחיסול בני האדם כאויבי הרייך השלישי, כביכול? תוך כדי הכיבוש הגרמני הנורא של פולין, היחס של הפושעים ההיטלראים לא רק לפולנים כאויבי גרמניה, אבל גם כלפי היהודים והצוענים, היה נורא. לבצע תכנית שטנית כזאת של השמדת המונים ידועים היום עובדות ופרטים איך "נושאי התרבות" הגרמנים השמידו לפחות שליש מאוכלוסיית אירופה בכל מיני מקומות עיוניים שלהם, כמו מחנה המוות הבלתי ידוע עד כה ב-BELZEC. זאת חרפה ובושה של המאה ה-20 - וקללת נצח של גזע האדונים הגרמני.

כמגורש מ-KATOWICE לגנרל גוברנמנט בזמן הכיבוש, אני קובע החלטית, שכל המסופר פה היה לו מקום במציאות ולהוכחה יש בידי כמה חפיסות סבון כזה, עשויות משומן אדם, כפי שתיארתי מקודם.

את הסבון הזה השגתי בתור הוכחה מתקופת הכיבוש הגרמני, כשכמנהל המחוז של ארגון ידידי החייל (LPZ) ב-KATOWICE בדצמבר 1945 ניהלתי את המפעל של משלוח מתנות לחג המולד לחיילים, קניתי כל מיני דברים כמו: ממחטות, גרביים, צעיפים, מסרקים, מראות וכו' במחסנים הראשיים של הצבא הפולני. במחסנים אלה הסמל המחסנאי שאל אותי בתמימות אם אינני רוצה "סבון יהודי", אותו השיגה הארמיה הראשונה של הצבא הפולני בזמן הקרבות ב-GDANSK - WRZESZCZ (LANGFUHR) בתור שלל מלחמה אחרי שהמפעל הושמד. כפי שנוכחתי לדעת עפ"י הכתובת על החבילות הגרמניות שהכילו 1000 חפיסות, הסבון היה ממקור זה. אחרי שפרקתי את החבילות ושלחתי לחיילים, השארתי לעצמי כמה חפיסות, הנמצאות ברשותי. זו הוכחה ניצחת שהגרמנים השתמשו בשומן של היהודים לייצור סבון זה.

תתאמת בוודאי נבואתו של HANS FRANK, הגוברנטור הגרמני של הגנרל גוברנמנט בפולין בזמן הכיבוש, אשר אמר במשפטי נירנברג: "1000 שנה יחלפו וחרפת הגרמנים לא תחלוף!"

הדברים המתוארים כאן, שנאמרו מפי WROBEL, נוגעים למחנה המוות BELZEC והם אמת לאמיתה ומעידים על הפשע הנורא כלפי העם היהודי. היוזם של מחנה זה, בלי שום ספק, היה ADOLF EICHMAN, שעל מצפונו רובצים 6 מליון יהודי כל אירופה שהושמדו בכמה מחנות מוות.

HUBERT JAN URBASIK

ו. עדות קצין האס.אס ד"ר קורט גרשטיין (Dr. Kurt Gerstein)

(ממכון ההיגיינה של אס.אס.) על הפעלת הגז בבלז'ץ

תרגום מפולנית: נחום מנור, באר שבע.

הגיעה הרכבת הראשונה מלבוב (Lwow) – 45 קרונות, אשר הכילו 6700 אנשים שמתוכם 1450 היו כבר מתים. מתוך אשנבים קטנים, מסורגים בחוט תיל, נראו פנים צהובות, מבוהלות של ילדים, גברים ונשים. מאתיים האוקראינים שאולצו לשרת, פתחו את דלתות הקרונות וגרשו מתוכם את האנשים המובאים בהרביצם בהם במגלבים. בהתאם להוראות ששודרו דרך הרמקולים, הם נאלצו להתפשט – מי בחוץ ומי בתוך הצריף, להוריד את המשקפיים והתותבות... וגם למסור את דברי הערך והכסף – ללא כל אישור קבלה – באשנב עם הכתובת "דברי ערך"... הנשים והבנות הצעירות הופנו אל הספר, שם נגזזו שערותיהן ונדחסו לשקים.

עמדנו עם הסרן ווירט (Wirth) לפני תאי המוות. לפנינו עברו גברים, נשים עם תינוקות, בנות, ילדים, אנשים קטועי רגליים – כולם ערומים. איש האס.אס. העומד בכניסה לתאים שינן לאנשים מסכנים אלה ברצינות תהומית: "עליכם לנשום עמוק, כי זה מחזק את הריאות. האינהלציה הזאת הכרחית בגלל מחלות מדבקות. זהו חיטוי מעולה!". לשאלות הנוגעות לגורלם הסביר שהגברים יועסקו בבניין בתים וכבישים ואילו הנשים אינן חייבות לעבוד. מי שתרצה תוכל לעזור בעבודות הבית והמטבח. בשומעם את הדברים האלה אצל לא אחד מתוך האנשים המסכנים האלה נדלק זיק של תקווה רגעית – מספיקה כדי להיכנס ללא התנגדות לתוך תא המוות.

הרוב ידע מה מצפה להם... אמהות שותקות עם תינוקות בזרועותיהן, ילדים ערומים בגילאים שונים, השתהו לעבור את דלת התא. ברם, נכנסו פנימה מבלי להוציא הגה, נדחפים על ידי הבאים אחריהם, מורצים בשוטים של אנשי האס.אס. יהודיה אחת, כבת 40, צעקה: "דם ילדי בראש הרוצחים." סרן ווירט הכה אותה על כך חמש פעמים במגלב על פניה ואז היא נעלמה בתוך תא הגז...

כשהתאים נתמלאו, נסגרו הדלתות והאוונטרשפירר הקנהולד (Unterscharführer Hackenholdt) התניע את מנוע הדיזל... כעבור 32 דקות נפתחו התאים והוחל בהוצאת הגופות שעמדו כמו עמודי בזלת. אפשר היה להבחין במשפחות שהחזיקו ידיים אחד לשני. בקושי ניתן היה להפריד בינם...

עשרים וארבעה אנשים עסקו בפתיחת פיות הנפטרים בעזרת ווי ברזל לשם קביעה האם יש להם שיני זהב. הגויות עם שיני זהב הוסטו שמאלה, ואילו ללא זהב – ימינה. תלוינים אחרים בדקו את הסוגרים ואברי המין בחפשם יהלומים, זהב וכו'. רופאי שיניים עקרו שיני זהב, גשרים וכתרים... לאחר ביצוע הפעולות, הושלכו הגויות לבורות עמקיים במידות 100 על 20 על 12 מטר. כעבור ימים אחדים, התנפחו הגויות והערמה עלתה ב-2 עד 3 מטר ושוב שקעה. אזי הבורות כוסו בשכבת חול בעובי 10 ס"מ פחות או יותר.

דו"ח על המחנה בלז'ץ מתוך קובץ התעוד של הוועדה היהודית ההיסטורית המרכזית בפולין – CŻKH

מס' ביד ושם: M49E/594

תרגום מפולנית: נחום מנור, באר שבע, 7.98

הדפסה: לילה דנוביץ, חיפה.

מס' דפים: 7

בדוברנו על בלז'ץ יש להדגיש שבמקום זה התקיימו בשתי תקופות שונות שני מחנות: הראשון - מחנה עבודה הוקם במחצית הראשונה של שנת 1940. היהודים שנשלחו לשם - הם סופקו "בהתנדבות" ע"י המועצות היהודיות או נחטפו - הועסקו בחפירת תעלות והקמת ביצורים. על פי דין וחשבון של מועצת היהודים בלובלין (מסמכי מועצת היהודים בלובלין, תיק: "מדור מחנות העבודה החיצוניים". המקור בארכיון הממלכתי בלובלין) לפרק הזמן מ-1.9.1939 ועד 1.9.1940, נשלחו למחנה העבודה בבלז'ץ 100 יהודים ב-29 למאי 1940. ב-8 ביולי של אותה שנה הקימו השלטונות הגרמניים גוף המכונה "צוות מיוחד לענייני המחנה בבלז'ץ" אשר בהתאם להוראות הגרמנים היה אמור לעסוק בארגון מנהלה אדמיניסטרטיבית. בהנהלת מפקדת המחנה, טיפול רפואי - תברואתי. כמו כן מימון עבודות הקשורות בביצוע קטע התעלות בן 6 קילומטרים בבלז'ץ.

ב-14 באוגוסט 1940, כתוצאה מהעברה לעבודה בבלז'ץ של למעלה מ-1000 יהודים מכמעט כל שטחי הג.ג. (General Gouvernement = G.G., כל שטח פולין הכבושה ע"י הגרמנים בספטמבר 1939 להוציא המחוזות המערביים אשר סופחו לרייך הגרמני), נהיה המחנה למרכז הכולל 6 מקודות: בלז'ץ - האחוזת, בלז'ץ - הטחנה, בלז'ץ - מוסך הקטרים, צ'שנוב (Cieszanów), ליפסקו (Lipsko) ופלושוב (Płaszów). (מועצת היהודים בלובלין מודיעה בפירסום לציבור מס. 195 מתאריך 8.9.1940 שמתקבלות חבילות עבור היהודים העובדים בבלז'ץ, ומציינת רק 3 מרכזי עבודה: בלז'ץ - האחוזת, בלז'ץ - הטחנה, בלז'ץ - מוסך הקטרים. האומנם שלושת המקודות לא התקיימו אז יותר?) ההוצאות עד הראשון בספטמבר 1940 הגיעו ל-37.178 זלוטי (כסף פולני). ב-20 לאוגוסט 1940 "הצוות" (Gremium) משנה את השם ל"וועד עזרה".

מתוך מכתבה של מועצת היהודים בלובלין אל ה-A.J.D.C. (American Joint Distribution Committee - ג'וינט) אנחנו לומדים שהיהודים אמורים לבצע בבלז'ץ 2 פרוייקטים גדולים: 1. הקמת סוללה לאורך גבול "האינטרסים הממלכתיים רוסים-גרמנים" בקטע שאורכו כ-140 ק"מ המחולק ל-15 מחנות. 2. וויסות הנהרות שבין וויסלה (Wisła) לבוג (Bug) על יובליהם - 20- מחנות. הוצאות הקיום של כל פועל, מחושבות ע"פ המכתב הזה הגיעו ל-1.20 עד 1.40 זלוטי ליום.

המחנה הזה על כל סניפיו פורק. חלק היהודים שעבדו בו חזרו הביתה ועקבותיהם של הנותרים לא נודעו. על המחנה הזה ועל גורל היהודים הנותרים מדובר במסמך רשמי המובא להלן. האם המחנה חוסל או לא בזמן ההוא (ספטמבר 1940), כפי שמסתבר מתוכן המכתב, לא יודעים אפילו השלטונות הגרמניים המוסמכים ("המדור לענייני אוכלוסין וסעד" – Bevolkerungswesen u. Fürsorge). העניין הוא סודו של גלובוצניק (Globocnik), מפקד האס.אס. והמשטרה במחוז לובלין. קרוב לוודאי שהמחנה אכן חוסל במחצית נובמבר ש"ז (ראה מסמכי מועצת היהודים בלובלין). ברם, לקראת סתיו 1941 מוקם מחנה חדש, סודי. מסביב נסללת סוללת מגן מחול ועליה מותקנים עצי אורן כרותים בצורה סמיכה כזאת שלא ניתן לראות דרכם מאומה: לתוך הרחבה הפנימית מובילה שלוחת מסילת הרכבת.

לקראת האביב 1942 מתחילים להגיע לכאן משלוחים, ראשית כל ממחוז הגאליציה (החלק הדרומי של פולין, אשר עד מלחמת העולם הראשונה היה תחת הכיבוש האוסטרי) ובהמשך מיתר מחוזות פולין ואף ממערב אירופה. בהתייעצות בעניין "משלוחי היהודים" מיום 17 למרץ 1942, הצהיר הפלה (Hoeffle), מפקד "מבצע ריינהרד" (Einsatz Reinhardt), תליין גטו וורשה, שיש להפנות לבלז'ץ את כל משלוחי הלא כשירים לעבודה ושהמחנה מסוגל לקלוט מדי יום 4-5 משלוחים, כל אחד של 1000 יהודים, וש"אנשים אלה לעולם לא ישובו לג.ג.". בספר "ההבטחה שהיטלר קיים" – ("The promise Hitler kept"), בעמוד 264, אנו מוצאים את תאור מחנה המוות בבלז'ץ, מבוסס על עדויות אנשים אשר לא היו שם בפועל אך שמעו עליו מפייהם של שני אסירים לשעבר אשר הצליחו להימלט לרווה רוסקה (Rawa Ruska). אסירים אלה נספו בהמשך.

על מה שנעשה באנשים המגיעים לבלז'ץ, אנחנו נלמד מן העדות של האסיר היחידי מבלז'ץ אשר שרד – רדר (Reder). (מקור העדות נמצא באוספי הארכיון של ה-CZKH, הוועדה היהודית ההיסטורית המרכזית. העדות כולה מובאת בחלקה הראשון של חוברת זו).

האנשים הומתו בגז והגופות תחילה נקברו. בסתיו 1942 הוחל בשריפת ערמות הגוויות. משלוחי החפצים של הנרצחים הופנו ללובלין, שם הם מוינו, נמכרו במקום או נשלחו לרייך. בסתיו 1942 בקר במחנה זה הימלר (Himmler).

מחנה מוות זה חוסל כנראה בשלהי 1943 ע"י הגרמנים עצמם (לאחר חיסול המחנות בטרבלינקה - Treblinka וסוביבור - Sobibor). על פי עדויות עדים אחדים – המחנה בבלז'ץ חוסל ביולי 1943 והפועלים שנותרו בחיים הועברו לסוביבור להמתה (ראה עדות ז. מץ - Z. Metz) בעקבות אירועים מלחמתיים הועברו שטחי הפעילות של מחנות המוות מערבה (אושביצים - Auschwitz, שטוטהוף - Stutthof ואחרים).

קשה לקבוע כמה אנשים ניספו בבלז'ץ. יש להדגיש שכמעט איש לא ניצל ממחנה זה; אין גם מסמכים רשמיים. אוכלוסיית הסביבה, עוד בזמן הכיבוש, טענה שמדובר בכמה מיליונים של

מומתיים בבלז'ץ. צריך לראות במספר זה נתון מופרז. כמו כן רוחות הגירסה שבבלז'ץ יצרו סבון מן השומן האנושי.

על הנתונים שסופקו ע"י רדר מבוססת עבודתו של וו.בילייב (Wł. Bielajew): "מדורות בלז'ץ הניצחיות" ("הדגל האדום", לבוב 1944, גיליון מס. 59)

[מס. 92] המסמך להלן הוא ללא תקדים בתולדות מדינה בת זמננו. לשאלה טלפונית של "ממשלת ג.ג." מיום 21 לספטמבר 1940 בעניין פרוק "המחנה היהודי" בבלז'ץ מובאת תשובתו של מנהל המדור המוסמך, שבגלל חוסר שיתוף הפעולה מצד גנרל האס.אס. גלובוצניק (Brigadeführer Globocnik) אין הוא יכול להשיב. אמנם על היהודים לשוב לבתיהם אבל על כל העניין הזה "מעיבה אי בהירות מסתורית", כי בפועל לא ניתן להגיע לשיתוף פעולה עם מוסדות האס.אס. ומפקד המשטרה. בתשובה זו נמצא בכל זאת מידע ממשי הנוגע לשוכני המחנות. ובכן מתוך משלוח 920 היהודים אשר יצא בכיוון הרובישוב (Hrubieszów), הגיעו רק כ-500. איפה נעלמו 400 יהודים – לא ידוע. והואיל וכמות כזו של אנשים אי אפשר להרוג בירי (!) – ניתן לשער שיהודים אלה שוחררו תמורת מתן שוחד. אבל מחבר המכתב כותב שזו רק השערה.

בעת הדיון בעניין במסגרת התייעצות משרדית, השתמשו בביטוי "קרקס" לתיאור האנדרלמוסיה שקמה הודות לחוסר שיתוף הפעולה מצד האס.אס. הביטוי – לדברי המחבר – קולע. (תרגום המכתב משפה הגרמנית)

מינהל הפנים	21 אוקטובר 1940
מדור האוכלוסין והסעד	T/J
	לכבוד,

ממשלת הגנרל גוברנמנט
מינהל הפנים
מדור האוכלוסין והסעד
לידי אדון ד"ר פל Dr. Föhl
קרקוב
רח' פילסודסקי 13 (Piłsudski)

הנידון: שאלתכם הטלפונית בעניין פירוק מחנה היהודים בבלז'ץ ומצב הדברי הרעוע.

לשאלתכם האם אמנם יפורק מחנה היהודים בבלז'ץ או שאכן כבר פורק, עלי להודיעכם שלדאבונא כרגע אי אפשר להגיע לבהירות מוחלטת בנידון. כשלעצמו אמור לטפל בעניין העסקת היהודים המדור לעבודה. לאחר התעניינות אצל מנהל המדור, הבהיר לי האחרון שבגלל שיתוף פעולה בלתי משביע רצון מצד גנרל האס.אס. גלובוצניק, לא ניתן לתת תשובה ממצה.

היהודים ממחנה בלז'ץ היו אמורים להיות משוחררים והיו צריכים למצוא תעסוקה במסגרת "תוכנית אוטו" (Otto – Program). (לא ידוע) כמו כן היהודים אשר מוצאם מרדום (Radom) או וורשה, היו אמורים לשוב למקומות מוצאם. מועצות היהודים מוכנות אפילו להוביל בעצמן את בני דתן. אבל מעל ביצוע הדבר מרחפת איזו אי בהירות מסתורית הואיל ובמציאות לא תמיד ניתן להגיע לשיתוף עבודה תקין עם מוסדות א.ס.א. ומפקדת המשטרה. במציאות העכשווית מתוכננות 8 רכבות למשלוח חוזר. 2 רכבות אכן נסעו כבר. הראשונה נסעה להרובישוב עם 920 יהודים, בליווי 9 אנשי א.ס.א. והגנה עצמית. ברם מתוך 920 הגיעו למקום רק כ-500. לאן נעלמו ה-450 הנותרים – לא ניתן לקבל הסבר. הואיל ומספר גדול כזה לא מאפשר את הריגתם של כולם בירי – שמעתי מישהו מבטא חשד שאולי שחררו אותם תמורת תשלום כספים כלשהם. אני מדגיש שהאפשרות השניה היא סברה בלבד. הרכבת השניה נסעה לרדום עם כ-900 יהודים. למרות שזה לא מהווה כל בעיה לאתר בתוך המחנה את 300-400 יהודי רדום, לא נענה מנהל מדור העבודה, ובמשלוח נמצאו רק 16 מהם. על כן יש לשער שכרגע נמצאת ברדום כמות גדולה של יהודי לובלין ויהיה להם קושי להגיע חזרה ללובלין. הקצין דולפ (Sturmbannführer Dolp) סירב אפילו להוציא את יהודי לובלין מן המשלוח הזה.

בעת קיום ההתייעצות, השתמשו בביטוי "קרקס" לציון מצב התעסוקה הנוכחי של היהודים וגילויי אי התייחסות מפקד הא.ס.א. והמשטרה – ביטוי שאין לי מה להוסיף עליו.

חתימה לא קריאה

מנהל המדור

[מס. 93] דרר רודולף, נולד ב-4.4.1881 בדמביצה (Dębica), יצרן סבון בלבוב, רח' פנינסקה 7 (Panieńska).

ב-16 לאוגוסט 1942 בעת ה"אקציה" בלבוב, נלקח למחנה ינובסקי, למחרת היום הועמס בתחנת קלפרוב לקרון. במשלוח היו 50 קרונות, בכל קרון 100 איש – כ-5000 אנשים, נשים וילדים בלויי הגסטאפו. קרונות משא, סגורים וחתומים. הבינו שנוסעים לכיוון בלז'ץ. הנסיעה – 7 שעות. הרכבת נכנסה לתחנת בלז'ץ ומשם דרך השלוחה למחנה. מיקום המחנה בתוך חורש צעיר עם משטח מגולח. 3 ק"מ לאורכו ולרוחבו, אדמה חולית. מרחוק המחנה לא נראה לעין. עצים כרותים קשורים לעצים קיימים על מנת ליצור סבך. אל עצים נמוכים נקשרו שוב עצים כרותים מלמעלה. הקרונות נכנסו לחצר – אורך המפעל 200-300 מטר. המחנה מוקף גדר תיל דוקרני, ומבפנים רשתות תיל מסודרות בערמות. לא ניתן לברוח בגלל סבך הרשתות.

באמצע החצר מגדל עם שומר ומכונת ירייה וזרקורים. לא היו מגדלי שמירה מסביב. את השמירה ביצעו האסקרים (כך כונו חיילים רוסים אשר עברו לצד הגרמני).

שני צריפי עץ גדולים, קומה אחת, חלונות קטנים, מיועדים ל-250 איש. דרגשים דו-קומתיים, לוחות עץ גסים. לאחר הירידה מן הרכבת, נצטוו הגברים והנשים להתפשט לגמרי בשטח החצר – נאמר להם שהולכים לבית מרחץ ואחר כך יישלחו לעבודות. האנשים שמחו – האמינו שמדובר רק בעבודה. עשרה יהודים מן ה"שרות" לקחו את הבגדים, ערכו חיפוש, ופרמו מתוכם זהב וכסף. הבגדים הופנו למחסן ואילו דברי ערך הועברו כל ערב באותה שעה למשרד; שם מוינו ונשלחו למפקדת המחנה אשר בתחנת הרכבת. נשא אותם יהודי בלוויית איש האס.אס.

היו 6 תאים במבנה חד-קומתי, באמצע הפרוזדור, מימין 3 תאים ומשמאל 3 תאים. מבנה מבטון, ללא חלונות, הגג בגובה 3 עד 3.5 מטר מכוסה נייר זפת. בחצר גזזו לנשים את השערות. עשו זאת יהודים – ספרים. הנשים התיישבו על שרפרפים, בהיותן כבר ערומות וגזזו לפי התור. כל הזמן מכות על הפנים ועל הראש במגלבים. "אל המרחץ" – הורצו האנשים בהמון, ללא סדר, ללא ספירה, "כמו צאן לטבח". בפרוזדור המרחץ התעשתו האנשים, התאים היו פתוחים, הדלתות מוזזות, חושך, צריחות. מי שלא רצה להיכנס – האסקארים היו דוחפים אותו במכות רובה, בכידון. אל תוך התא נדחפו האנשים בעמידה, בדחיסות כזו שבקושי ניתן היה להזיז את הדלתות. הקיבולת כ-750 איש. 6 כפול 750 שווה 4500. החשיפה לגז נמשכה 20 דקות. את הגז יצרה מכונה, המונעת ע"י בנזין, המופעלת על ידי שני מכונאים – אסקארים, והממוקמת בביתן בקצה הפרוזדור. מן הביתן הובל הגז בצינוריות בעלות קוטר קטן לתוך התאים. האם המכונה יצרה גז (או אוויר דחוס) – את זה הוא לא יודע. כל תהליך ההרעלה נמשך 20 דקות. את הגופות השליכו לאחר פתיחת הדלתות החיצוניות, רתמו על ידיהן רצועות עור ומשכו. מחוץ למבנה הקימו סוללת גוויות בגובה 2 מטר. מן הסוללה משכו ברצועות אל הבורות – 200 עד 300 צעדים. בדרך אל הבורות, 10 "רופאי שיניים" שנבחרו מתוך האסירים, פתחו למתים את הפיות, עקרו שיני זהב. לאחר מכן התיכו את הזהב למטילים וזה נשלח למפקדה. בני אדם מבחוץ בהולכם למבנה לא ראו כלום ממה שקרה בצד המבנה, כלומר הגוויות והקברים, כי הצמחייה הסבוכה הסתירה.

המשלוחים מנו 50 קרונות, 3-4 פעמים ביום. כלומר 15-20 אלפים בני אדם ביום. מתוך כל משלוח מיד עם הגעתו נבחרו בעלי מקצוע – מסגרים, נגרים, סנדלרים, חייטים.

מוסר העדות הזדהה בתור מכונאי-מפעיל. הוצב למכונה החופרת חול מתוך הבורות. הופעלה ע"י 2 אנשים. העבודה מ-6 בבוקר עד החשכה. אורך הקבר 100 מטר, רוחב 25 מטר. קבר אחד הכיל כ-100,000 איש. בנובמבר 1942 היו 30 קברים – כלומר 3 מיליון גוויות.

(המספרים כנראה מופרכים – הם מאפיינים התייחסות אסירי המחנה ואולוסיית הסביבה). הגויות הושלכו ללא סדר – למחרת היום ים של דם שחור הציף את שולי הבור. אדמה חולית. הגויות שכבו בגובה של מטר מעל פני הקרקע. את הקברים הציפו בסיד כבוי ואחר כך כיסו בחול. בקבוצת ההפעלה של המחנה היו 500 איש. מדי יום הצטמצם מספרם ב-40-30. מפקחי העבודה – יהודים, אלמנט בריוני, "צוגספיררים" – רשמו את מי שלא עובד טוב. פועלים גרועים, חלשים, נבחרו בצוהריים, נקראו והורצו אל הקבר ונורו. מתוך המשלוח הטרי השלימו את מספרם ל-500. בראש המחנה עמדו פריץ אירמן (Stabscheführer Fritz Irrman) מודטים, שוורץ (Hauptscharführer Schwartz) מן הרייך, פאיקס (Oberscharführer Feix) מן הרייך, פולקסדויץ' היינץ שמיד (Zugswachmann Heinz Schmidt) מרוסיה, רוצח קטן ומצומק ועוד פולקסדויץ' מרוסיה שניידר (Schneider) – סך הכל 5 אנשי אס.אס. (כולם בדרגות תת קצונה!)

יום אחד בנובמבר היו הרבה משלוחים ו-500 אנשי ההפעלה לא יכלו להספיק – או אז בחר שמיד 100 איש, ערומים כבר ומיועדים לגז. הם עבדו במשך יום שלם, ערומים, בקור, ללא אוכל – בערב הריץ אותם לשפת הקבר וירה בהם. חסרו לו כדורים לעשרים מהם, הוא הרג אותם בידית הפגיון במכה על הראש. כשמכה אחת לא הספיקה – הכה פעם שניה.

בשעה 4 בבקר עזבו הפועלים את הצריף. ליד אשנב המטבח קבלו תה ו-200 גרם לחם. האנשים התייצבו על המגרש, למדו שירים גרמניים. אוברשרפירר פאיקס בדק האם כולם שרים, במיוחד אהב את: *Góralu, czy ci nie żal?* ("איש הרים האם אינך מצטער?") שיר עם מאזור הרי הטטרא - Tatry). נגנה התזמורת, המנצח היה אחד ווסרמן (Wasserman) מקרקוב. הרכב התזמורת בדרך כלל לא השתנה, היו משלימים אותו מן המשלוחים החדשים. התזמורת נגנה במשך כל היום, נוכחה במגרש ונגנה. "העבודה" התבצעה לצלילי המוסיקה. העבודה עד השעה 12, אחר כך ארוחת צוהריים – מרק גריסי שעורים, בערב קפה או תה בלי לחם. לא היה מגע עם העולם החיצוני. האיכרים היו מביאים תפוחי אדמה ומשאירים אותם ליד שער המחנה. איש לא נכנס פנימה. בין ה-500, אותם פגש מוסר העדות, היו יהודים מפולין ומצ'כיה.

את המחנה והתאים החלו לבנות בתחילת 1942. הפעלת התאים התחילה באפריל – מאי 1942. מוסר העדות שהה במחנה מ-17 לאוגוסט ועד סוף נובמבר 1942.

בשנת 1944, על פי עדותו של מכונאי אשר סיפר זאת לעד, נפתחו הקברים, נשפך עליהם בזין, הציתו, ואת העצמות טחנו לקומפוסט.

בלז'ץ (האנציקלופדיה של השואה, כרך א')

(Belzec). מחנה השמדה. ב' הייתה עיירה קטנה בדרום מזרח מחוז לובלין בפולין, לצד מסילת הברזל לובלין-לבוב. בתחילת 1940 הקימו הגרמנים בב' מחנה עבודה ליהודים והעבידום בבניית ביצורים ותעלות נגד טנקים על קו הגבול שבפולין הכבושה, בין ברית-המועצות וגרמניה. בסוף 1940 נסגר המחנה. ב-1 בנובמבר 1941 החלה בניית מחנה השמדה בב' במסגרת * "מבצע ריינהרד". המחנה הוקם כחצי קילומטר

מתחנת הרכבת של ב', ליד שלוחה צדדית של מסילת הברזל. בשטח המחנה נכללו גם התעלות נגד-הטנקים, שייעודן הוסב להיות קברי המונים ליהודים שיירצחו במקום. תחילה הועסקו בהקמת המחנה פועלים פולנים מב' ואחר-כך יהודים שהובאו מגטאות הסביבה. אנשי האס.אס., שהופקדו על הקמת המחנה ועל הפעלתו, היו ברובם המכריע אנשי * "מבצע אותנטיה" ובכללם מפקדו הראשון של המחנה פוליציי-האופטמן (סרן המשטרה) ואס.אס. האופטשטורמפירר * קריסטיאן וירט. בעת הפעלתו כלל סגל המחנה 20-30 גרמנים, אנשי אס.אס. בתפקידי פיקוד ומינהלה ומנצחים על פעולות ההשמדה ועוד 90-120 אוקראינים, * אנשי טרבניקי, רובם ככולם שבויי מלחמה סובייטים שהתנדבו לשרת את הגרמנים. תפקיד האוקראינים היה לאבטח את המחנה ואת פעילות ההשמדה ולמנוע מעשי התנגדות ובריחה מצד היהודים המובאים במשלוחים. בקרב האוקראינים היו גם * פולקסדוויצ'ה משטחי ברית-המועצות, בעיקר בתפקידי פיקוד זוטרים. אנשי הסגל הגרמנים התגוררו מחוץ למחנה, והאוקראינים בתוכו. נוסף לגרמנים ולאוקראינים הוחזקו בשטח המחנה גם אסירים יהודים, שעליהם הוטלו עבודות השירות במקום.

השלב הראשון. תחילה היו בב' שלושה תאי גזים, בצריף שגודלו 12x8 מטרים. הצריף היה בנוי קירות כפולים, וביניהם שכבת חול לאיטום, וחולק לשלושה חדרים, כל אחד בגודל 8x4 מטרים. הרצפה וקירות תאי הגזים, עד לגובה של מטר היו מכוסים פח. הכניסה לתאי הגזים הייתה מתוך פרוזדור דרך דלתות שגובהן 1.80 ורוחבן 1.10 מטר, עטופות בצדדיהן בגומי לשם סגירה הרמטית. הדלתות היו עשויות עץ חזק כדי שיעמדו בלחץ מבפנים. סגירת הדלתות

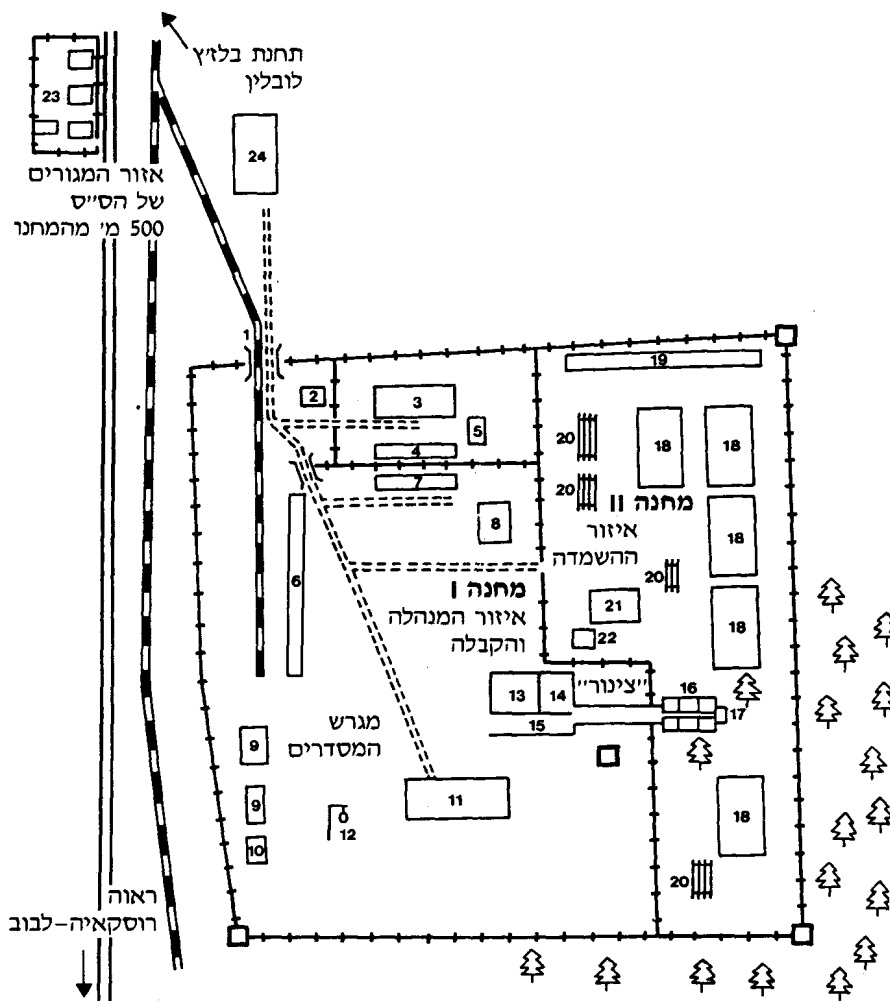
נעשתה רק מבחון. בכל אחד מתאי הגזים הותקן פתח נוסף, להוצאת גזים הנרצחים. לתוך תאי הגזים חוברו צינורות ודרכם הוזרם הגז פנימה.

בסוף פברואר 1942 נעשו ניסויים בתקינותם של תאי הגזים וביעילותם. קבוצות אחדות של יהודים הובאו מהעיירה לוביצ'ה קרולבסקה (Lubycze Królewska) והוכנסו לתאי הגזים. הגז, חד-תחמוצת הפחמן, הובא במכלי מתכת והוזרם מבחון פנימה דרך הצינורות. באותה הפעלה ניסיונית נרצחו גם היהודים שהועסקו בהקמת המחנה. במהלך הניסויים הותקן מחון לתאי הגזים מנוע דיזל בן 250 כ"ס, הוא הזרים דרך הצינורות את החד-תחמוצת הפחמן לתוך תאי הגזים, והבאת מכלי הגז הופסקה. בשיטת ההמתה הזאת השתמשו בב' כל תקופת פעילות המחנה.

המחנה היה מוקף גדרות תיל ושטחו קטן – מרובע שצלעותיו כ-270 מטר כל אחת. כדי להסתירו מבחון, שוזרו הגדרות בענפים ונשתלו עצים סביבן. מגדלי שמירה הוקמו בפינות המחנה ובמרכזו, בקרבת תאי הגזים. בחלקו הצפוני של המחנה נמצא שער, ודרכו נכנסה הרכבת פנימה.

המחנה היה מחולק לשניים: החלק הגדול, הצפוני-מערבי, נקרא מחנה I, וכלל את מבני המנהלה ומגורים, הרציף ומסילת הברזל שבתוך המחנה, שהספיקה ל-20 קרונות. במגרש ליד הרציף רוכזו היהודים שהורדו מהרכבת, ועליו עמדו שני צריפים. באחד מהם היה על היהודים לפשוט את בגדיהם, והשני היה מחסן לחפצים. החלק המזרחי של המחנה, שנקרא מחנה II, כלל את תאי הגזים ואת התעלות נגד-הטנקים. זה היה אזור ההשמדה והוא הופרד בגדר משאר חלקי המחנה. בין הצריף שבו התפשטו היהודים במחנה I ובין מחנה II היה שביל המכונה "מנהרה" (Schlauch), רוחבו שני מטרים ואורכו עשרות מטרים, מגודר אף הוא משני צדדיו. דרכו הובלו הקורבנות ערומים לתאי הגזים.

ב-17 במארס 1942, לאחר השלמת הניסויים והקמת המיתקנים העיקריים, החלו בפעולות השמדת ההמונים.

1.	שער כניסה	2.	חדר המשמר
3.	מגורי האוקראינים	4.	מספרה, מרפאה של אנשי אס.אס והאוקראינים.
5.	מטבח וחדר אוכל של האוקראינים	6.	רציף רכבת
7.	סככת רכב	8.	מתפרה וסנדלרייה עבור אנשי אס.אס. ואוקראינים
9.	מגורי האסירים היהודים	10.	מטבח ומכבסה של האסירים היהודים
11.	מחסן חפצי הנרצחים	12.	עמוד תליה
13.	רציף ההתפשטות	14.	חדר בו גזרו את שערות הנשים
15.	חצר עם גדר עץ שהובילו ל"צינור"		

16.	תאי גזים	17.	מנוע שיצר את הגז
18.	בורות קבורה	19.	תעלה אנטי-טנקית ששימשה כבור קבורה
20.	מוקדים לשרפת הגוויות	21.	מגורי האסירים היהודים
22.	מטבח עבור האסירים היהודים		

23. המגורים והמשרדים של אנשי 24. מחסן לחפצים של הנרצחים - מקודם סככת

שיטת ההשמדה. לצורכי העבודות הגופניות במחנה נבחרו מתוך המובאים לב' גברים צעירים בכושר עבודה. בתחילה הוחזקו האסירים ההם יום, או ימים אחדים, נשלחו לתאי הגזים, ותחתם הוצאו אחרים מהמובאים. אך כעבור זמן מה, מתוך שיקולי יעילות, הציבו 700-1000 אסירים לזמן רב יותר. כשליש מהם הועסקו בעבודות באזור ההשמדה. האסירים היהודים חולקו לקבוצות עבודה שונות, ובכל אחת מהן עשרות עד מאות עובדים.

הקבוצה ברציף הרכבת הועסקה בניקוי הקרונות, שהוצאו מהם היהודים, בהורדת אותם שלא היה בכוחם ללכת, וכן בפינוי גוויות היהודים שמתו בדרך. קבוצה אחרת הופקדה באזור שבו צוו הקורבנות להתפשט ובו הותירו את בגדיהם וחפציהם. הקבוצה ההיא חולקה לכמה קבוצות משנה – לריכוז החפצים, למיונם, להורדת הטלאים והצהובים מהבגדים ולחיפוש כסף וחפצי ערך שהוטמנו בין החפצים והבגדים של הנרצחים. עליהם היה גם להכין למשלוח אל מחוץ למחנה את הבגדים והחפצים שהביאו הקורבנות. חודשים אחדים לאחר הפעלת המחנה החלו לגזוז את שערות הנשים ולשם כך אורגנה עוד קבוצת אסירים. האסירים היהודים התגוררו בצריפים אחדים במחנה I. עמם נמנתה גם קבוצת בעלי-מקצוע, חייטים, סנדלרים, נגרים וכו', שעשו עבודות שירות לסגל המחנה.

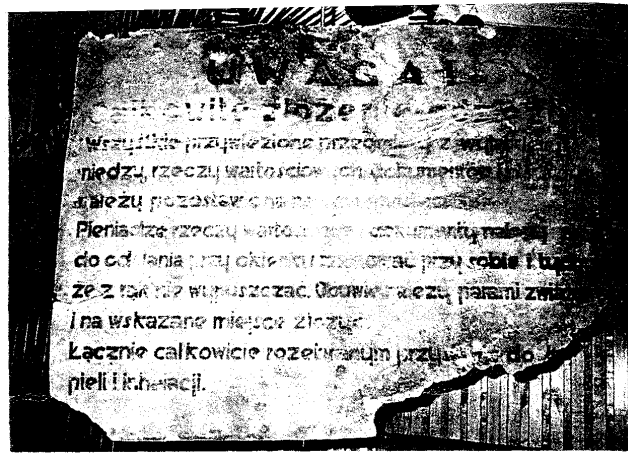
מאות אחדות של היהודים הועסקו במחנה II. עליהם הוטל להוציא את גוויות הנרצחים מתוך תאי הגזים ולהעבירן לבורות הקבורה. קבוצה מיוחדת של אסירים, שכנו "דנטיסטים", עקרה את שיני הזהב של הקורבנות.

האסירים היהודים במחנה היו נתונים יום יום להתעללות ומעשי אכזריות מצד הגרמנים והאוקראינים, וכן לסלקציות, ובעקבותיהן – הוצאות להורג. מעטים מקרב האסירים החזיקו מעמד יותר מחודשים אחדים. במקום האסירים שנרצחו נלקחו יהודים אחרים מהמובאים שהגיעו למחנה.

מהפעלת המחנה ב-17 במרס 1942 ועד אמצע אפריל של אותה שנה הגיעו לב' כ-30,000 יהודים מגטו לובלין, כ-15,000 מלבוב ועוד אלפים מגטאות אחרים במחוז לובלין ומחוז גליציה המזרחית. בארבעת השבועות ההם נרצחו בב' כ-80,000 יהודים.

מכונת ההשמדה פעלה לפי הטכניקה שקבע וירט. רכבת בת 40-60 קרונות משא, עם 100-130 יהודים בקרון, הייתה מגיעה לתחנת הרכבת. הנסיעה לב' ארכה שעות, ולפעמים ימים אחדים, בתנאים מחרידים של דחיסות ובלאי מים, והצרכים נעשו בתוך הקרונות. רבים מבין המגורשים מתו בדרך. בתחנת ב' הייתה הרכבת נעצרת ורק 20 קרונות, שהופרדו ממנה, ובהם 2,000-2,500 יהודים, הוכנסו על ידי קטר לתוך המחנה. שאר הקרונות על המוסעים בהם נשארו בתחנה. בשטח המחנה נצטוו היהודים לרדת מהקרונות, ואחד המפקדים הודיע להם שהם הגיעו למחנה מעבר שממנו יישלחו למחנות עבודה. מטעמי היגיינה עליהם לעבור רחצה

וחיטוי, וכן למסור את הכסף וחפצי הערך שעמם. הגברים הופרדו מהנשים והילדים, והקורבנות נצטוו להתפשט, ובצעקות, מכות ואיומים מצד הגרמנים והאוקראינים הורצו ל"מקלחות", שלא היו אלא תאי גזים. בהיותם סגורים בפנים, הופעל המנוע, גז חד-תחמוצת הפחמן הוזרם לתא, ובתוך 20-30 דקות נרצחו היהודים שבפנים. תחילה ארך התהליך, מרגע כניסת הרכבת למחנה ועד להוצאת הגויות של כל הקורבנות, 3-4 שעות. אחר-כך "שוכלל" התהליך וארך שעה עד שעה וחצי בלבד. אותו זמן נוקו 20 הקרונות, הוצאו מן המחנה ובמקומם הוכנסו 20 קרונות אחרים. שיטת ההשמדה הייתה מבוססת על סודיות והונאה: על הקורבנות היה להאמין, מרגע שהועמסו על הרכבת ועד היותם סגורים בתאי הגזים, כי הם נמצאים בדרך למחנות עבודה. שלט במחנה ההשמדה בלז'ץ נאמר בו (בפולנית): שימו לב! יש למסור בסככה את כל החפצים, פרט לכסף, מסמכים וחפצי ערך אחרים, שאותם חייבים אתם לשמור עמכם. את הנעליים יש לקשור יחדיו בזוגות ולהניחם בשטח המסומן לנעליים. אחר-כך, חייבים אתם ללכת למקלחות עירומים לחלוטין.

השלב השני. באמצע אפריל 1942 הופסקה הפעלת המחנה לחודש ימים, באמצע מאי חודש הרצח בב' והובאו לשם גם משלוחים מגטו קרקוב וממחוז קרקוב. מהניסיון התברר למופקדים על המחנה ששלושה תאי גזים אינם מספיקים להמית את כל הקורבנות המיועדים להגיע לב'. הוחלט אפוא לבנות תאי גזים גדולים יותר, ולצורך זה הופסקו המשלוחים לב' מאמצע יוני עד אמצע יולי.

תאי הגזים פורקו ובמקומם הוקם מלבנים ובטון מבנה בן ששה תאים, כל אחד בגודל של 5x4 מטרים. באמצע המבנה היה פרוזדור וממנו הובילו דלתות לתאי הגזים שבשני צדדיו. בקירו החיצוני של כל תא היה פתח נוסף להוצאת גויות הנרצחים. המנוע שסיפק את הגז הוצב בסככה, מחוץ למבנה. תאי הגזים החדשים יכלו לקלוט בבת אחת 1,000-2,000 קורבנות,

כמחצית המוסעים ב-20 הקרונות שהוכנסו למחנה. בכניסה לבניין הוצב שלט ועליו נרשם "מקלחות וחדרי חיטוי".

בשבוע השני של יולי 1942 חודשו המשלוחים ונמשכו ברציפות עד תחילת דצמבר אותה שנה. בחודשים יולי-אוקטובר הובאו למחנה כ-130,000 יהודים ממחוז קרקוב, כ-225,000 יהודים מגליציה המזרחית (איזור לבוב), ועוד רכבות הגיעו למחנה ובהן יהודים מהנפות הדרומיות של מחוז לובלין וכן ממחוז דום. בב' נרצחו גם יהודים מגרמניה, מאוסטריה ומצ'קוסלובקיה שלפני-כן גורשו לגטאות של פולין ומשם שולחו לב'. תוכנית הגרמנים להביא כ-200,000 יהודים מרומניה לא יצאה לפועל, לפי שממשלת רומניה סירבה להסגירם. בסך הכול נרצחו בב' כ-600,000 נפש, רובם ככולם יהודים, ועוד מאות או אלפים אחדים של צוענים. מספר זה אישרה "הועדה המרכזית לחקר פשעי הנאצים בפולין" (ראה "מרכז תיעוד") וגם הרשויות המשפטיות ברפובליקה הפדרלית הגרמנית קיבלו אותו.

חיסול המחנה. בדצמבר 1942 פסקו המשלוחים ופעולת ההשמדה בב'. עד אז כבר נרצחו רובם המכריע של יהודי הגנרלגוברנמן. מפקדי "מבצע ריינהרד" החליטו לחסל את המחנה. מחנות ההשמדה סוביבור ורבינקה, שהוקמו אחרי ב', המשיכו לפעול, וכן פעל אז מחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו.

מדצמבר 1942 עד אביב 1943 נפתחו קברות ההמונים, וגופות הנרצחים הוצאו מהם ונשרפו. מתקן שריפה מיוחד, שנבנה מפסי מסילת ברזל, שימש לשריפת הגופות. העצמות שלא נשרפו רוסקו לרסיסים. אפר הנשרפים ורסיסי העצמות נקברו בתוך הבורות שמהם הוצאו גופות הקורבנות.

לאחר השלמת שריפת הגויות, פירוק המחנה וטשטוש כל עקבות הרצח במקום, נלקחו כ-600 אסירים יהודים שהוחזקו במחנה לסוביבור ושם נרצחו. מתחילת אוגוסט 1942 היה מפקדו האחרון של ב' אס.אס. האופטשטורמפירר גוטליב הרינג, במקום קריסטיאן וירט שנתמנה למפקח על כל מחנות ההשמדה במסגרת "מבצע ריינהרד". אחרי פירוק המחנה פשטו על המקום איכרים מהסביבה וחיפשו כסף וזהב, שלפי השמועות הסתירו היהודים באדמה. כדי למונעם מכך הציבו הגרמנים שומר אוקראיני במקום, והוקמה שם חווה חקלאית בבעלותו. השטח כולו נחרש ונזרע ונטעו בן עצים. בקיץ 1944 שוחרר איזור ב' בידי הצבא האדום והצבא הפולני. כיום שטח המחנה הוא אתר הנצחה לאומי. אנשים יחידים הצליחו לברוח מב'. ורק אחד מהם, רודולף רדר, שהיה במחנה ארבעה חודשים ובסוף נובמבר 1942 ברח משם, נשאר בחיים אחרי המלחמה ומסר עדות מקיפה, בצורת ספרון, על הנעשה במחנה. לפיכך, הידיעות על מחנה זה הן מועטות ביחס למחנות אחרים.

ביבליוגרפיה:

"עדותו של רודולף רדר". מחנות ההשמדה בפולין, ישראל קלויזר (עורך), ירושלים תש"ז; 118-139.

יצחק ארד, מבצע ריינהארד: בלז'ץ, סוביבור, טרבלינקה, תל אביב תשמ"ח.

ט. פרידמן, מחנה בלז'ץ; אוסף דוקומנטרי, חיפה 1982.

Alexander Donat (ed.), *The Death Camp Treblinka: A documentary*, New York 1979.

Rudolf Reder, *Belzec*, Krakow 1946.

Adalbert Rückerl (ed.), *Nationalsozialistische Vernichtungslager im Spiegel deutscher Strafprozesse; Belzec, Sobibor, Treblinka, Chelmno*, Munich 1977.

Michael Tregenza, "Belzec Death Camp", *Wiener Library Bulletin*, 30/41-42 (1977); 8-25.

מחבר הערך : יצחק ארד

www.deathcamps.org/belzec

מידע נוסף :

אלן אלסנר / שדה קטל חושף את סודו

Killing field yields its secrets / Jerusalem Post

Excavation work at the Belzec extermination camp in Poland is being hailed as an important step forward in the study of the Nazis' murder of six million Jews during the Holocaust – and it confirms the Communists' falsification of history.

Alan Elsner reports

A team of archaeologists excavating the neglected site of a Nazi extermination camp in Poland are uncovering new secrets from the holocaust.

They are conducting an unprecedented survey of the Belzec camp in eastern Poland, where at least 600,000 Jews were murdered in 1942 and 1943.

Under an agreement between the Polish government and the United States Holocaust Museum in Washington, a new memorial is due to be erected at the site next year to replace a crumbling sculpture placed there by the former Polish Communist authorities that Jewish visitors found objectionable.

The archaeological survey conducted last October and between April and June of this year was headed by Andrzej Kola, director of the Underwater Archaeological department at the University of Torun, and Mieczyslaw Gora, senior curator of the Museum of Archaeology and Ethnology in Lodz.

Holocaust scholars have hailed it as an important step forward in the study of the Nazis' murder of six million Jews during World War II.

"This was the first archaeological survey on this scale done systematically on a grid system, and we have learned many new things," said Jacek Nowakowski, associate director of the Holocaust Museum' coordinating the project from the US side.

Michael Tregenza, a British historian assisting the survey, said the team drilled 1,600 bore holes at five-meter intervals, collected soil samples for laboratory analysis and excavated selected sites to a depth of up to six meters.

Belzec was one of six extermination camps erected by the Nazis, and the first to use gas chambers. The other five were Treblinka, Sobibor, Majdanek, Auschwitz-Birkenau and Chelmno. Relatively little is known about Belzec,

because only five Jews who passed through survived. None of them is alive today.

Some testimony emerged from a trial of Nazi guards in Germany in the early 1960s, but most of those responsible for the horrors at Belzec were never identified or brought to justice.

But one of the most vivid testimonies from the Holocaust relates to Belzec. It was left by SS Lt. Kurt Gerstein, who visited the camp in August 1942 and witnessed the arrival of a transport of 6,700 Jews, of whom 1,450 were already dead after several days crammed in cattle cars without food or water.

Gerstein saw the Jews pushed into two gas chambers by SS men wielding whips. A five-year-old girl dropped a necklace and a three-year-old boy picked it up as they passed into the chamber, where victims were crammed in so tightly they could not move.

Then the door swung shut.

Gerstein later told how he stood outside with a stopwatch and timed how long it took for people to die. He described how, for three hours, the diesel engine that was supposed to pump deadly carbon monoxide into the chamber would not work. Finally, it stuttered to life.

“Up till then people were still alive in the chamber.”

Another 25 minutes went by. True, many were now dead. After 28 minutes only a few were still alive. At last, after 32 minutes, “every one was dead like pillars of basalt, still erect, not having any place to fall,” Gerstein testified.

“One could tell families even in death. They were still holding hands, stiffened in death so that it was difficult to tear them apart to clear the chamber for the next load.”

On his way back to Germany, Gerstein met a Swedish diplomat on a train and poured out the whole story, crying and smoking incessantly. The diplomat filed a report for his embassy, but it was never acted on.

Gerstein also told a Protestant bishop and the papal nuncio in Berlin what he had seen. Both ignored him. After the war he was captured by the French and, after giving them an account of what he had seen, committed suicide in July 1945.

There were no crematoria at Belzec, so victims were dumped in antitank ditches. Toward the end of the war, when it was clear Germany was headed for defeat, the Nazis brought in squads of Jewish prisoners to destroy the evidence. Bodies were crushed and burned, and camp structures were torn down.

But the archaeological survey shows that the evidence of the genocide still lies buried just below the surface. According to a report by Robin O'Neill, a British scholar who took part in the survey, the team located 33 mass graves.

"The largest mass graves... contained unburned human remains (parts and pieces of skulls with hair and skin attached). The bottom layer of the graves consisted of several inches of thick black human fat. One grave contained uncrushed human bones so closely packed that the drill could not penetrate," O'Neill wrote.

Tregenza estimated that some 15,000 unburned corpses still lie in the earth of Belzec. Nowakowski believes some of the unburned bodies discovered this year were probably the remains of the Jews brought to the site to burn the victims' corpses.

"The fact that there were many more people employed in burning the bodies than we thought suggests they had many more bodies to burn. We may have to revise upward the estimate of the number who died at Belzec, and that only increases the huge significance of the site," he said.

One of the graves resembles the execution pit described by death camp staff at their trial, where old and sick victims who were too infirm to go through the extermination process unaided were dispatched with a bullet to the back of the neck.

The team also unearthed various other items, including the lid of a silver cigarette case bearing the inscription "Max Munk" and an address in Vienna. Tregenza said the excavations have confirmed that two railway siding existed within the camp.

The team was able to date the different-sized graves tentatively by matching them to information about the arrival of different transports.

The largest, 70 by 20 meters, apparently were dug to accommodate the victims of the large transports, carrying between 150,000 and 180,000 people,

which arrived almost daily during the peak period of the gassing operation in August and September of 1942.

The remains of barracks, foundations of the camp generator and living quarters of the Ukrainian guards unit were also found, but many questions remain, including the exact location of the main gate and the precise dimensions of the camp.

“The most disturbing fact, confirmed by the recent investigations, is that in the early 1960s the Communist authority laid out the area of remembrance and erected monuments without any regard for the original layout of the death camp,” Tregenza wrote in his report.

“The monuments and pathways were built in top of mass graves. The area of the present fenced-in site was also considerably reduced in size.”

“Belzec is a prime example of the Communist falsification of history,” he wrote. Jewish visitors had complained for years that the site was neglected, overgrown with weeds and strewn with garbage. They also said the memorial was inappropriate and falling apart.

The Polish government and the Holocaust Museum quietly signed an agreement last year to build a new memorial, and Polish Prime Minister Jerzy Buzek confirmed during a recent visit to Washington that construction would begin next year.

“Construction will begin in the near future. Archaeological work is going on at that site and new discoveries are being made systematically,” Buzek told reporters. But building a new memorial may not solve the problem.

Tregenza reported that what he called “antisemitic elements” in the village of Belzec had disrupted the survey by scattering human remains around and partially demolishing the exposed brick and concrete cellar that had been uncovered. “Certain antisemitic members of the local population have already informed me that ‘a Jewish museum in Belzec will not last long,’” Tregenza said in his report.

(Reuters)

Report on Archaeological Excavations in Belzec

BELZEC 97/98 - Archaeological Investigation at the death camp.

An archaeological investigation on the area of the Nazi death camp in Belzec was carried out in two stages: from 12th October – 25th October, 1997 and from 27th April, - 6th June, 1998. The team of investigators from the University of Torun:

Professor dr. hab. Andrzej KOLA (Admin Director)

Profesor mgr Mieczysław GORA (On Site Director)

Dr Ryszard Kazmierczak (Surveyor)

Dr Wojciech Szulta (Surveyor)

Zbigniew Wieczorkowski (PG Student)

Robin O'Neil, MA.

In addition to the Torun team, 12 unemployed males from Belzec were employed on site at the direction of Prof Gora. These labourers were used in groups in preparing stakes and setting out to exact measurements, drilling the bore-holes and withdrawing soil samples – all at the direction of an archaeological surveyor of the Torun team, excavating the selected building locations and measuring. I was invited to join the team due to my interest and research European Jewry who were transported and murdered in Belzec. I undertook the recording and evaluation of evidence and events that unfolded during the investigation. My main tool was a video camera, which was used to record (with dialogue) the procedures of the investigation, commentary and evaluation of events between March and December 1942 when the death camp was in operation¹. I also worked outside the camp complex, interviewing local residents who had been employed by the Germans to build the camp and install the gas chambers, also those that could still remember events of that period. I made train journeys from Belzec in both directions – South to Rawa-Ruska and Lwow – North to Zamość and Lublin – West to Jaroslaw, Tarnow and Krakow.

The results of the archaeological expedition were as follows:

¹ 8 x 8 mm x 90 min. film cassettes, which will form the basis of a 1-hour educational video of the investigation.

1. Film recording which is subject to editing.
2. Diary of day-to-day events.
3. Maps pin-pointing archaeological bore-holes and exploratory excavations.
4. Inventory of findings (26 in the first period and 331 (of interest) plus over 300 other items in the second period.
5. Inventory of bore-holes (402 in the first period) totaling over 1700 at the conclusion of the second period.
6. Map itemizing locations of archaeological bore-holes (1700).
7. Inventory of fifteen soils samples (first period) for analysis.
8. Scale plan of excavations.
9. Photographic evidence of investigation.
10. Scale plan of Belzec camp based on findings, including the location of 33 mass graves (the largest measuring approximately 50m x 30m x 6m deep) and a number of building locations (five of which were excavated) within the camp complex.²

It soon became clear that the present fenced boundary erected (approximately 6.5 Hectares) in the 1960s was incorrect, and was probably placed for convenience to tidy the area. We came to the conclusion that the camp extremities extended approximately a 100m. beyond the present day fencing wire.³ Although we made a preliminary excursion outside the wire (see map) this area will be the subject of a further investigation by the same team in October 1998.

We were also prevented from other areas around the forester's house due to crops growing. This will also form part of a further investigation.

Historical aspects of Belzec Village and Camp Construction.

A number of publications have appeared concerning the death camps in Poland which have become the standard reading material for students of the

²Aerial photographic maps (1940 and 1944) obtained from archival sources in Washington.

³This was confirmed by the presence of bones found in the sandy area outside the wire fencing to the North East area on forestry commission land which appeared to be a continuation of mass grave number 20 shown on the map (No.)

Holocaust. My colleague, Michael Tregenza from Lublin is nearing completion of a history of Belzec, primarily specialising on the German aspect of "Operation Reinhard". I have been working closely with him over the past two years on my own project (Jews of Galicia) with emphasis on the Jewish association and in the recent archaeological investigations⁴.

I have been researching this area since 1988, the results of which have been used in a number of film documentaries.⁵

Belzec today, is as it was in 1942, very little has changed. It is a remote straggling village situated between the town of Tomaszow Lubelski, which is 9 Km to the north on the road to Samość and Lublin and to the south, the border crossing of Hrebenna 13 Km away, on the road to Rawa-Ruska and Lwow in the Ukraine. The Jewish population in Belzec in 1939 was about 100, the majority of which escaped over the river Bug at the outbreak of the Russian-German war of 1941.

The main attraction of Belzec to the Nazis was, of course, the railway station and communications complex. It was one big marshalling yard, serving Lublin and Warsaw to the north, Jaroslaw, Debica, Tarnow and Krakow to the west, and Lwow, Stanislawow to the south. The final sealing of the location was the spur line already in place, which made the location irresistible despite the close proximity of the village. Closer examination of the aerial photographs are

⁴Auschwitz II (Birkenau) and Madjarde which were concentration and death camp, Chelmno, Treblinka, Sobibor and Belzec which were purely death camp for Jews, although a small number of non Jews were also murdered. One unknown fact which came to notice during the present investigation was a transport of Russian prisoners of war (several thousand) were taken to Belzec in the spring of 1943 where they were all shot. (I know about the Italians who were brought from Rawa-Ruska and shot in Belzec but not the Russians) This Information came from Professor Brodowski who visited Belzec camp on 3.6.98. The professor was a lad of 17 and lived in Belzec at this time. Interview with the author.

⁵Historical consultant to four televisions companies (BBC, ITV, German and Israeli TV comp. The Jews of Krakow, Plaszow KZ and the Schindler enigma.

believed to show twin railway lines, which support our view that there were two ramps serving the camp.⁶

Belzec occupies a unique place within the historical context of the Holocaust for a number of reasons: It was the catchment area for Galicia⁷, which was the very heart of the Jewish Diaspora. Belzec was the first (of the 3) to be built, and as such, was an experimental camp and the forerunner of Sobibor and Treblinka. Belzec is the last Operation Reinhard camp to be re-vamped as a memorial site. Where a number of agencies are involved: For the first time we now have the indisputable evidence of the mass slaughter of European Jewry.

Methodology

The main method of investigation was as follows: definitive measuring with the use of surveying instruments. Measuring distance with extended tape and staking the area at 15-meter intervals. The stakes identifying the locations of the bore-holes. For practical purposes we worked in teams of three: measuring, staking and hole-boring. Central to this activity was the command table situated at each point of activity manned by a member of the Torun staff who recorded on graph paper every activity at each bore-hole on a map scaled 1:1,000 (Map No. 742, folio 27, prepared by the Lublin Region Surveyor's Office Department in Tomaszow Lubelski). The bore-holes were consecutively numbered and retained an individual identity.

Drilling procedures

The most important attachment is the drilling bit, which was made of hard steel and sharpened each morning with files. 1-meter extension rods were then attached by threading and tightening with adjusting spanners. At the head of the rod a turning rod enabled two operators to turn the drill and thus penetrate the

⁶From a trench dug in the area of the ramp, soil samples were taken and analyzed (October 1997) and confirm oil and grease deposits at the location where it is believed the buffers and final stopping place for the shunting engine bringing in the wagons and coaches to the camp reception area. See drawing by Michael Tregenza compiled on the graphics computer at Majdanek camp museum (1998).

⁷Sobibor and Treblinka were the receiving death camps for Ghettos and transit camps to the North.

soil. In many cases these drills penetrated to a depth of 6 meters and when withdrawn extended into the trees (see photograph). For the first period, i.e. October 1997, work was concentrated in the area of the camp as shown in the map.

This area is located to the right as you enter the main gate. The present day monument is to the left. There was a high expectation of positive evidences here due to the lie of the land (depressions), the lush vegetation.⁸

This proved to be so. Within centimeters of the first drilling withdrawal of the bit showed bone content. The procedures were adapted to this find: extra stakes were knocked into the ground at 5-meter intervals (or 2) and additional expert help arrived. Each penetration and withdrawal was closely scrutinized. When the bit was removed it was held in situ and the soil sample examined, scraped with a trowel and then removed and the drilling re-commenced to an increased depth, very often down to a depth of 6 meters. All this is recorded by instructions from the team drilling supervisor to the command table who recorded the evidence by noting depth, drill content, e.t.c. The bore hole diagram was colored according to findings. See sketch of soil content at various depth.

The largest mass graves located in this first investigation measured approximately 36m x 18m, 30m x 8m in an irregular pattern and contained unburned human remains at a depth of 4.1m, below a layer of burnt, crushed human bones mixed with sand and pieces of charred wood. Unburned human remains (parts and pieces of skulls with hair and skin attached) were also found in other graves at this location at depths of 4.8m – 3.6m. The bottom layer of the graves consisted of several cm thick layer of black human fat. A smaller grave measuring 10m x 2m was located and is believed to have been the site of the Lazaret (field hospital) where the sick, elderly and disabled were taken from the ramp for medical treatment. Met by a bogus attendant with red cross displayed, taken behind a screen and shoot in the back of the neck into this pit. A total of 7 graves were found at this location which were not previously known about. One

⁸Professor Gora has worked on many locations at Katyn, Kharkov and in Ukraine and with his experienced eye could locate where mass graves were likely to be located. However, a strict method of search prevailed and each area was investigated in sequence and strictly to the plan.

grave contained uncrushed human bone, so closely packed that the drill couldn't penetrate at a depth of 3m.

By the same method of drilling the base of the building was found at a depth of 2m. The exact purpose of this building could not be determined. Close by a large quantity of unburned human corpses was located below the water level. (Bodies held in water resemble 6" layered slabs). A number of miscellaneous objects were found at this location: Hypodermic syringe needle, metal caps, bottles, broken crockery, pieces of rubber, nails e.t.c.

A separate archaeological dig was carried out at the site of the ramp, which lies outside the fenced enclosure. 4 trenches were excavated across what was believed the spur line railway track measuring 10m x 1m, 8.5m x 1m, 8m x 1m, and 14m x 1m. Soil analysis taken from these locations revealed the existence of oil and grease supporting and corroborating the ramp and spur line locations. Also found were traces of wooden posts.

Metal detecting operations revealed a number of artifacts (24): German and Russian ammunition, medicine bottles, metal insoles of Polish Officers jackboot bearing the name of a Warsaw cobbler, coins of various nationalities. The lid of a silver cigarette case, inscribed with the name and city location of the owner – Max Munk of Vienna.

The second period of excavations (27.4-6.6.98) were carried out with the same procedures of measuring, drilling and recording. During the period we excavated five building sites and exposed the base of each building down to a level of about 3m. The excavated sites measured approximately 7m x 3m x 3m deep. A number of artifacts were found during the course of the dig.

The second survey period is in the process of being evaluated. We will be returning to Belzec in October to complete the research outside the present boundaries.

Sincerely

Robin O'Neil

M.A., Ph.D., Researcher
University College, London.

רוברט אוניל, בלז'ץ: הערכה מחדשת של מספר הקורבנות

Robert O'Neil, Belzec - Reassessment of the number of victims

מתוך: East European Jewish Affairs, vol. 29, no. 1-2, Summer-Winter 1999

ROBIN O'NEIL

Belzec: A Reassessment of the Number of Victims

Earlier Belzec investigations

First investigation

On 11 April 1946 Judge Czesław Godziszewski of the Zamość district court led a team of investigators representing the Polish War Crimes Commission to Belzec extermination camp.¹ In the investigation which began on that day nine pits were opened up, confirming the existence of a number of mass graves, some still containing human remains, and the fact that thousands of corpses had been cremated and the bones crushed into small pieces. The human remains unearthed were reinterred in a specially built concrete crypt near the north-eastern corner of the camp.

Second investigation

The report² of the Main Commission for the Investigation of German Crimes in Poland stated that Belzec was the second camp to be built by the Nazis for the purpose of the extermination of the Jews. The report cited the first camp where extermination took place as Chelmno, which began functioning on 8 December 1941,³ followed by Belzec, Sobibor and Treblinka.

The Commission had at its disposal evidence provided by witnesses who had either been temporarily employed in the camp or had had the opportunity to observe what was taking place in it.⁴

The Commission drew attention to the systematic razing of the ghettos, the transportations from towns and the setting up of transit camps at Izbica and Piaski. It outlined the resettlement transportations from Eastern Europe to Belzec, and the inclusion in these transportations of Polish non-Jews who had been engaged in anti-Nazi activities.

Current investigation

In 1998 the author of this paper was present at a further investigation at Belzec—to establish the locations of mass graves.⁵ All work was carried out under the auspices of the Holocaust Memorial Museum, Washington DC

I wish to express my gratitude to Michael Tregenza (Lublin), who made available to me his personal knowledge and vast archive of Polish and German documentation regarding Operation Reinhard, much of which he had translated into English; to Victor Dortheimer (London), whose family perished in Belzec, for his assistance with Polish/German translations; and to Heroot Hoskins MA (London) for translations from the Hebrew.

86 Belżec: Number of Victims

and the Polish government. The archaeological investigation conducted by representatives of the Nicholas Copernicus University of Toruń, led by Professor Mieczysław Góra, located thirty-three mass graves:

MASS GRAVES LOCATED AT BELŻEC

<i>Grave (length, width, depth)</i>	<i>Contents</i>
1. 40m x 11m x 5m	naked mummified corpses/black fat/hair
2. 15m x 5m x 2m	unburnt corpses/carbonized wood/
3. 20m x 15m x 5m	unburnt corpses/hair/bone/black fat
4. 20m x 8m x 5m	unburnt corpses/hair/bone/black fat
5. 35m x 15m x 5m	bones impenetrable by drill
6. 33m x 14m x 5m	burnt bone/human remains/wood
7. 30m x 14m x 5m	burnt bone/remains/wood/dark grey ash
8. 30m x 14m x 5m	burnt bone/remains/wood
9. 10m x 10m x 5m	burnt remains/wood/grey sand
10. 25m x 90m x 4.8m	large bone/fat tissue/greasy lime
11. 11m x 9m x 1.9m	burnt bone/remains/wood
12. 20m x 28m x 4.4m	unburnt bone/remains/grey sand/burnt wood
13. 5m x 5m x 4.8m	(the smallest grave) burnt bone/remains/wood/grey sand
14. 65-70m x 30m x 4m	(the largest grave) burnt bone/remains/wood/grey sand
15. 12m x 7m x 3.5m	burnt bone/remains/wood/grey sand
16. 20m x 8m x 4.1m	burnt bone/remains/wood
17. 16m x 8m x 3.5m	burnt bone/remains/wood/grey sand
18. 15m x 10m x 3.5m	burnt bone/remains/wood/grey sand
19. 14m x 8m x 3.5m	burnt bone/remains/wood/grey sand
20. 30-35m x 5m (extends beyond wire of adjoining forestry land)	burnt bone/wood
21. 7m x 7m x 1.7m	burnt bone/remains/wood/grey sand
22. 27m x 10m x 3.6m	burnt bone/remains/wood/grey sand
23. 10m x 7m x 4.2m	burnt bone/remains
24. Narrow trench x 4.8m	burnt bone/remains
25. 14m x 8m x 3m	waxy fat/greasy lime/burnt bone/corpses
26. 9m x 9m x 4.2m	burnt bone/remains/wood
27. 10m x 4m x 4.2m	burnt bone/wood/grey waxy lime/remains
28. 6m x 6m x 4.9m	burnt bone/remains/fat greasy lime
29. 30m x 10m x 4m+	burnt bone/remains/wood/grey sand
30. 10m x 4m x 3.8m	burnt bone/remains/wood/grey sand
31. 10m x 6m x 3.8m	burnt bone/remains/wood/grey sand
32. 15m x 5m x 4.1m	unburnt corpses/burnt bone/remains/lime
33. 5m x 5m x 2.8m	burnt bone/remains/wood/grey sand/lime

NB: At Treblinka, one mass grave measured 50m x 30m x 10m.

On the basis of preliminary research, the total capacity of the above mentioned graves is estimated by Professor Góra to be in excess of 2,500,000 cubic metres.⁸

Number of victims⁹

According to the report of Alojzy Berezowski, the Polish stationmaster at Belżec, the camp opened in mid-March 1942 and ran continuously (except during reconstruction in May and June) until October 1942. It was phased

out between October and December 1942. From March until October 1942, one to three transports arrived in Belżec daily, averaging forty cars per transport and 100 persons per car. From October to December 1942, the transports were cut to two per week.⁸ The 1947 Commission estimated that no fewer than 600,000 persons were gassed in Belżec,⁹ including 1,000-1,500 non-Jewish Poles.¹⁰

In its attempt to establish the total number of victims, the Polish War Crimes Commission had to rely on the evidence of witnesses, mostly Polish railway workers, among them the stationmaster at Belżec, Alojzy Berezowski. The Commission had no other evidence at their disposal so they were only able to give a very approximate estimate. They also took into account that after the camp ceased to exist, the Germans had taken considerable care to obliterate all traces of their crimes. The railway documents that undoubtedly would have been the most authoritative source had been completely destroyed.¹¹

The Commission then began the task of coming to some kind of conclusions as to the number of Jews murdered in Belżec. This was not easy on the available evidence. It accepted that the extermination was at its height in July, August and September 1942. However, the evidence of Rudolf Reder, a survivor and witness to Belżec,¹² and subsequent research, show that the extermination was at its height in the months of August, September and October (see summary). Reder stated: 'From August up to the end of November 1942, they came every day, without interruption, three times daily. Each train numbered fifty cars, with hundreds of people in each one of them.'¹³

According to statements of witnesses (available at the time), the number of transports which arrived at Belżec during the first month (March) of the camp's existence, and during the three summer months mentioned above, varied from one to three transports daily. Each transport consisted of fifteen to sixty wagons, the average being about forty. Some of the wagons had the number of victims they were carrying marked on them in chalk; generally the number varied from 100-130. The railway employee Berezowski stated to the Commission that the railway documents were, as a rule, handed over directly by the escort police guard leader to Rudolf Göckel, the German stationmaster.¹⁴ However, it sometimes happened that they were given to a member of the Polish staff, so that it was occasionally possible to obtain accurate information about the number of people brought to Belżec. The Commission calculated that between 17 March and the end of May 1942 (133 days), one transport each day of 4,000 (forty wagons x 100 people) arrived at Belżec. Between October and December 1942, two transports arrived weekly. The Commission concluded that the total number of people exterminated in Belżec was no less than 600,000.

Although these findings fit comfortably into a well balanced conclusion, I am very dubious that the Commission's conclusions are founded in fact. The expert's conclusion of 100 persons per wagon arriving at Belżec is, if anything, too low. We have a number of transports that were filled with

88 Belzec: Number of Victims

between 150-200 people per wagon.¹³ Taking into account the witness evidence (from all sides), we arrive at a much larger average of persons per wagon, i.e. 120-150. Another important factor here, of course, is that the West European Jews were brought to Belzec in wagons and passenger coaches, unlike the Galician Jews, who saw only the inside of wagons.¹⁴ The numbers of victims are further obscured by the receiving camp's policy of not recording numbers. SS-Unterscheführer Robert Juhrs, when questioned concerning numbers of victims, replied: '[I]n connection with this I may emphasize that we strictly had to avoid the mention of numbers.'¹⁵

The final part of the Belzec Commission's report dealt with the winding down activities—the cremations, the destruction of evidence, the dismantling of the gas chambers,¹⁶ the removal of the fences and the planting of the ground with firs and lupins.¹⁷ A final inspection was carried out by a special SD Commission who satisfied themselves that everything had been done to cover up the crimes of the Operation Reinhard period in Belzec.¹⁸

The estimates of Jews murdered in Belzec have always registered in the region of 600,000. In the following reassessment my conclusions challenge this figure. I have also looked at the year 1943 (beyond the Belzec period) in order to take account of the remaining expulsions from the Galician district.

I decided to deal separately with the individual resettlement transports, Jewish communities and geographical detail. This gave me a certain freedom when dealing with matters I considered of background interest to the destruction of these communities prior to the deportations to Belzec.

To achieve some consistency when referring to a particular ghetto or town, I used the conclusions (where applicable) and spelling of Martin Gilbert as my final reference. The resettlement numbers referred to cannot be relied upon due to inadequate evidential material. The scholars differ only slightly when assessing the numbers of Jews deported, and I have applied a certain amount of common sense when recording these variations.

There may be an overlap as one month merges into the next when figures vary from the source material. I have taken this into account in the final analysis of the document. A final complication when tracing individual transports to their ultimate end is the fact that the transit ghettos—Izbica, Piaski and Kraśnik—were some of the central collection points before the onward journey, thus eradicating any positive embarkation conclusion. Beyond these transit camps in the Lublin region, major towns such as Kołomyja and Stanisławów would be the central collecting points from surrounding districts. The lack of information regarding smaller town communities is due mainly to the Nazi policy of removing populations of less than 500 to the nearest town.

My calculations and conclusions can never be definitive. They are based on a collective of previously researched information, the established bedrock of analysis over a number of years. Each contributor has approached the task independently on the basis of the information available. By drawing together known sources, cross-referencing and analysis, I concur in the

R. O'NEIL 89

main conclusions and findings with a few minor re-assessments. Also, I have added sources gathered from elsewhere, primarily on the resettlement transports and other activities to the Belżec extermination camp between 17 March 1942, when the first rail transports commenced, and the final transports into the camp in December 1942.

Main Sources

YA

Yitzhak Arad, *Belżec, Sobibór, Treblinka: The Operation Reinhard Death Camps* (Bloomington: Indiana University Press 1987)

TB

Tatiana Berenstein, 'The extermination of the Jews in Galicia, 1941-3', *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego (BZIH)*, no. 3, 1952; no. 21, 1957; no. 3, 1953; no. 59, 1966; no. 61, 1967 (tables 1-11); 'The martyrology, defence and extermination of the Jewish population', *BZIH*, no. 21, 1957; 'The deportation and extermination of the Jewish community in the Warsaw District', *BZIH*, no. 3, 1952.

MG

Martin Gilbert, *The Dent Atlas of the Holocaust*, 2nd edition (London: Dent 1993), maps 1-316

YVA

Yad Vashem Archive (1-0/32) documentation: a compilation of reports by the Jewish Committee recording evidence taken from survivors of towns and villages in Galicia and miscellaneous files and reports

PH

Pinkhas Hakehillor, 'Encyclopedia of Jewish Communities, Poland' (East and West Galicia), vols. 2, 3 (Jerusalem: Yad Vashem 1980 and 1984) (in Hebrew)

TRANSPORTATIONS TO BELŻEC, 1942²¹

FEBRUARY/MARCH

500²²

1. Belżec village locality:	500 ²³
2. Mosty Małe ²³	
3. Lubycza Królewska ²⁴	
4. Tomaszów Lubelski ²⁵	
5. Biłgoraj	2,500 ²⁶
6. Drohobycz	1,500 ²⁷
7. Dubienka	843 ²⁸
Germany:	
8. Bad Kissingen	106 ²⁹
9. Fürth	224 ³⁰
10. Würzburg	320 ³¹
11. Hrubieszów	1,343 ³²
12. Izbica Lubelski	2,200 ³³
13. Kazimierz Dolny	2,000 ³⁴
14. Lublin	11,600 ³⁵
15. Lwów	15,000 ³⁶
16. Mielec	4,500 ³⁷
17. Opole Lubelskie	3,000 ³⁸

90

90 Belzec: Number of Victims

(cont.)

18. Piaski	3,400 ³⁹
19. Rawa Ruska	1,500 ⁴⁰
20. Rohatyń	2,000 ⁴¹
21. Rzeszów	2,000 ⁴²
22. Siennica Różana	272 ⁴³
23. Stanisławów	6,000 ⁴⁴
24. Trawniki	600 ⁴⁵
25. Truskawiec	100 ⁴⁶
26. Wawolnica-Opole	1,500 ⁴⁷
27. Zamość	200 ⁴⁸
28. Żółkiew	700 ⁴⁹
TOTAL	63,908

APRIL

1. Biłgoraj	500 ⁵¹
2. Cieszanów	5,000 ⁵²
3. Greater Germany:	2,000 ⁵³
4. Augsburg	(129) ⁵⁴
5. Bamberg	(105) ⁵⁵
6. České Budějovice	(909) ⁵⁶
7. Nuremberg	(650) ⁵⁷
8. Izbica Lubelska	2,400 ⁵⁸
9. Kołomyja	7,050 ⁵⁹
10. Horodenka	(1,500)
11. Kosów	(1,000)
12. Kutry	(950)
13. Peczenizyn	(1,000)
14. Śniatyn	(1,000)
15. Tlumacz	(1,200)
16. Zabłotów	(400)
17. Krasniczyn	1,000 ⁶⁰
18. Kraśnik	2,000 ⁶¹
19. Krasnostaw	1,000 ⁶²
20. Lubaczów	2,000 ⁶³
21. Lubartów	800 ⁶⁴
22. Lublin	20,000 ⁶⁵
23. Lwów	5,000 ⁶⁶
24. Piaski	4,200 ⁶⁷
25. Radomyśl nad Sanem	384 ⁶⁸
26. Skalat	600 ⁶⁹
27. Stanisławów	2,500 ⁷⁰
28. Zamość	3,000 ⁷¹
TOTAL	59,434

R. O'NEIL 91

MAY

1. Bełż	1,500 ⁷¹
2. Biłgoraj	1,000 ⁷¹
3. Cieszanów	1,300 ⁷⁴
4. Germany	2,252 ⁷³
5. Janów Lubelski	4,500 ⁷⁶
6. Jarczów	100s ⁷⁷
7. Komarów-Osada	1,500 ⁷⁸
8. Laszczów	350 ⁷⁹
9. Majdan Górny	100s ⁸⁰
10. Szczepieszyn	280 ⁸¹
11. Tyszowce	1,000 ⁸²
12. Zamość	1,600 ⁸³
TOTAL	15,482

NB: 100s or 1,000s denote that the minimum figure is recorded, i.e. 100 or 1,000

JUNE⁸⁴

1. Dębica	12,000 ⁸⁵
2. Baranów	
3. Ostrów	
4. Pilzno	
5. Precław	
6. Ropczyce	
7. Kołomyja	2,000 ⁸⁶
8. Gwóźdźciec	
9. Kosów	
10. Kuty	
11. Obertyń	
12. Zabłotów	
13. Kopczyńce	1,100 ⁸⁷
14. Cracow	10,000 ⁸⁸
15. Lwów	5,000 ⁸⁹
16. Niemirów	500 ⁹⁰
17. Olkusz	3,000 ⁹¹
18. Tarnów	11,500 ⁹²
19. Dabrowa Tarnowska	(450)
TOTAL	45,100

JULY⁹³

1. Bircza	1,000 ⁹⁴
2. Chyrów	900 ⁹⁵
3. Dębica	12,000 ⁹⁶
4. Baranów	

92

92 Belzec: Number of Victims

(cont.)

5. Pilzno	
6. Radomyśl-Wielki	
7. Ropczyce	
8. Rozadów	
9. Sędziszów	
10. Wielpole-Skrzyńskie	
11. Dobromil	1,700 ⁹⁷
12. Dukla	3,000 ⁹⁸
13. Kopczyńce	100s ⁹⁹
14. Niewiarów	1,000 ¹⁰⁰
15. Przemyśl	13,000 ¹⁰¹
16. Rawa-Ruska	3,500 ¹⁰²
17. Ryglica	400 ¹⁰³
18. Rzeszów	22,000 ¹⁰⁴
19. Blazowa	
20. Czudec	
21. Głogów	
22. Jawornik Polski	
23. Kolbuszowa	
24. Niebylec	
25. Sokółów	
26. Stryszów	
27. Tyczyn	
28. Sasów	1,000 ¹⁰⁵
29. Szczepietnica	400 ¹⁰⁶
30. Tarnobrzeg	12,000 ¹⁰⁷
31. Tarnów	1,800 ¹⁰⁸
32. Tłuste	300 ¹⁰⁹
33. Uhnów	1,000 ¹¹⁰
TOTAL	75,100

AUGUST¹¹

1. Biłgoraj	500 ¹¹²
2. Bochnia	2,600 ¹¹³
3. Bobrka	1,260 ¹¹⁴
4. Bolechów	2,000 ¹¹⁵
5. Borysław	2,000 ¹¹⁶
6. Brzuchowice	250 ¹¹⁷
7. Chorostków	1,500 ¹¹⁸
8. Chyrów	900 ¹¹⁹
9. Czortków	2,500 ¹²⁰
10. Czernelica	100s ¹²¹
11. Buczac	2,850 ¹²²

R. O'NEIL 93

(cont.)

12. Tłuste	300 ¹²³
13. Dolina	3,000 ¹²⁴
14. Drohobycz	5,000 ¹²⁵
15. Garbatka	1,100 ¹²⁶
16. Głogów	137 ¹²⁷
17. Goraj	800 ¹²⁸
18. Grodek Jagiellonski	2,500 ¹²⁹
19. Jarosław	12,000 ¹³⁰
20. Łańcut	131
21. Leżajsk	132
22. Zolynia	133
23. Radymno	134
24. Jasło	16,000 ¹³⁵
25. Bezdzedza	
26. Biecz	
27. Bobowa	
28. Fryszak	
29. Gorlice	
30. Jedlicze	
31. Kołaczyce	
32. Olpiny	
33. Jezierna	300 ¹³⁶
34. Jezierzany	200 ¹³⁷
35. Krosno	5,000 ¹³⁸
36. Blizne	
37. Brzozów	
38. Domardz	
39. Dukla	
40. Golcowa	
41. Gwóźnica	
42. Jasienica	
43. Komancz	
44. Korczyna	
45. Markowiec	
46. Niebieszczany	
47. Nowotaniec	
48. Orzechowka	
49. Pielnia	
50. Rymanów	
51. Tokarnia	
52. Wesolá	
53. Wola Janienicka	
54. Zmigród	
55. Lwów	50,000 ¹³⁹

94

94 Belzec: Number of Victims

(cont.)

56. Medenica gmina	100s ¹⁴⁰
57. Mikulince	1,200 ¹⁴¹
58. Nowy Sącz	16,000 ¹⁴²
59. Grybów	
60. Krynica Zdrój	
61. Labowa	
62. Łącko	3,000 ¹
63. Limanowa	
64. Piwniczna	
65. Stary Sącz	
66. Nowy Targ	3,000 ¹⁴³
67. Czarny Dunajec	
68. Czorsztyn	
69. Krościenko	
70. Rabka	
71. Szczawnica	
72. Olesko	472 ¹⁴⁴
73. Pilzno	1,000 ¹⁴⁵
74. Przemyśl	12,500 ¹⁴⁶
75. Rzeszów	1,000 ¹⁴⁷
76. Sambor	4,000 ¹⁴⁸
77. Sasów	100 ¹⁴⁹
78. Schodnica	200 ¹⁵⁰
79. Skalat	600 ¹⁵¹
80. Skawina	2,000 ¹⁵²
81. Stanisławów	1,000 ¹⁵³
82. Stary Sambor	1,500 ¹⁵⁴
83. Stary Sącz	700 ¹⁵⁵
84. Stebnik	150 ¹⁵⁶
85. Strzeliska Nowy	1,252 ¹⁵⁷
86. Strzyki	270 ¹⁵⁸
87. Szczepietnica	400 ¹⁵⁹
88. Szczerec	180 ¹⁶⁰
89. Tarnogród	1,000 ¹⁶¹
90. Tarnopol	4,000 ¹⁶²
91. Tarnów	9,000 ¹⁶³
92. Trembowla	100s ¹⁶⁴
93. Truskawiec	100 ¹⁶⁵
94. Turka	5,000 ¹⁶⁶
95. Wieliczka	8,000 ¹⁶⁷
96. Zamość	500 ¹⁶⁸
97. Zastaw	4,000 ¹⁶⁹
98. Zbaraż	1,000 ¹⁷⁰
99. Zborów	1,300 ¹⁷¹

R. O'NEIL 95

(cont.)

100. Złoczów	2,700 ¹⁷²
101. Zółkiewka	1,000 ¹⁷³
102. Zwierzyniec	300 ¹⁷⁴
TOTAL	198,321

SEPTEMBER¹⁷⁵

1. Biłgoraj	5,000 ¹⁷⁶
2. Boroszczów	800 ¹⁷⁷
3. Brody	3,000 ¹⁷⁸
4. Brzezany	1,000 ¹⁷⁹
5. Biały Kamień	350 ¹⁸⁰
6. Bolszowce	1,000 ¹⁸¹
7. Buczacz	1,000 ¹⁸²
8. Buczaczwice	200 ¹⁸³
9. Bursztyn	200 ¹⁸⁴
10. Kozowa	1,000 ¹⁸⁵
11. Narajów	900 ¹⁸⁶
12. Podhajce	1,000 ¹⁸⁷
13. Rohatyń	1,000 ¹⁸⁸
14. Chorostkow	1,200 ¹⁸⁹
15. Czortków	1,500 ¹⁹⁰
16. Suchystraw	
17. Oryszkowice	
18. Husiatyń	
19. Borszczów	800 ¹⁹¹
20. Jezierzany	900 ¹⁹²
21. Kopczyńce	1,000 ¹⁹³
22. Korolówka	700 ¹⁹⁴
23. Mielnica	2,000 ¹⁹⁵
24. Probuzna	1,500 ¹⁹⁶
25. Zaleszczyki	2,000 ¹⁹⁷
26. Skala-Podlaska	1,500 ¹⁹⁸
27. Dąbrowa Tarnowska	1,176 ¹⁹⁹
28. Goraj	700 ²⁰⁰
29. Gorlice	700 ²⁰¹
30. Kalusz	4,600 ²⁰²
31. Kołomyja	15,000 ²⁰³
32. Horodeńka	(800)
33. Jabłonów	(600)
34. Kosow	(800)
35. Kuty	(500)
36. Pistyn	(100)
37. Rożnów	(100)

96 Beżec: Number of Victims

(cont.)	
38. Śniatyn	(2,000)
39. Żabie	(200)
40. Zabłotów	(250)
41. Kamionka Strumiłowa	1,500 ²⁰⁴
42. Dalnicz	
43. Kłodno	
44. Krystynopol	
45. Pieczychwosty	
46. Radziechów	1,400 ²⁰⁵
47. Sokal	2,500 ²⁰⁴
48. Steniatyn	
49. Zeldec	
50. Kopczyńce	100s ²⁰⁷
51. Cracow District	12,000 ²⁰⁸
52. Dąbrowa Tarnowska	
53. Brzesko	(500)
54. Żabno	
55. Tarnów	8,000 ²⁰⁹
56. Tuchów	(3,000)
57. Zakliczyn	
58. Lublin	2,000 ²¹⁰
59. Lwów	1,000 ²¹¹
60. Miechów	10,000 ²¹²
61. Działoszyce	(8,300)
62. Proszowice	(100s)
63. Skalbierz	(100s)
64. Słomniki	(100s)
65. Wolbrom	1,000
66. Piaski	1,000s ²¹³
67. Pomorzany	1,000 ²¹⁴
68. Przemyślany	2,500 ²¹⁵
69. Rabka	100s ²¹⁶
70. Sambor	2,000 ²¹⁷
71. Sanok District	13,000 ²¹⁸
72. Baligród	
73. Lesko	
74. Sanok	
75. Ustrzyki	
76. Zagorz	
77. Ustrzyki Dolne	
78. Skalat	3,000 ²¹⁹
79. Stanisławów	5,000 ²²⁰
80. Stryj District	3,000 ²²¹
81. Bolechów	2,000 ²²²

R. O'NEIL 97

(cont.)

82. Chodorów	2,000 ²²³
83. Brzozdowce	300 ²²⁴
84. Mikołajów	500 ²²⁵
85. Rozdol	1,000 ²²⁶
86. Skole	2,00 ²²⁷
87. Żydaczów	500 ²²⁸
88. Żurawno	500 ²²⁹
89. Tarnopol	1,000 ²³⁰
90. Ustrzyki Dolne	1,500 ²³¹
91. Zamość	400 ²³²
92. Zbaraz	100s ²³³
93. Zborów	1,000 ²³⁴
94. Żydanów	500 ²³⁵
TOTAL	135,126

OCTOBER

1. Annopol	1,943 ²³⁶
2. Biłgoraj	500 ²³⁷
3. Bolechów	400 ²³⁸
4. Bolechowce	1,000 ²³⁹
5. Brzezany	4,000 ²⁴⁰
6. Buczac	1,500 ²⁴¹
7. Buczaczewce	300 ²⁴²
8. Bursztyn	4,000 ²⁴³
9. Bychawa	3,000 ²⁴⁴
10. Chodorów	350 ²⁴⁵
11. Chorostków	2,200 ²⁴⁶
12. Czortków	500 ²⁴⁷
13. Drohobycz	2,300 ²⁴⁸
14. Borysław	1,500 ²⁴⁹
15. Sambor	4,000 ²⁵⁰
16. Dzierkowice	146 ²⁵¹
17. Firlej	317 ²⁵²
18. Gródek Jagielloński	450 ²⁵³
19. Grzymałów	200 ²⁵⁴
20. Jabłonów	100s ²⁵⁵
21. Kamionka Stumilowa	500 ²⁵⁶
22. Kołomyja	4,500 ²⁵⁷
23. Końskawola	2,000 ²⁵⁸
24. Koropce	1,000 ²⁵⁹
25. Kozów	100s ²⁶⁰
26. Cracow	6,000 ²⁶¹
27. Kraśnik	1,000s ²⁶²

98

98 Bełżec: Number of Victims

(cont.)

28. Krasnystaw	10,000 ²⁶³
29. Krowica	100 ^{s264}
30. Kutry	100 ^{s265}
31. Leczna	1,000 ²⁶⁶
32. Łopatyń	400 ²⁶⁷
33. Lubaczów	2,000 ²⁶⁸
34. Lubartów	4,500 ²⁶⁹
35. Lubycza Królewska	1,000 ²⁷⁰
36. Modliborzyce	2,202 ²⁷¹
37. Monasterzyska	2,500 ²⁷²
38. Mościska	2,000 ²⁷³
39. Opole Lubelskie	3,000 ²⁷⁴
40. Mosty Wielkie	1,000 ²⁷⁵
41. Oleszyce	100 ^{s276}
42. Pistyn	100 ^{s277}
43. Podhajce	1,500 ²⁷⁸
44. Podwoloczyska	1,000 ²⁷⁹
45. Pomorzany	100 ^{s280}
46. Radziechów	1,000 ²⁸¹
47. Sadowa Wiśnia	500 ²⁸²
48. Sandomierz	3,230 ²⁸³
49. Skalar	3,000 ²⁸⁴
50. Śniatyń	100 ^{s285}
51. Sokal	2,500 ²⁸⁶
52. Stryj	2,000 ²⁸⁷
53. Szczecbrzeszyn	1,000 ²⁸⁸
54. Tarnopól	750 ²⁸⁹
55. Tartaków	900 ²⁹⁰
56. Tłuste	1,000 ²⁹¹
57. Ulanów	500 ²⁹²
58. Urzędów	500 ²⁹³
59. Witków Nowy	1,000 ²⁹⁴
60. Zabłotów	100 ^{s295}
61. Zakrzówek	1,176 ²⁹⁶
62. Zamość	4,000 ²⁹⁷
63. Zawichost	5,000 ²⁹⁸
64. Zbarz	1,000 ²⁹⁹
65. Zwierzyniec	100 ^{s300}
TOTAL	105,764

NOVEMBER

1. Budzanów	2,000 ³⁰¹
2. Biłgoraj	4,000 ³⁰²

R. O'NEIL 99

(cont.)

3. Bochnia	570 ¹⁰³
4. Bolechów	300 ¹⁰⁴
5. Borszczów	800 ¹⁰⁵
6. Borysław	600 ¹⁰⁶
7. Brody	250 ¹⁰⁷
8. Brzezany	1,000 ¹⁰⁸
9. Brzesko	2,500 ¹⁰⁹
10. Buczacz	2,750 ¹¹⁰
11. Budzanów	100 ¹¹¹
12. Drohobycz	1,000 ¹¹²
13. Frampo	1,600 ¹¹³
14. Janów Lubelski	300 ¹¹⁴
15. Janów	300 ¹¹⁵
16. Jaworów	1,500 ¹¹⁶
17. Józefów	600 ¹¹⁷
18. Komarno	2,000 ¹¹⁸
19. Komarów Osada	1,000 ¹¹⁹
20. Kolbuszowa	2,500 ¹²⁰
21. Kosów	2,500 ¹²¹
22. Kozłowa	100 ¹²²
23. Kraśnik	3,000 ¹²³
24. Krzeszów	2,500 ¹²⁴
25. Kulikow	500 ¹²⁵
26. Lwów (+ Janowska KZ)	10,000 ¹²⁶
27. Mikulince	2,000 ¹²⁷
28. Modliborzycze	1,300 ¹²⁸
29. Mościska	2,500 ¹²⁹
30. Oleszyńce	1,000 ¹³⁰
31. Przemyśl	4,000 ¹³¹
32. Rudki	800 ¹³²
33. Rzeszów	2,000 ¹³³
34. Sasów	400 ¹³⁴
35. Skalat	1,100 ¹³⁵
36. Strusów	100 ¹³⁶
37. Stryj	1,500 ¹³⁷
38. Szczecbrzeszyn	2,000 ¹³⁸
39. Szczercz	600 ¹³⁹
40. Tarnogród	3,000 ¹⁴⁰
41. Tarnopol	2,500 ¹⁴¹
42. Tarnów	3,000 ¹⁴²
43. Tłumacz	2,000 ¹⁴³
44. Trembowla	1,400 ¹⁴⁴
45. Tuchów	1,000 ¹⁴⁵
46. Zaklików	2,000 ¹⁴⁶

100 Bełżec: Number of Victims

(cont.)

47. Zakliczyn	500 ³⁴⁷
48. Zakrzówek	100s ³⁴⁸
49. Zamość	4,000 ³⁴⁹
50. Zbaraz	1,000 ³⁵⁰
51. Żabno	1,000 ³⁵¹
52. Złoczów	2,500 ³⁵²
53. Żółkiew	2,500 ³⁵³
TOTAL	89,070

DECEMBER³⁵⁴

1. Bolszowce	100s ³⁵⁵
2. Brzezany	1,500 ³⁵⁶
3. Buczaczone	100s ³⁵⁷
4. Bursztyn	100s ³⁵⁸
5. Czortków	1,000+ ³⁵⁹
6. Borszczów	100s ³⁶⁰
7. Buczacz	100s ³⁶¹
8. Kopyczynce	100s ³⁶²
9. Krosno	600 ³⁶³
10. Narajów	500 ³⁶⁴
11. Przemyślany	3,000 ³⁶⁵
12. Rawa Ruska	2,500 ³⁶⁶
13. Lubycza Królewska	700 ³⁶⁷
14. Magierów	100s ³⁶⁸
15. Niemirów	1,000 ³⁶⁹
16. Potylicz	300 ³⁷⁰
17. Uhnów	100s ³⁷¹
18. Rohatyń	1,250 ³⁷²
19. Tomaszów Lubelski	100s ³⁷³
TOTAL	13,250

SUMMARY

March	63,908
April	59,434
May	15,482
June	45,100
July	75,100
August	198,321
September	135,126
October	105,764
November	89,070
December	13,250
TOTAL, MARCH-DECEMBER 1942	800,555

R. O'NEIL 101

EXTERMINATION AT AUSCHWITZ,
SOBIBÓR AND TREBLINKA
OF JEWS IN GALICIAN DISTRICT IN 1943
FOLLOWING CLOSURE OF BEŁŻEC

JANUARY

1. Gródek Jagielloński	1,300 ³⁷⁴
2. Jaryczów Nowy	2,500 ³⁷⁵
3. Kamionka Strumiłowa	100s ³⁷⁶
4. Lubaczów	2,000 ³⁷⁷
5. Lwów	15,000 ³⁷⁸
6. Stanisławów	1,000 ³⁷⁹
TOTAL	21,900

FEBRUARY

7. Boryław	600 ³⁸⁰
8. Buczacz	2,000 ³⁸¹
9. Chodorów	200 ³⁸²
10. Kołomyja	1,500 ³⁸³
11. Mosty Wielkie	100s ³⁸⁴
12. Stanisławów	10,000 ³⁸⁵
13. Stryj	2,000 ³⁸⁶
14. Thuste	40 ³⁸⁷
TOTAL	16,440

MARCH

15. Cracow	4,000 ³⁸⁸
16. Lwów	1,500 ³⁸⁹
17. Sambor	900 ³⁹⁰
18. Szebnie	100s ³⁹¹
19. Zółkiew	2,000 ³⁹²
TOTAL	8,500

APRIL

20. Brzezany	2,000 ³⁹³
21. Jaworów	3,489 ³⁹⁴
22. Krakowiec	529 ³⁹⁵
23. Mościska	2,328 ³⁹⁶
24. Sadowa Wiśnia	25 ³⁹⁷
25. Szkło	53 ³⁹⁸
26. Wielkie Oczy	547 ³⁹⁹

102 Bełzec: Number of Victims

(cont.)	500 ⁴⁰³
27. Komarno	
28. Kozowa	1,000 ⁴⁰¹
29. Leszniów	100 ⁴⁰²
30. Lwów	100s ⁴⁰³
31. Przemyśl	100 ⁴⁰⁴
32. Rudki	1,700 ⁴⁰⁵
33. Sambor	1,000 ⁴⁰⁶
34. Skalat	750 ⁴⁰⁷
35. Złoczów	5,000 ⁴⁰⁸
36. Żółkiew	100s ⁴⁰⁹
TOTAL	15,821

MAY

37. Brody	2,500 ⁴¹⁰
38. Busk	1,000 ⁴¹¹
39. Przemyślany	100s ⁴¹²
40. Skalat	660 ⁴¹³
41. Sokal	2,500 ⁴¹⁴
42. Stryj	1,000 ⁴¹⁵
43. Tłuste	3,000 ⁴¹⁶
TOTAL	10,760

JUNE

44. Bełzec	306 ⁴¹⁷
45. Boroszczów	700 ⁴¹⁸
46. Borysław	700 ⁴¹⁹
47. Brzezany	100s ⁴²⁰
48. Buczac	700 ⁴²¹
49. Czortków	100s ⁴²²
50. Drohobycz	100s ⁴²³
51. Kozowa	400 ⁴²⁴
52. Lwów	13,000 ⁴²⁵
53. Olesko	100s ⁴²⁶
54. Podhajce	300 ⁴²⁷
55. Podwoleczyska	100s ⁴²⁸
56. Przemyślany	100s ⁴²⁹
57. Rawa Ruska	1,000 ⁴³⁰
58. Skalat	100s ⁴³¹
59. Rohatyn	1,000 ⁴³²
60. Skala Podolska	800 ⁴³³
61. Stryj	100s ⁴³⁴
62. Sambor	100s ⁴³⁵

R. O'NEIL 103

(cont.)	4,000 ⁴³⁶
63. Tarnopol	
64. Trembowla	900 ⁴³⁷
65. Tluste	1,000 ⁴³⁸
66. Włodawa	1,000 ⁴³⁹
67. Zbaraz	100s ⁴⁴⁰
TOTAL	26,706

JULY

68. Borysław	100s ⁴⁴¹
69. Bolechów	300 ⁴⁴²
70. Jaryczów Nowy	100s ⁴⁴³
71. Jezierzna	100s ⁴⁴⁴
72. Kamionka Strumilowa	5,000 ⁴⁴⁵
73. Skalat	400 ⁴⁴⁶
74. Winniki	100s ⁴⁴⁷
75. Złoczów	100s ⁴⁴⁸
TOTAL	6,200

AUGUST

76. Borszczów	360 ⁴⁴⁹
77. Jaktorów	1,000 ⁴⁵⁰
78. Lackie Wielkie	1,000 ⁴⁵¹
79. Sasów	1,000 ⁴⁵²
TOTAL	3,360

SEPTEMBER

OCTOBER

80. Lwów (Janowska)	2,000 ⁴⁵³
TOTAL	2,000

NOVEMBER

81. Borki	50 ⁴⁵⁴
82. Drohobycz	200 ⁴⁵⁵
83. Krychów	1,500 ⁴⁵⁶
84. Lwów	1,000s ⁴⁵⁷
85. Lublin	2,500 ⁴⁵⁸
86. Majdanek	18,000 ⁴⁵⁹
87. Poniatowa	14,000 ⁴⁶⁰
88. Rzeszów	1,000 ⁴⁶¹
89. Szebnie	3,300 ⁴⁶²
90. Trawniki	8,000 ⁴⁶³
TOTAL	49,550

104 Bełżec: Number of Victims

DECEMBER

1944	
91. Borysław	700 ⁴⁴
92. Buczac	300 ⁴⁵
TOTAL	1,000

SUMMARY

January	21,900
February	16,440
March	8,500
April	15,821
May	10,760
June	26,706
July	6,200
August	3,360
September	
October	2,000
November	49,550
December	
January 1944	1,000
TOTAL 1943-4	211,787

CONCLUSION

To Bełżec	800,555
To Auschwitz, Sobibór or Treblinka	211,787
Total number of victims, 17 March 1942-January 1944	1,012,342

<i>Resettlement transports from Galician District</i>	<i>Percentage</i>
To Bełżec	96
To Treblinka	1
To Sobibór	2
To other camps	1

<i>Resettlement transports from Lublin District</i>	<i>Percentage</i>
To Bełżec	39
To Treblinka	14
To Sobibór	40
To other camps	1

<i>Resettlement transports from Cracow District</i>	<i>Percentage</i>
To Bełżec	60
To Auschwitz	31
To other camps	9

- 1 Okręgowa Komisja Do Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu/Instytut Pamięci Narodowej, Lublin (hereafter OKBZ), file Ds. 1604/45-Zamość.
- 2 The Main Commission for the Investigation of German Crimes in Poland (hereafter MCIG), Warsaw, 1947.
- 3 The Chelmo camp was a former agricultural building. The gasings that occurred there were carried out by the use of vans which collected the Jews and drove them to the forest; they were killed on the journey by the exhaust fumes from the vehicles. A secret directive from the Reichssicherheitshauptamt in Berlin dated 8 June 1942 recommended 9-10 Jews per sq. m. in the gassing vans at Chelmo.
- 4 I have used the same evidence as was available to the Commission.
- 5 See *East European Jewish Affairs*, vol. 28, no. 2, 1998-9, 49-62.
- 6 For the purpose of cubic capacity calculations, all depths should read 6m. The varying depths show where the investigation located human remains. All mass graves of whatever dimensions were excavated to a depth of 6m (the Berlin order). All these graves were exhumed and the bodies burnt and crushed, and then reinterred.
- 7 YVA, TR-10/517, Belzec-Oberhauser, Landgericht München, also ZStL, file AR-Z 252/59; Oberhauser, 2887; Gley, 6 February 1962/Munster. During the Belzec trial in Munich in 1963-4, Gley originally stated that at least 660,000 corpses had been cremated. He later changed this to 600,000, and then to at least 540,000. Other witnesses have made their own calculations: Alojzy Berezowski, the Belzec stationmaster, states that the final death toll may be 1 million victims, OKBZ file Ds. 1604/45-Zamość; Berezowski, 12 April 1946. It may be possible during future investigations at Belzec to estimate the number of corpses that were once contained in the thirty-three mass graves, based on the known number of corpses exhumed from mass graves at other sites—Bergen-Belsen, Katyn, Kharkov—and the contents and cubic capacity of these graves.
- 8 Although there were quiet times due to reconstruction and transport difficulties, Belzec still managed to feed the gas chambers: during the construction of the new gas chambers, the old ones were still being used and many Jews were brought to the camp by road transport and on foot.
- 9 See Eugene Szrojt, 'The Belzec extermination camp', German Crimes in Poland, Central Commission for War Crimes (Warsaw 1946-7), vol. II.
- 10 Ibid. Testimony of Stefan Kirs, 20 February 1946. Kirs was a train driver who brought transports to the camp from Rawa Ruska and on occasion observed what was occurring inside the camp.
- 11 On 4 July 1944 a lone Russian aircraft dropped a solitary bomb over Belzec which happened to hit an ammunition train standing in the station. The railway station was completely destroyed together with all its records.
- 12 Rudolf Reder, 'Belzec', Cracow, 1946, 42-4.
- 13 Ibid. See also YA, 126.
- 14 After Belzec closed down, Göckel was transferred to Treblinka.
- 15 See the Kolomyja transport of 10 September 1942.
- 16 It was a practice of the transport organizers to attach passenger coaches to the front and rear of wagon transports for the guard detachments.
- 17 YA, 126.
- 18 No trace of the gas chambers has been found to date.
- 19 Lupins were still evident in 1997-9.
- 20 The camp officially closed on 8 May 1943, when the SS garrison was transferred to other camps. See testimony of Tadeusz Misiewicz, the booking clerk at Belzec railway station, dated 15 October 1943, Belzec-OKBZ, file Ds. 1604/45-Zamość.

FEBRUARY/MARCH 1942

- 21 After Wannsee, the extermination of the Jews was to be carried out by the civil and security authorities. At a conference held in Lublin on 16 March 1942, between representatives of the Governor-General (Frank), the HSSPF, Frederick W. Kruger, and Globocnik's gang, a final protocol was worked out for the resettlements to Belzec: those incapable of work to be sent to Belzec; capable workers to be held in work camps according to their professions; the town of Piaszki to be cleared of Jews and made accessible for incoming Jews from the Reich; and arrangements to be made to receive and embark 4-5 transports daily of 1,000 Jews, each transport for resettlement to Belzec. 27,800 (16 transports, Lublin), and 16,700 (11 transports, Lwów) were deported in March to Belzec. See Reitlinger, *The Final*

106 Belżec: Number of Victims

- Solution* (London 1953), 268. See also YA, 44-5.
- 22 County of Zamość (Lublin), MG map 107. Jews were in the first deportation to Belżec.
 - 23 County of Rawa Ruska (Galicia), YA; MG, map 111; TB, table 7.
 - 24 County of Rawa Ruska (Galicia). Some of the first victims came from this town and were engaged in building the camp.
 - 25 County of Zamość (Lublin), the nearest town to Belżec (5km).
 - 26 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 111.
 - 27 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 111. See also YA, table 4 (2,000); YVA O-7/32; TB, table 4 (1,000), 24-5 March 1942. See also YVA, LL/2, 3/42: 3,000 Jews deported to Belżec.
 - 28 *Ibid.*; MG, map 107.
 - 29 MG, map 109. Exactly why the Nazis chose Bad Kissingen for resettlement is not clear, but it was probably a further sweep to collect Jews living in remote places who had previously avoided arrest. Initially, after their long journey from Germany to the east, they probably spent a very short time in one of the ghetto transit camps (Izbica/Piaski). This transport presents us with a problem when determining 'numbers' as there were also resettlement transports recorded from both Izbica and Piaski; whether the Bad Kissinger Jews were included in this number, it is difficult to say. This problem was to recur throughout my research and in many cases we cannot be sure that these findings are accurate for this reason. The following are locations from which Jews were removed for resettlement and deported along with other local transports on 24 March 1942—Bruchena (4), Bad Kissingen (23), Bad Neustadt (3), Bad Neustadt (3), Geroda (6), Hochheim (9), Kleinbardorf (3), Kleinfeld (6), Kleinsteinach (4), Lennershausen (2), Massbach (3), Pfaffenhausen (13), Platz (2), Poppenlauer (14), Schöndra (6), Steinach (4), Steinach (4), Volkersleir (4).
 - 30 MG, map 110. 224 Jews from this district joined the main transport on 24 March 1942.
 - 31 MG, map 109: all deported from Würzburg 24 March 1942—Acholshausen (2), Allersheim (2), Altenschoenbach (5), Estenfeld (4), Gaukönigshofen (25), Geroldshausen (2), Geroldshofen (19), Giebelstadt (5), Gossmannsdorf (3), Grosslangheim (2), Hochberg (4), Huttenheim (3), Kitzingen (76), Laudenbach (11), Lulsfeld (3), Mainbernheim (2), Marktbreit (23), Nordheim (4), Oberalterheim (4), Oberrhein (5), Prichsenstadt (7), Reichenberg (12), Rimpf (6), Schwanfeld (8), Theilheim (31), Thungen (3), Veitshochheim (4), Wiesenbrunn (3), Zeilitzheim.
 - 32 County of Hrubieszów (Lublin), MG, map 107.
 - 33 County of Krasnostaw (Lublin), MG, map 111. See also YA (2,200); YVA O-7/32, the 17 March 1942 transport which included many Theresienstadt Jews. The second transport, 24 March 1942, contained the Jews from Germany—see above, TB table 7 (2,200, 24 March 1942, 2 transports from Czechoslovakia).
 - 34 County of Puławy (Lublin), MG, map 111. See also YVA O-7/32; TB, 30 March 1942, table 9.
 - 35 County of Lublin (Lublin), MG, map 111. Lublin bore the brunt of the first resettlement transports to Belżec and nearly all the Jewish population of over 30,000 was transported to Belżec over a two-week period. MG shows two transports dated 17 March (1,600) and 18-24 March (10,000). Others quote differing numbers in March and April, but the overall Jewish population of Lublin was surely exterminated in Belżec. See also YA (17 March-4 April, 30,000); YVA (16 transports from Lublin to Belżec); TB, table 1. At a press conference on 9 July 1942, Stanisław Mikolajczyk, the then Deputy Prime Minister in Exile, stated: 'We learned that part of the Jews from the Lublin District—26,000 of them—were directed during the night of 23-24 March 1942 to camps at Belżec and Trawniki.'
 - 36 County of Lwów (Galicia), MG, map 111. See also YA (15 March-1 April); YVA (11 transports from Lwów to Belżec); TB, table 1; YVA O-1/32.
 - 37 County of Dębica (Cracow), MG, map 107—one of the very first transports to Belżec. See also YVA KK/5, 13 March 1942.
 - 38 County of Puławy (Lublin), MG, map 111; YVA O-1/32 (Jews from Puławy and Austria); TB, 31 March 1942.
 - 39 County of Lublin (Lublin), MG, map 111. See also YA; YVA O-7/32; TB, table 8 (Jews from Austria, Germany and Czechoslovakia). Now that Piaski was the main point of Jewish embarkation to Belżec, every Jew deported from Piaski to Belżec was replaced by a Jew from outside the district (e.g. 5,000 Piaski-Belżec was replaced by 5,000 from Germany-Piaski). See report by Dr Richard Turk, 7 April 1942, YA, 45.
 - 40 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 111; YA; YVA.

- 41 County of Brzezany (Galicia), MG, map 111; YVA.
- 42 County of Rzeszów (Cracow), YVA.
- 43 County of Krasnostaw (Lublin), MG, map 111; TB (via Lublin).
- 44 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 111. See also YA (5,000, 31 March 1942); YVA O-1/32 (included 1,000 Hungarian Jews); TB, table 9 (5,000, 31 March 1942).
- 45 County of Lublin (Lublin), YVA.
- 46 County of Drohobycz (Galicia), TB, table 4.
- 47 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 111. See also YVA O-1/32; TB, table 9.
- 48 County of Zamość (Lublin), MG, map 111.
- 49 County of Lwów (Galicia), MG, map 111. See also YA (25-26 March); YVA O-1/32; TB, table 7.

APRIL 1942

- 50 The opening phase (17 March-14 April 1942) was a time of fine-tuning the reception of these transports in the camp. So many corpses were now being buried in the mass graves that problems of disposal were surfacing (see Gitta Sereny, *Into the Darkness* (London 1974), 112). Due to the warm spring weather, bodies were decomposing too quickly and rising above ground level, thus causing a health hazard in the vicinity. To combat this, large quantities of lime were shipped into the camp to cover these early mass graves. This is confirmed by the soil sample findings taken during the 1997-9 investigation. Grave no. 14 (identified 1998) measured 90m x 30m x 6m deep. We have a further complication with regard to operational dates at Belzec which are in conflict with some assessments. The inconsistency concerns the actual period when Belzec was closed for the reconstruction of the second series of gas chambers. Unlike Treblinka, where gassings continued in the first gas chambers at the same time, the second, much larger chambers were being built. The first gas chambers were inadequate due to the flimsy air-tight construction. In practice, only one of the three chambers in Belzec with a capacity of 100 was ever fully operational. The facts, as we know them, derive from the statements made by Josef Oberhauser on 26 February 1960 and 20 April 1960, who claims that Wirth left Belzec for Berlin directly after the February experimental gassings and returned with an increase in staff in time for the gassings commencing 17 March 1942. In the latter statement (12 December 1962), Oberhauser refers to the suspension and new construction to late June-early July (YA, 72-3). Christopher Browning, 'Perspectives of the Holocaust', *Beyond Warsaw and Eddz: The Holocaust in Poland* (Oxford 1993), 88-9, comes to the conclusion, and I am inclined to agree with him, that Oberhauser's earlier statements are more reliable. Oberhauser, who finally left Belzec with Wirth on 1 August 1942, was, in my view, shifting the balance of destruction as a defensive lie for the period in which he was most active in the camp.
- 51 County of Bilgoraj (Lublin), YVA, 4 April 1942.
- 52 County of Zamość (Lublin), map 115; TB.
- 53 MG, map 116, deportations from Germany to Izbica and Piask then Belzec. The intensity of the deportations is reflected in the smallest Jewish communities in southern Germany: Bad Kissingen (23), Coburg (27), Fischach (56), Hammelberg (13), Hassfurt (16), Kalbach (27), Krumbach (16), Landshut (11), Lindau (3), Memmingen (22), Nordlingen (25), Pappenlauser (14), Schweinfurt (30).
- 54 *Ibid.*, (129), 3 April 1942.
- 55 *Ibid.*, (105), 25 March 1942.
- 56 *Ibid.*, (909), 18 April 1942.
- 57 *Ibid.*, (650), 24 April 1942.
- 58 County of Krasnostaw (Lublin), MG map 116; YVA; YA; TB, table 7, 8 April 1942.
- 59 County of Kołomyja (Galicia), MG, map 115; TB, table 6; YA (5,000). The first transport from Kołomyja to Belzec went via Lwów and Rawa Ruska. Once the ghetto was cleared of these Jews, Jews from the surrounding area replaced them—Gwozdziec, Horodeńka (YA, 1,400), Jabłonów, Kosów, Kutu, Obertyń, Peczenizyn (YA, 1,200), Pistryn, Śniatyn (YA, 5,000), and Zabłotów (YA, 400). This was the system which operated throughout the occupied areas. Another factor is that, after each resettlement transport, the ghetto was reduced in size. See also YVA, O-1/32.
- 60 County of Krasnostaw (Lublin), MG, map 115; YVA; YA; TB, table 7, 13 April 1942.
- 61 County of Janów (Lublin), MG, map 115; YV; YA (2,500); TB, table 2 (2,500), 12 April 1942.
- 62 County of Krasnostaw (Lublin), MG, map 115; YVA; TB, table 7, 13 April 1942.
- 63 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 115, 28-30 April 1942.

108 Belzec: Number of Victims

- 64 County of Lublin (Lublin), MG map 115; YVA; YA; TB, 9-10 April 1942.
 65 Ibid.; YVA (10 transports from Lublin to Belzec); YA; TB, table 1, 1-3 April 1942 and 26-29 April 1942. The overall deportations from Lublin lasted from March to April, which is reflected in the conclusions of MG (totals 30,000 in March) and YA (17 March and 14 April 1942).
 66 County of Lwów (Galicia), YVA, 23-29 April 1942 (11 transports from Lwów to Belzec).
 67 County of Lublin (Lublin), MG, map 115; TB, table 1.
 68 County of Janów (Lublin), MG, map 115; 12 April 1942.
 69 County of Tarnopol (Galicia), YVA, 23 April 1942.
 70 County of Stanisławów (Galicia), YVA; TB, table 9; PH (5,000), 1 April 1942. The old, sick and beggars were the first Jews to be deported to Belzec. The fit and healthy were sent to the Janowska labour camp.
 71 County of Zamość (Lublin), MG, map 115; YA, YVA; TB, table 11, 11 April 1942.

MAY 1942

- 72 County of Zamość (Lublin), MG, map 119.
 73 County of Biłgoraj (Lublin), Martin Gilbert, *The Holocaust: The Jewish Tragedy* (London 1987), 331.
 74 Ibid.; YVA; TB, table 11, 24 May 1942.
 75 MG, map 124. On 1 May 1942, 2,100 Jews were deported from Dortmund with a further deportation on 27 May 1942. It is probable that these transports went directly to Izbica or Piaski before their onward journey to Sobibór or Belzec. At this time Sobibór was taking the majority of transports as Belzec was in the process of re-building.
 76 County of Zamość (Lublin), YVA; TB, table 11.
 77 Ibid.; YVA.
 78 Ibid.; MG, map 119; YA (1,000); YVA; TB, table 11, 23 May 1942.
 79 Ibid.; MG, map 119; YVA; TB, table 11, 22 May 1942.
 80 Ibid.; YVA.
 81 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 119; YA; YVA; TB, table 3, 8 May 1942.
 82 County of Zamość (Lublin), MG, map 119; YA (581-800); YVA; TB, table 11 (800), 22 May 1942.
 83 Ibid.; YVA; TB, 27 May 1942.

JUNE 1942

- 84 The resettlement programme in June 1942 saw the emergence of a Jewish manpower problem. On 22 June 1942 it was pointed out by the Director of Labour of the *Generalgouvernement*, Max Frauendorfer, that the expulsion of Jewish labour from the ghettos (resettlement) was causing economic difficulties. He noted that about 100,000 skilled workers were employed in the armaments industry, 800,000 workers were sent to Germany, and a further 100,000 were employed by the military: as he was solely dependant on Jewish labour, Jewish skilled labour should be utilized and not be fodder for the SS resettlement programme. See YA, 46. While Globocnik was pulling one way to exterminate the Jews, the military were pulling the other way to retain Jewish skilled labour. A sort of compromise was to appear in September-October 1942.
 85 County of Dębica (Cracow), YVA KK/5, 21 June 1942.
 86 County of Kołomyja (Galicia), deportations probably from the ghetto which included Jews transferred from other towns in the district, YVA (1-6 shows two transports: 1 and 4 June); TB, table 6, June 1942.
 87 County of Czortków (Galicia), YVA LL6, 6 June 1942.
 88 County of Cracow (Cracow), MG, map 123 (7,000); YVA; YA (5,000, 1-6); TB, table 7, 2 very large transports in 1-6 June 1942. See also YVA KK/1, 6,000 on 1 June 1942 and 4,000 on 6 June 1942. From all other sources 10,000 is the probable number.
 89 County of Lwów (Galicia), YVA. This transport from Janowska camp joined up with the Kołomyja transport for Belzec in mid-June. See also YVA LL/1, 24 June 1942, 4,000 deported to Belzec.
 90 County of Rawa Ruska (Galicia), YVA, 19 June 1942.
 91 County of Cracow (Cracow), MG, map 123, 11-19 June 1942.
 92 County of Tarnów (Cracow), MG, map 128; YVA; YA, 11-18 June 1942. These were very large transports. See also YVA KK/3, 11-18 June 1942, 12,000.

JULY 1942

- 93 There was now a new urgency. Himmler's order of 19 July 1942 demanded that the *Generalgouvernement* be cleared of Jews by 31 December 1942 (Nuremberg Document, No. 5574). As a consequence, in the second part of July transports were stepped up. 48,400 Jews were deported to Belżec in July. Despite objections from the armaments industry, the deportations continued apace and were to continue in ever increasing numbers until Galicia was free of Jews. Also in July, the Jewish Department was experiencing severe transport problems resulting in a flurry of exchanges between the Ministry of Transport and Himmler's office. The net result, in Himmler's favour, was that further transports were made available for the continued resettlement: 5,000 Jews were now leaving daily from Warsaw to Treblinka, and 5,000 Jews were leaving twice a week from Przemyśl to Belżec. See exchanges between Dr Theodor Ganzemüller and SS-Obergruppenführer Karl Wolf, 16 and 27 July 1942; trial of Ganzemüller, Director of German Railways, YVA, TR-10/584. See also YA, 51.
- 94 County of Przemyśl (Galicia), YVA O-7/32; YA, 27 March 1942 (via Przemyśl).
- 95 Ibid., YVA O-7/32; YA, 29 July 1942.
- 96 County of Dębica (Cracow), MG, map 131 (1-19); YVA O-7/32; YA, 21-25 July 1942.
- 97 County of Przemyśl (Galicia), YVA O-7/32, 27 July 1942.
- 98 County of Krosno (Cracow), YVA O-7/32, 29 July 1942.
- 99 County of Czortków (Galicia), YVA O-7/32.
- 100 County of Rawa Ruska (Galicia), YVA O-7/32, 27 July 1942.
- 101 County of Przemyśl (Galicia), YVA O-7/32; YA, 27 July 1942.
- 102 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 131 (2,000, 27 July 1942); YVA O-7/32; YA (1,200, 29 July 1942).
- 103 County of Tarnów (Cracow), YVA O-7/32, 22 July 1942.
- 104 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 131 (7-13); YVA O-7/32 (7-19); YA, 7-13 July 1942.
- 105 County of Złoczów (Galicia), MG, map 131; YVA O-7/32, 15 July 1942.
- 106 County of Biłgoraj (Lublin), YVA O-7/32; YA (400, 9 July 1942).
- 107 Ibid., MG, map 131.
- 108 County of Tarnów (Cracow), YA, 24-25 August 1942.
- 109 County of Czortków (Galicia), YVA O-7/32; YA, 7/42.
- 110 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, 131; YVA O-7/32; TB, table 3, 27 July 1942.

AUGUST 1942

- 111 From unpublished sources, conclusions recorded 40,000 (9 transports) in the Cracow district, 79,222 (14 transports Galicia, and 3,800 (2 transports) Lublin. A total of 123,022 Jews to Belżec. Gilbert records 76,000 Jews from Lwów and other towns in eastern Galicia to Belżec. From western Galicia, Jews from 30 communities were deported to Belżec, including 16,000 from the region of Nowy Sącz and 12,500 from Przemyśl. Over 145,000 Jews from the Galician district were gassed in Belżec (Gilbert, *The Holocaust*, 410-11). Berenstein has a similar figure.
- 112 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 137; YVA; TB, table 3, 9 August 1942.
- 113 County of Cracow (Cracow), MG, map 141; YA; YVA (25 August 1942).
- 114 County of Lwów (Galicia), MG, map 139; YA (1,200-1500, 12 August 1942); YVA; TB, table 7 (1,260), 12 August 1942.
- 115 County of Stryj (Galicia), YA; YVA, 3-6 August 1942.
- 116 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YA (5,000, 4-6); YVA, 6-8 August 1942.
- 117 County of Złoczów (Galicia), YA; YVA; TB, table 11, 26 August 1942.
- 118 County of Czortków (Galicia), MG, map 139; YA, 28 August 1942.
- 119 County of Przemyśl (Galicia), YA; YVA; TB, table 3, 27 August 1942.
- 120 County of Czortków (Galicia), MG, map 139; YA (2,000), 27 August 1942; TB, table 3, 28 August 1942. See also YVA LL/6, 26 August 1942 (2,800). The figure includes many Hungarian Jews.
- 121 See Czortków.
- 122 Ibid.
- 123 Ibid.
- 124 County of Stryj (Galicia), MG, map 139; YVA; TB, table 10, 26 August 1942 (3,000).
- 125 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139, transport on 6 August (2,000), further transport on 17 August 1942 (3,000); YA (8-17 August, 2,500, 23-24, 2,300); YVA; TB, table 4 (5,000).

110 Belzec: Number of Victims

- 126 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 140, 18 August 1942.
- 127 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 137; YA; YVA.
- 128 County of Lwów (Galicia), MG, map 140; YVA; TB, table 7, 21 August 1942.
- 129 County of Lwów (Galicia); YA; TB, table 7, 13 August 1943.
- 130 County of Jarosław (Cracow), MG, map 140; YA; YVA; TB, 21 August 1942. All transports via Pelkin labour camp.
- 131 See Jarosław.
- 132 Ibid.
- 133 Ibid.
- 134 Ibid.
- 135 County of Jasło (Cracow), MG, map 141; YA, 16-20 August 1942.
- 136 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 139; YA (200); TB, table 11, 28 August 1942.
- 137 Ibid.; YVA.
- 138 County of Krosno (Cracow), MG, map 141; YA; YVA; TB, table 3, 10-15 August 1942, via railway station at Iwonica. Further deportations on 15 August 1942, from Rymanów and Krosno via railway station at Wróblek Szlachecki.
- 139 County of Lwów (Galicia), MG, map 137/9 (40,000, 1-10); YA (50,000, 10-23); YVA; TB table 1, 1-10 and 10-22 August 1942. (Reder arrives at Belzec 17 August 1942). See also YVA LL/1, 50,000 Jews deported to Belzec, 12 August 1942: communities of Bobrka, Strzelisko Nowe, Mikołajewo, Szczecoc to Belzec via Lwów.
- 140 County of Drohobycz (Galicia), YVA; TB, table 4.
- 141 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 139; YA; YVA; TB, table 11, 28-31 August 1942.
- 142 County of Nowy Sącz (Cracow), MG, map 141; YA; YVA; TB, 24-28 August 1942.
- 143 County of Nowy Targ (Cracow), MG, map 141; YA; YVA; TB, 28-30 August 1942.
- 144 County of Złoczów (Galicia), MG, map 139 (472); YA; YVA; TB, table 11, 28-30 August 1942.
- 145 County of Dębica (Cracow), YVA (via Dębica).
- 146 County of Przemyśl (Galicia), MG, map 141; YA; YVA (3 August 1942).
- 147 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 141.
- 148 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YA (4,000, 4-6); YVA; TB, table 4 (600 to Janowska), 4-6 August 1942.
- 149 County of Złoczów (Galicia), MG, map 139; YA; YVA; TB, table 11, 29 August 1942.
- 150 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YA; YVA; TB (29 August 1942) table 4 and 6 August 1942.
- 151 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 139; YA; YVA; TB, table 11 (500), 31 August 1942.
- 152 County of Cracow (Cracow), MG, map 141; YA; YVA (28 August 1942).
- 153 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 139; YVA (12 August 1942).
- 154 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YA; YVA; TB, table 4, 5-6 August 1942.
- 155 County of Nowy Sącz (Cracow), MG, map 141; YA; YVA (17 August 1942).
- 156 Ibid; YVA; TB, table 4, August 1942.
- 157 County of Lwów (Galicia), YVA, 12 August 1942.
- 158 County of Drohobycz (Galicia), YVA; TB, table 4.
- 159 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 137; YA, 9 August 1942; YVA; TB, table 3, 9 August 1942.
- 160 County of Tarnopol (Galicia), YVA; TB, table 7. See also Lwów.
- 161 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 137; YA; YVA; TB, table 3, 9 August 1942.
- 162 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 139; YA (29-31); YVA; TB, table 11, 3,000, 28-31 August 1942.
- 163 County of Tarnów (Cracow), YVA KK/3, 28 August 1942, 8-9,000 deported to Belzec.
- 164 County of Tarnopol (Galicia), YA, 31 August 1942.
- 165 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YVA; TB, table 4, 17 August 1942 (via Drohobycz).
- 166 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 139; YVA (4-8); YA; TB, table 4 (150 to Janowska), 21 August 1942.
- 167 County of Cracow (Cracow), MG, map 141; YVA (27 August 1942).
- 168 County of Zamość (Lublin), MG, map 137, 13 August 1942; TB (5-600), 11 August 1942.
- 169 County of Złoczów (Galicia), MG, map 141; YVA, 29 August 1942.
- 170 County of Tarnopol (Galicia), YA; YVA; TB, table 11, 31 August 1942.
- 171 Ibid; YA; YVA, 31 August 1942.

- 172 County of Złoczów (Galicia), YA, 30 August 1942.
 173 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 137, 10 August 1942.
 174 Ibid; TB, table 3.

SEPTEMBER 1942

- 175 At a conference at the Ministry of Transport in Berlin on 26-28 September 1942, between IV B 4 Gestapo and 'Gedob' (Director General of the Eastern Railroad), it was decided to push ahead with the expulsion of a further 600,000 Jews from the *Generalgouvernement* and a further 200,000 Jews from Romania to Belżec. Although the Romanian Jews did not materialize due to internal differences, the way was open with extra transports for the others: 2 transports daily from Warsaw-Treblinka, 1 transport daily Radom-Treblinka, 1 transport daily Cracow-Belżec, 1 transport daily Lwów-Belżec. The Lublin-Chełm rail-line (for Sobibór), which was being repaired, was due to re-open in November 1942, when further transports would continue: 1 transport daily Radom-Sobibór, 1 transport daily Lublin district-Belżec, 1 transport daily Lublin-Sobibór—Nuremberg Document, NO. PS-3688. See also YA, 52-53. Also in September the Jewish labour problem resurfaced. This time, the Commander of the Military District of the *Generalgouvernement*, General Kurt von Gienanth, approached the general staff pointing out the difficulties. In October, Himmler issued a further directive which was to ease the problem: skilled Jews were to be collected into concentration camps, but should be replaced at the earliest opportunity by Polish workers. Himmler covered two further points: (1) Ruthless steps would be taken against any SS men who utilized Jewish labour for personal gain and (2) the Führer had emphasized that all Jews were to disappear—Nuremberg Document, NO-1611; see also YA, 48, and Hilberg, vol. 2, 527.
- 176 County of Biłgoraj (Lublin), YVA, 9 September 1942.
 177 County of Czortków (Galicia), YA, 26-7 September 1942.
 178 County of Złoczów (Galicia), MG, map 151; YA (2,500); YVA; TB, table 11, 19 September 1942.
 179 County of Brzezany (Galicia), MG, map 153; YA; YVA (2-300), TB, table 2, 22 September 1942. There were two main deportations in early and late September 1942.
 180 County of Brzezany (Galicia), YVA, 20 September 1942.
 181 Ibid. MG, map 153; YA; YVA; TB, table 2, 3 September 1942.
 182 Ibid. YA; YVA; TB, table 3, 22 September 1942.
 183 Ibid. MG, map 153; YA; YVA; TB, table 2, 22 September 1942.
 184 Ibid. MG, map 153; YA; YVA; TB, table 2, 21-22 September 1942.
 185 Ibid.
 186 Ibid.
 187 Ibid.; MG, map 153; YA; YVA; TB, table 2, 22 September 1942.
 188 Ibid.; MG, map 153; YA; YVA; TB, table 2, 21-22 September 1942.
 189 County of Czortków (Galicia), YVA; TB, table 3, 26-30 September 1942.
 190 Ibid.; YVA, 26-30 September including the communities of Husiatyn, Suchystraw, Oryszkowice and nearby villages.
 191 Ibid.; YA, 26-27 September 1942; TB, table 3.
 192 Ibid.; YA, 26 September 1942; TB, table 3.
 193 Ibid.; YA; YVA; TB, table 3, September 1942.
 194 Ibid.; YVA; TMR; YA (700) 26 September 1942; TB, table 3.
 195 Ibid.; YA; YVA; TB, table 3, (1,000), 26 September 1942.
 196 Ibid.; YVA; TB, table 3, 30 September 1942.
 197 Ibid.; MG, map 151; YVA, 20 September 1942 (via Czortków).
 198 Ibid.; MG, map 154; YA; YVA, 25-27 September 1942; TB, table 3.
 199 County of Tarnów (Cracow); YVA, 13 September 1942.
 200 County of Biłgoraj (Lublin); YA; YVA, 14 September 1942.
 201 County of Jasło (Cracow); YVA, 14 September 1942.
 202 County of Stanisławów (Galicia), YVA, 15 September 1942.
 203 County of Kolomyja (Galicia). First deportation 7-10 September, MG, map 145 (8,700); YVA LL/7 (8,000). Both Browning and Hilberg quote 8,250 based on post-war trial evidence. Over 2,000 (25 per cent) were found to be dead on arrival. Hilberg (vol. 2, 497) quotes 200 dead, but this must be a typing error. Second deportation: a further deportation (YVA LL/7) of 3,000 Jews in the sub-district on 19 September 1942 to Janowska KZ and Belżec. See also YA who quotes on 17 September 1942, 7,000 deported from Kolomyja probably included the YVA ref (3,000). In total for the September deportations are approximately

112 Belzec: Number of Victims

- 15,000. See also TB, table 6. Kołomyja was the holding transit ghetto for surrounding towns.
- 204 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), MG, map 144; YA, 15 September 1942; TB, table 5; YVA.
- 205 Ibid.; YVA; YA, 15 September 1942; TB, table 5.
- 206 Ibid.; MG, map 151; YA; YVA (end of September); TB, table 5, 17 September 1942.
- 207 County of Czortków (Galicia), TB, table 3.
- 208 County of Tarnów (Cracow), MG, map 144; YA; YVA, 6-16 September 1942. A new slave labour camp opened at Pustków on 16 September 1942.
- 209 County of Lublin (Lublin), MG, map 143 (via Majdan Tatarski, 2 September 1942).
- 210 County of Lwów (Galicia), YVA, 11 September 1942. Many thousands of Jews were sent to Belzec from Lwów (Janowska). Lwów was a main staging post for all transports from southern Galicia. It was also the location of Janowska labour camp. Transports brought fit workers from other districts on the same transport as those destined for Belzec. At Kleparów collecting area (Lwów), the fit Jews were off-loaded and replaced by further batches of Jews from the camp destined for Belzec.
- 211 On the notorious transport from Kołomyja on 10 September 1942, 1,000 Jews were off-loaded and sent to the Janowska labour camp. They were immediately replaced by 1,000 naked Jews from Janowska.
- 212 County of Miechów (Cracow), MG, map 143, 3-6 September 1942. 1,000 shot in the streets during deportation, YA; YVA, 7 September 1942.
- 213 County of Lublin (Lublin), TB, table 8. Many thousands were deported via Piaski transit ghetto to Sobibór and Belzec.
- 214 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 154; YVA; TB, 23-30 September 1942 (via Tarnopol).
- 215 County of Rzeszów (Galicia), YVA, September 1942; TB, table 11.
- 216 County of Nowy Targ (Cracow), YVA KK/7. Final round-ups were made in the district Zakopane, Nowy Sącz, Skawina, Gdów.
- 217 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 143; YVA; TB, table 4.
- 218 County of Sanok (Lublin), MG, map 144; YA; YVA; TMR, 12 September 1942 (Lesko, Zagórz, Baligród via Zaslav). See also YVA KK/6. 10,000, 9 September 1942. A further deportation of 1,800 Jews to Belzec is shown for 30 January 1943, but as Belzec was closed, the transport probably went to Sobibór. All deportations went via Zaslav transit camp.
- 219 County of Tarnopol (Galicia), TB, table 3, 21-22 September 1942.
- 220 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 144; YA; YVA, 12 September 1942; TB, table 9.
- 221 County of Stryj (Galicia), MG, map 143; YA; YVA, 1 September 1942. See also YVA LL/3 September 1942, 5,000 to Belzec; TB, table 10.
- 222 County of Stryj (Galicia), YVA; TB, table 10, 3-5 September 1942.
- 223 Ibid., MG, map 143; YA (5,000), YVA; TB, table 10, 4-5 September 1942.
- 224 Ibid., MG, map 143; YA (500), YVA; TB, table 10, 3-5 September 1942.
- 225 Ibid., MG, map 143; YA, YVA; TB, table 10, 4 September 1942.
- 226 Ibid., MG, map 143; YA, YVA; TB, table 10, 4-5 September 1942.
- 227 Ibid., MG, map 143; YA, YVA; TB, table 10, 2-4 September 1942.
- 228 Ibid., MG, map 143; YA; YVA, 5 September 1942; TB, table 10, 4-5 September 1942.
- 229 Ibid., MG, map 143; YA; YVA; TB, table 10, 4-5 September 1942.
- 230 Ibid., YA (750), 30 September 1942; YVA; TB, table 11.
- 231 County of Przemyśl (Galicia), YA, 8 September 1942.
- 232 County of Zamość (Lublin), MG, map 144, 6 September 1942; TB, table 11.
- 233 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 143; YA; TB, table 10, 1 September 1942.
- 234 Ibid., MG, map 154; YVA; TB, table 10, 23-30 September 1942.
- 235 County of Stryj (Galicia), YVA, 5 September 1942.
- OCTOBER 1942
- 236 County of Kraśnik (Lublin), MG, map 160; YA; YVA, 1-14 October 1942 (via Kraśnik).
- 237 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 165, 15-31 October 1942.
- 238 County of Stryj (Galicia), YVA; YA, 15-31 October 1942.
- 239 County of Brzezany (Galicia), YVA; YA, 26-30 October 1942.
- 240 Ibid.; YVA; YA; TB, table 2, 10 October 1942.
- 241 County of Czortków (Galicia), MG, map 161; YVA; YA; TB, table 3, 17 October 1942. See also YVA LL/6, 1,000+.

- 242 County of Brzezany (Galicia), YVA; YA, 26 October 1942.
- 243 Ibid; YVA; YA; TB, table 2, 10 October 1942.
- 244 County of Lublin (Lublin), YVA; TB, table 8, 11 October 1942.
- 245 County of Stryj (Galicia), YVA; YA; TB, table 10, (29 November to Lublin, 30 November to Belzec), 18 October 1942.
- 246 County of Czortków (Galicia), YVA; YA, 19 October 1942.
- 247 Ibid., MG, map 162; YVA; YA, 5 October 1942. See also YVA LL/6, 300 to Belzec, 500 to Janowska KZ, 3 October 1942.
- 248 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 165, YVA, 23-29 October 1942. See also YVA LL/2, October 1942.
- 249 Ibid., YVA; YA; TB, table 4, 10 October 1942.
- 250 Ibid., MG, map 165; YVA; YA, 22 October 1942 (2,000), also 17-18 October 1942 (2,000); TB, table 4 (1,000 17-18 October).
- 251 County of Kraśnik (Lublin), MG, map 160, 1-14 October 1942.
- 252 County of Lublin (Lublin), MG, map 160, 1-14 October 1942. (They may have gone to Sobibór.)
- 253 County of Lwów (Galicia), YVA, 14 October 1942.
- 254 County of Tarnopol (Galicia), YVA (via Skalar).
- 255 See Kołomyja.
- 256 County of Kamionka Strumiłowa, MG map 165; YVA; TB, table 5; YA, 28 October 1942.
- 257 County of Kołomyja (Galicia), MG, map 162, YVA; YA; TB, table 6, 3-13 October 1942. (Kosów, Kut, Jabłonów, Pistyn, Zabłotów).
- 258 County of Lublin (Lublin), MG, map 160, 1-14 October 1942. (They may have gone to Sobibór.)
- 259 County of Czortków (Galicia), YVA, 8 October 1942, and local villages.
- 260 See Kołomyja.
- 261 County of Cracow (Cracow), MG, map 165; YA; YVA, 28 October 1942.
- 262 County of Janów (Lublin), TB—main transit ghetto.
- 263 County of Krasnystaw (Lublin), MG, map 165, 15-31 October 1942.
- 264 See Lubaczów.
- 265 See Kołomyja.
- 266 County of Lublin (Lublin), YVA, 23 October 1942.
- 267 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), YVA; TB, 22-23 October 1942 (via Sokal).
- 268 County of Rawa Ruska, YA, 10 October 1942 (2-3,000, October/November 1942 (via Oleszyce and Rawa Ruska).
- 269 County of Lublin (Lublin), MG, map 160; YVA, 11 October 1942 (many Slovak Jews). (They may have gone to Sobibór.)
- 270 County of Rawa Ruska (Galicia), YVA; YA; TB, table 8.
- 271 County of Janów (Lublin), MG, map 160; YVA; YA, 1-14 October 1942 (via Kraśnik).
- 272 County of Czortków (Galicia), MG, map 165; YVA; YA; TB, table 3, 15-31 October 1942.
- 273 County of Lwów (Galicia), YVA; YA, 10 October 1942.
- 274 County of Lublin (Lublin), MG, map 160, 14 October 1942. (They may have gone to Sobibór.)
- 275 County of Lwów (Galicia), YVA, 22-24 October 1942 (via Sokal).
- 276 See Lubaczów.
- 277 See Kołomyja.
- 278 County of Brzezany (Galicia), MG, map 165; YVA; YA (1,200); TB, table 2, 30 October 1942.
- 279 County of Tarnopol (Galicia), YVA.
- 280 County of Tarnopol (Galicia), TB, table 11.
- 281 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), YVA, 22-24 October 1942 (via Sokal).
- 282 County of Lwów (Galicia), YVA; YA; TB, table 7, 10 October 1942.
- 283 County of Opatów (Radom), YA, 29 October 1942.
- 284 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 165; YVA; YA, 21-22 October 1942.
- 285 See Kołomyja.
- 286 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), MG, map 165; YVA; YA; TB, table 7 (2,000 to Lublin), 22-28 October 1942.
- 287 County of Stryj (Galicia), MG, map 165; YVA; YA, 17-18 October 1942. See also YVA LL/3, 7 October 1942, 3-4,000 Jews deported to Belzec.
- 288 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 165; TMR; YA; TB, table 7, 20-21 October 1942.

114 Bełżec: Number of Victims

- 289 County of Tarnopol (Galicia), YVA; TB, table 4, 5-7 October 1942.
 290 County of Kamionka Strumilowa (Galicia), YVA; YA, 22-24 October 1942 (via Sokal to Bełżec).
 291 County of Czortków (Galicia), MG, map 162; YVA; YA, 5 October 1942.
 292 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 165; YVA; YA, 15-31 October 1942.
 293 County of Kraśnik (Lublin), MG, map 160, 1-14 October 1942.
 294 County of Kamionka Strumilowa (Galicia), YVA; YA; TB, table 7, 22-24 October 1942 (via Sokal to Bełżec).
 295 See Kołomyja.
 296 County of Kraśnik (Lublin), MG, map 160; YVA; YA, 1-14 October 1942 (via Kraśnik).
 297 County of Zamość (Lublin), MG, map 165; YVA; TB, table 11, 15-30 October 1942 (via Izbica).
 298 County of Opatów (Radom), MG, map 165; YA, 15-31 October 1942.
 299 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 165; YVA; YA, 21-22 October 1942.
 300 County of Biłgoraj (Lublin), TB, table 3, 21 October 1942.

NOVEMBER 1942

- 301 County of Tarnopol (Galicia), YVA.
 302 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 166; YVA; YA (5,000); TB, table 3, 2 November 1942 and 9 November 1942 (YA).
 303 County of Cracow (Cracow), map 173, 10 November 1942. See also YVA KK/2.
 304 County of Stryj (Galicia), YVA; YA, 20-23 November 1942.
 305 County of Czortków (Galicia), YVA, 26-27 November 1942.
 306 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 166; YA; YVA (5 November 1942), TB, table 4, 30 November 1942. 600 Jews were transported naked to avoid a disturbance. This was not unusual.
 307 County of Złoczów (Galicia), MG, map 173; YA, 2 November 1942; YVA; TB, table 12.
 308 County of Brzezany (Galicia), MG, map 166, 4 November 1942.
 309 County of Tarnów (Cracow), YVA, 15 November 1942.
 310 County of Czortków (Galicia), YVA; YA (2,500), 27 November 1942; TB, table 3 (3,000).
 311 County of Tarnopol (Galicia), YVA, 5 November 1942. See Trembowla.
 312 County of Drohobycz (Galicia), YA, 9 November 1942; YVA; TB, table 4 (30 November 1942).
 313 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 166; YVA; YA (2,000); TB, table 3, 1-6 November 1942.
 314 County of Janów (Lublin), YA.
 315 County of Tarnopol, YVA; YA, October-November. See Trembowla.
 316 County of Lwów (Galicia), MG, map 173, YA (1,300), TB, table 7, 7 November 1942.
 317 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 166, YVA; YA (1,800); TB, table 3 (1,300), 7 November 1942.
 318 County of Lwów (Galicia), MG, map 166, 1-6 November 1942.
 319 County of Zamość (Lublin), MG, map 173, 10 November 1942.
 320 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 173, 15 November 1942.
 321 County of Kołomyja (Galicia), YVA; TB, table 6, 1 November 1942.
 322 County of Tarnopol (Galicia), YVA, 8 November 1942. See Tarnopol.
 323 County of Janów (Lublin), YVA; YA; TB, table 6, 1 November 1942.
 324 County of Biłgoraj (Lublin), YA (20 November 1942); YVA; TB, table 3, 2 November 1942.
 325 County of Lwów (Galicia), YVA; YA; TB, table 7, 25 November 1942.
 326 County of Lwów (Galicia), MG, map 173; YVA; YA (8-10,000), 18 November 1942. See also YVA LL/1. It is estimated that between 15,000 and 25,000 Jews were deported from Lwów/Janowska to Sobibór from December 1942 to June 1943. See also TB, table 1.
 327 County of Tarnopol (Galicia), YVA. See Trembowla.
 328 County of Janów (Lublin), YA, October/November 1942 (via Kraśnik).
 329 County of Lwów (Galicia), MG, map 173; YVA, 28 November 1942.
 330 County of Rawa Ruska (Galicia), YA (via Lubaczów).
 331 County of Przemyśl (Galicia), MG, map 173, 18 November 1942.
 332 County of Lwów (Galicia), MG, map 173; YA; YVA; TB, table 7 November 1942.
 333 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 173, 10 November 1942.
 334 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 173, 25 November 1942.
 335 Ibid., MG, map 173; YA; YVA; TB, table 11, 9 November 1942.
 336 Ibid., YVA, 5 November 1942. See Trembowla.

- 337 County of Stryj (Galicia), MG, map 173; YA; YVA; TB, table 10 (700), 11 November 1942.
- 338 County of Biłgoraj (Lublin), YA, 20 November 1942.
- 339 County of Lwów (Galicia), YA, 29-20 November 1942; YVA.
- 340 County of Biłgoraj (Lublin), MG, map 167; YVA; YA; TB, table 6, 2-3 November 1942.
- 341 County of Tarnopol (Galicia), YA; YVA; TB, table 11, 8 November 1942.
- 342 County of Tarnów (Cracow), YVA, 15 November 1942.
- 343 County of Stryj (Galicia), MG, map 173; YVA, 27 November 1942.
- 344 County of Tarnopol (Galicia), YA; YVA; TB, table 11, 5 November 1942.
- 345 County of Stryj (Galicia), YA, 15 November 1942.
- 346 County of Janów (Lublin), YA (2,000); YVA, 1-3 November 1942.
- 347 County of Tarnów (Cracow), MG, map 173, 10-11 November 1942; YA, 15 November 1942, 2,500.
- 348 County of Janów (Lublin), YA.
- 349 County of Zamość (Lublin), MG, map 173, 15 November 1942.
- 350 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 173; YA/TB, 8 November 1942.
- 351 County of Tarnów (Cracow), YA, 15 November 1942.
- 352 County of Złoczów (Galicia), YVA, 2-3 November 1942.
- 353 County of Lwów (Galicia), YA; YVA; TB, table 7, 22-23 November 1942.

DECEMBER 1942

- 354 Deportations to Belzec were discontinued in mid-December 1942, but by then over two-thirds of the projected resettlement had been accomplished. The reason for the discontinuation of the Belzec transports was essentially the breakdown in the transport system which caused the suspension of all transports to 'AR' camps between 15 December 1942 and 15 January 1943. Despite urgent pleas from the HSSPF E. W. Kruger to Himmler, and the latter's intervention with the rail authorities, it was to no avail. After 15 January 1943, resettlement transports continued, but Belzec remained closed and de-commissioning commenced. See Hilberg, vol. 2, 492.
- 355 County of Brzezany (Galicia), MG, map 180.
- 356 Ibid., YVA, 4-5 December 1942; YA.
- 357 Ibid., MG, map 180.
- 358 Ibid.
- 359 County of Czortków (Galicia), YVA LL/6.
- 360 Ibid.
- 361 Ibid.
- 362 Ibid.
- 363 County of Krosno (Cracow), MG, map 180, 4 December 1942.
- 364 County of Brzezany (Galicia), YVA; YA, 4-5 December 1942.
- 365 County of Złoczów (Galicia), YA; YVA, 5 December 1942.
- 366 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 180, YVA; YA, 7-11 December 1942.
- 367 Ibid., YVA, by road to Belzec.
- 368 Ibid., YVA.
- 369 Ibid., YVA, 7 December 1942.
- 370 Ibid., YVA, 7-11 December 1942.
- 371 Ibid.
- 372 County of Brzezany (Galicia), MG, map 180; YVA; YA (1,500), 8 December 1942.
- 373 County of Zamość (Lublin). Although Lublin is the closest town to Belzec, it was the last town to be cleared of Jews.

JANUARY 1943

- 374 County of Lwów (Galicia), map 183, 27 January 1943, 1,300 Jews shot.
- 375 Ibid., MG, map 183, 15 January 1943, 2,500 Jews shot in nearby forests.
- 376 County of Kamionka Strumilowa (Galicia), TB, table 5, liquidation of ghetto 20 January 1943.
- 377 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 183, 6 January 1943, 100s shot.
- 378 County of Lwów (Galicia), map 183, 5-7 January 1943, 15,000 shot.
- 379 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 183, 26 January 1943, 1,000 shot.

FEBRUARY 1943

- 380 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 193, 15 February 1943, 600 men shot. 16 February 1943, 600 women and children shot.

116 Betžec: Number of Victims

- 381 County of Czortków (Galicia), MG, map 193, 1 February 1943, 2,000 Jews shot.
- 382 County of Stryj (Galicia), MG, map 193, 5 February 1943, 200 Jews shot.
- 383 County of Kolomyja (Galicia), MG, map 19, 3 February 1943, 1,500 Jews shot; TB, table 6, liquidation of ghetto, 2 February 1943.
- 384 County of Lwów (Galicia), TB, table 7, liquidation of ghetto and slave labour camp, 10 February 1943.
- 385 County of Stanisławów (Galicia), MG, map 193, 22 February 1943, 10,000 Jews shot in forest; TB, table 9, liquidation of ghetto.
- 386 County of Stryj (Galicia), MG, map 193 February 1943, 2,000 Jews shot with assistance of Police Guard Battalion 1 (Posen).
- 387 County of Czortków (Galicia), MG, map 193, 12 February 1943, 40 Jews shot.

MARCH 1943

- 388 County of Cracow (Cracow), map 199, 13 March 1943, ghetto liquidated, 2,000 shot, 2,000 to Auschwitz.
- 389 County of Lwów (Galicia), MG, map 199, 17 March 1943, 1,500 Jews to Sobibór.
- 390 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 199, 14 March 1943, 900 Jews deported or shot.
- 391 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 199.
- 392 County of Lwów (Galicia), MG, map 199, 25 March 1943, 1,000s murdered in Borek forest.

APRIL 1943

- 393 County of Brzezany (Galicia), MG, map 201, 12 April 1943, 2,000 Jews shot by SS.
- 394 County of Lwów (Galicia), MG, map 201, 18 April 1943, 3,489 Jews shot by SS, six communities listed destroyed.
- 395 County of Lwów (Galicia), MG, map 203, 18 April 1943.
- 396 Ibid.
- 397 Ibid.
- 398 Ibid.
- 399 Ibid.
- 400 Ibid; MG, map 201, 9 April 1943, 500 Jews shot by SS.
- 401 County of Brzezany (Galicia), MG, map 201, 9/17 April 1943, 1,000 Jews shot by SS.
- 402 County of Złoczów (Galicia), MG, map 201, April 1943, 100 Jews shot by SS.
- 403 County of Lwów (Galicia), TB, table 1, liquidation of ghetto 1-20 April 1943.
- 404 County of Przemyśl (Galicia), MG, map 201, April 1943, mass revolt by Jews in labour camps. Many shot by SS.
- 405 County of Lwów (Galicia), MG, map 201, 9 April 1943, 1,700 Jews shot by SS; TB, table 7, 300 Jews to Janowska KZ.
- 406 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 201, 14 February 1943, 1,000 Jews shot.
- 407 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 201, 7 April 1943, 750 Jews shot by SS.
- 408 County of Złoczów (Galicia), MG, map 201, 5 April 1943, 5,000 Jews shot by SS in nearby forest; TB, table 12, liquidation of ghetto 2-4 April 1943.
- 409 County of Tarnopol (Galicia), TB, table 7, 6 April 1943, liquidation of ghetto.

MAY 1943

- 410 County of Złoczów (Galicia), MG, map 205, 1 May 1943, clashes between Wehrmacht and partisans; TB, table 12, slave labour camp and ghetto liquidated 22 May 1943.
- 411 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), MG, map 205, 21 May 1943; TB, table 5, liquidation of ghetto, many Jews sent to Janowska KZ.
- 412 County of Złoczów (Galicia), TB, table 12, liquidation of ghetto 22 May 1943.
- 413 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 205, 9 May 1943.
- 414 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), MG, map 205, 27 May 1943; TB, table 5, liquidation of ghetto 28 May 1943.
- 415 County of Stryj (Galicia), MG, map 205, 22 May 1943.
- 416 County of Czortków (Galicia), MG, map 205, 27 May 1943.

JUNE 1943

- 417 County of Zamość (Lublin), MG, map 207. The last Jews (300) from Betžec death camp sent to Sobibór where they were shot. There was one survivor, Chaim Herszman, who escaped by breaking out of the wagon en route.

- 418 County of Czortków (Galicia), MG, map 207, 5 June 1943; TB, table 3, 9-12 June 1943 final liquidation of the ghetto.
- 419 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 251, 22 June 1943. All sent to Auschwitz. TB, table 4, liquidation of ghetto, 600 to Plaszów KZ and Matthausen.
- 420 County of Brzezany (Galicia), MG, map 207, 12 June 1943.
- 421 County of Czortków (Galicia), MG, map 207; TB, table 3. Liquidation of the ghetto and slave labour camp.
- 422 Ibid., TB, table 3, 16-18 June 1943, final liquidation of the ghetto. On 23 June 1943, final liquidation of slave labour camp.
- 423 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 207, 21 June 1943. Mass shootings in arms factories, ghetto liquidated assisted by Police Guard Battalion 1 (Posen).
- 424 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 207, 4 June 1943; TB, table 4, 12 June 1943, ghetto liquidated. 13 June 1944 Jews sent to Plaszów KZ (table 2).
- 425 County of Lwów (Galicia), MG, map 207, 21-27 June 1943. Many Jews deported to Sobibór.
- 426 County of Złoczów (Galicia), TB, table 12, liquidation of slave labour camp.
- 427 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 207, 6 June 1943. Liquidation of ghetto.
- 428 Ibid., TB, table 11, liquidation of slave labour camp.
- 429 County of Tarnopol (Galicia), ghetto liquidated 28 June 1943.
- 430 County of Rawa Ruska (Galicia), MG, map 207, 8 June 1943.
- 431 County of Tarnopol (Galicia), TB, table 11, liquidation of ghetto.
- 432 County of Brzezany (Galicia), MG, map 207, 6 June 1943.
- 433 County of Czortków (Galicia), MG, map 207, 9 June 1943. Liquidation of ghetto.
- 434 County of Stryj (Galicia), TB, table 10, liquidation of ghetto 5-6 June 1943.
- 435 County of Drohobycz (Galicia), TB, table 4, liquidation of ghetto.
- 436 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 207, 20 June 1943; TB, table 11, liquidation of ghetto 20 June 1943. Liquidation of slave labour camp 23 June 1943 assisted by Police Guard Battalion 1 (Posen).
- 437 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 207, 3 June 1943.
- 438 County of Czortków (Galicia), MG, map 207, 6 June 1943.
- 439 County of Chełm (Lublin), MG, map 207, Final transport of Jews to Sobibór.
- 440 County of Tarnopol (Galicia), TB, table 11, liquidation of ghetto.

JULY 1943

- 441 County of Drohobycz (Galicia), 21 July 1943, many deported to Auschwitz.
- 442 County of Stryj (Galicia), MG, map 208, 13 July 1943.
- 443 County of Lwów (Galicia), TB, table 7, liquidation of slave labour camp.
- 444 County of Czortków (Galicia), TB, table 11, liquidation of slave labour camp.
- 445 County of Kamionka Strumiłowa (Galicia), MG, map 208, 10 July 1943.
- 446 County of Tarnopol (Galicia), MG, map 208, 28 July 1943.
- 447 Ibid., 21 July 1943, liquidation of slave labour camp.
- 448 County of Złoczów (Galicia), TB, table 12, liquidation of slave labour camp.

AUGUST 1943

- 449 County of Czortków (Galicia), MG, map 210, 14 August 1943.
- 450 County of Kolomyja (Galicia), MG, map 210, slave labour camp liquidated.
- 451 Ibid., MG, map 210, slave labour camp liquidated.
- 452 County of Lwów (Galicia), MG, map 210, slave labour camp liquidated.

SEPTEMBER 1943

OCTOBER 1943

- 453 Ibid., MG, map 222, 25 September 1943.

NOVEMBER 1943

- 454 County of Chełm (Lublin), MG, map 223, Jews of the body-burning brigade shot. 3 survived.
- 455 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 223, 14 November 1943.
- 456 County of Lublin (Lublin), MG, map 223, 5 November 1943, slave labour camp destroyed.
- 457 County of Lwów (Galicia), MG, map 223, 19 November 1943, Janowska camp revolts.
- 458 County of Lublin (Lublin), MG, map 223, 3 November 1943, Lipowa St. camp destroyed.

118 Belżec: Number of Victims

- 458 County of Lublin (Lublin), MG, map 223, 3 November 1943, Lipowa St. camp destroyed.
- 459 Ibid., MG, map 223, 3 November 1943, mass liquidation assisted by Reserve Police Battalions 101, 41 Mounted Police Third Squadron, Police Guard Battalion 1 (Posen), Motorized Gendarme Battalion.
- 460 Ibid., MG, map 223, 5 November 1943, mass liquidation.
- 461 County of Rzeszów (Cracow), MG, map 223 November 1943, 1,000 Jews to Auschwitz.
- 462 Ibid., MG, map 223, 4 November 1943, 2,800 to Auschwitz 6 November 1943, 500 shot by SS.
- 463 County of Lublin (Lublin), MG, map 223, November 1943 mass liquidation.
- 464 County of Drohobycz (Galicia), MG, map 251, 22 June 1944, to Auschwitz.
- 465 County of Czortków (Galicia), MG, map 225, 18 January 1944, 300 Jewish partisans shot in forests.

שבע מילים.

"אימאלה , הן הייתי ילד טוב!

חושך! חושך!"

(דברי ילד נסגר בתא הגזים בבלז' בשנת 1942 –

על-פי עדות השריד היחיד). חזלף רדר – "בלז'", 1946.

הסל נצל

סלם אבדו אך דבר אינו אובד

תל שערות שנשח מן הראשים

למען חרשת מזרני המברג

שני זהב עקורות

באלחוש המוות

הסל נצל

שמושי היה אפילו אותו קול

מברח עד כאן לתחתית זיכרון הזולת

כסיד לא כבוי בדמעות

ויש שבלז' נפתחת עד לעצמות

ומתפרץ ממנה חושך נצח

איך לעצור בו

וקיבלם ילד שהיה היה

גם אם הזיכרון דוהה

לא מזוועה

דוהה כך כבר שלשים שנה

ושותקות מיליוני שתיקות

מגלגלות בסימן שבע-ספחת

וקורא קורא מקום ריק אחד

אשר אינכם מפחדים ממני

כי קטן אני וכלל אינני

אל תתכחשו לי

השיבו לי הזיכרון אחרי

מלים בתר-הודיות אלו

מלים בתר-אנושיות אלו

שבע מלים אלו בלבד

יז' פיצובסקי, מתוך הקובץ "קריאת אפר מקלה"
(תרגום: שלום לינדנבאום, גזית – ת"א תשמ"ו 1986)

גניה מנור - "התחדשות": הדפס משי 1982